

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Markéta Huláková

ALTERNATIVY NEPODMÍNĚNÉHO TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): duben 2010

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených..

V Praze dne 12. dubna 2010

.....

Markéta Huláková

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Rudolfu Vokounovi, CSc. za jeho pomoc a cenné rady a připomínky při zpracování této diplomové práce. Dále pak mé rodině za jejich podporu po celou dobu mých studií.

Obsah

1.	ÚVOD.....	6
2.	POJEM TRESTU A JEHO ÚČEL.....	9
2.1	POJEM TRESTU.....	9
2.2	ÚČEL TRESTU.....	10
3.	KONCEPCE RESTORATIVNÍ JUSTICE.....	14
3.1	POJEM A POČÁTKY Hnutí RESTORATIVNÍ JUSTICE.....	14
3.2	VÝCHODISKA RESTORATIVNÍCH PŘÍSTUPŮ.....	17
3.3	PRINCIPY RESTORATIVNÍ JUSTICE A JEJICH MEZINÁRODNÍ PROSAZOVÁNÍ.....	18
3.4	PROGRAMY RESTORATIVNÍ JUSTICE.....	19
3.5	PRVKY RESTORATIVNÍ JUSTICE V ČESKÉ LEGISLATIVĚ.....	20
4.	PROMĚNY TRESTNÁNÍ OD STAROVĚKU PO SOUČASNOST.....	22
4.1	HISTORICKÝ VÝVOJ TRESTŮ V MEZINÁRODNÍCH SOUVISLOSTECH.....	22
4.2	VÝVOJ TRESTNÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	26
4.3	ROZVOJ ALTERNATIVNÍCH TRESTŮ.....	34
4.4	ČINNOST MEZINÁRODNÍCH ORGANIZACÍ NA POLI ALTERNATIVNÍHO TRESTÁNÍ.....	37
5.	SYSTÉM ALTERNATIVNÍHO ŘEŠENÍ TRESTNÍCH VĚCÍ.....	43
5.1	ALTERNATIVY V TRESTNÍM PRÁVU.....	43
5.2	ALTERNATIVY K TRESTNÍMU PRÁVU.....	50
5.3	PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR.....	55
6.	ALTERNATIVNÍ TRESTY.....	64
6.1	POJEM.....	64
6.2	SYSTÉM TRESTŮ V NOVÉM TZ.....	65
6.3	DRUHY ALTERNATIVNÍCH TRESTŮ.....	66

7.	PRÁVNÍ ÚPRAVA VYBRANÝCH ALTERNATIVNÍCH TRESTŮ	69
7.1	PODMÍNĚNÉ ODSOUZENÍ K TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY A PODMÍNĚNÉ ODSOUZENÍ K TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY S DOHLEDEM	69
7.2	OBECNĚ PROSPĚŠNÉ PRÁCE	75
7.3	DOMÁCÍ VĚZENÍ.....	79
7.4	TREST ZÁKAZU VSTUPU NA SPORTOVNÍ, KULTURNÍ A JINÉ SPOLEČENSKÉ AKCE.....	86
8.	ZÁVĚR	90
9.	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	94
9.1	ZKRATKY PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ	94
9.2	OSTATNÍ ZKRATKY	94
10.	SEZNAM PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ A LITERATURY	95
10.1	SEZNAM LITERATURY	95
10.2	SEZNAM INTERNETOVÝCH PRAMENŮ.....	98
10.3	SEZNAM PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ.....	99
11.	SUMMARY	100

1. ÚVOD

Pro mou diplomovou práci jsem si vybrala téma „Alternativy nepodmíněného trestu odnětí svobody“. Ihned se nabízí otázka, co si vlastně pod těmito alternativami představit. Charakterizovat je můžeme jako specifické postupy využívané alternativně oproti standardnímu trestnímu řízení a zvláštní formy reakce na trestnou činnost představující alternativu k tradičnímu trestu odnětí svobody.¹

V následujících kapitolách se zaměřuji převážně na problematiku hmotněprávních alternativ, zejména alternativních trestů udílených dospělým pachatelům. Alternativní tresty můžeme chápat jako takové druhy trestů, které nejsou spojeny s trestem odnětí svobody pachatele, které ale přesto zaručují naplnění účelu trestu stejně, jako kdyby se odsouzený podrobil trestu odnětí svobody.

Pro rozvoj těchto trestů byla stěžejní druhá polovina dvacátého století. V této době totiž došlo k zásadnímu kvalitativnímu zlomu ve vývoji kriminality. Spočíval v tom, že se tradiční kriminalita (a to především kriminalita majetková) stala z hromadného společenského jevu přímo masovým fenoménem. Neustále docházelo ke zvyšování počtu odsouzených osob k trestu odnětí svobody, což nutně vedlo k přeplněnosti věznic, jejichž kapacity nebyly sto takový nápor vězňů pojmout. Do popředí se tak dostala otázka účinnosti trestů, zejména trestu odnětí svobody, který začal být podrobován silné kritice.

Trest odnětí svobody je často spojen s prizonizací, tedy s negativním vlivem prostředí na odsouzené. Pobyt ve vězení je ve většině případů spojen se ztrátou odpovědnosti odsouzeného za sebe samého, za svoje chování a za svoji budoucnost, odsouzený se stává pasivním členem společnosti. Po propuštění na svobodu pak čelí velkému problému – ztrátě schopnosti žít na svobodě běžným způsobem života, ztrátě potřebných sociálních dovedností. To může vést až k tzv. syndromu otáčivých dveří. Propuštěný vězeň není schopen života v nekriminálním společenství a hledá proto takový typ prostředí, které zná a v němž se umí pohybovat – totiž některou kriminální subkulturu. Tím se pravděpodobnost jeho pokračování v kriminální dráze zvyšuje. Ačkoli někteří odsouzení opouštějí vězení s nejlepšími předsevzetími, vzápětí se

¹ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: Beck, 2000. 468 s.

dostávají do situací, které je vracejí na kriminální dráhu.² Navíc další negativa trestu odnětí svobody tkví v tom, že pachatel nemůže nahradit způsobenou škodu, přetrvává užitečné sociální vazby s rodinou a v neposlední řadě jeho pobyt ve vězeňském zařízení stojí stát nemalou sumu peněz.

Z těchto hledisek se jeví zejména krátkodobé tresty odnětí svobody u pachatelů méně závažných trestných činů zbytečně nákladné a z hlediska prevence dalšího páchaní trestné činnosti neúčinné. Proto právě v případě této kategorie pachatelů se ujala myšlenka nahrazovat trest odnětí svobody tresty jinými tresty, jeho alternativami. Postupně tak začal být trest odnětí svobody vnímán jako poslední možný prostředek (*ultima ratio*), jenž má být aplikován pouze v těch případech, kdy s ohledem na závažnost spáchaného deliktu či vzhledem k osobě pachatele není vhodné uplatnit jiný druh trestu.

Pokud jde o odlišnosti alternativních sankcí od tradičních trestů, tak jedním z nejmarkantnějších rozdílů je ten, že nejsou zaměřeny pouze na negativní omezení práv a svobod pachatele, ale usilují rovněž o pozitivní působení a odborné vedení. Jejich smyslem je pachatele potrestat a zároveň zmírnit následky trestného činu, odškodnit oběť a posílit odpovědnost pachatele k sobě samému a společnosti. Můžeme říci, že mezi hlavní důvody, které vedly k jejich celosvětovému rozšíření, patří snaha individualizovat trestní postih, pozitivně motivovat pachatele trestných činů k životu v souladu se zákonem, aktivně zapojit do řešení trestních věcí osoby poškozené trestnou činností, řešit efektivně přetíženost soudů a vůbec orgánu činných v trestním řízení a najít účinné formy prevence kriminality. Navíc tím, že zasahují do hodnot, kterých si dnešní populace vedle osobní svobody velmi cení, jako jsou volný čas a peníze, mají i význam retribuční (vůči pachateli), satisfakční a restituční (vůči oběti) a generálně preventivní (vůči veřejnosti).

Cílem mé práce je seznámit čtenáře s problematikou trestání a alternativními formami v trestním právu, především s alternativními tresty.

Následující kapitola stručně pojednává o tom, co vlastně rozumíme pod pojmem trestu a jaký je stěžejní smysl, důvody a zejména účel trestání, resp. jak se měnilo nazírání na tyto otázky v průběhu dějin.

² Internetový zdroj: www.portal.cz/scripts/detail.php?id=2310, citováno 19. 3. 2010

Jelikož alternativní tresty a alternativní způsoby řešení trestních věcí vychází z principu restorativní justice, věnovala jsem tomuto tématu celou třetí kapitolu. Snažím se v ní přiblížit pojem a počátky hnutí restorativní justice, její východiska a principy, programy a v neposlední řadě i prvky tohoto principu v českém trestním právu.

Čtvrtá kapitola s názvem „Proměny trestání od starověku po současnost“ představuje jakýsi exkurz do historie trestů. Zaměřuji se v ní na vývoj alternativních trestů a trestu odnětí svobody jak v mezinárodních souvislostech, tak na území České republiky. V závěru kapitoly se pak věnuji činnosti mezinárodních organizací na poli alternativního trestání.

V kapitole páté se snažím popsat systém alternativ k potrestání trestem odnětí svobody a jeho jednotlivé „složky“. První podkapitola je, o alternativách v trestním právu, a to jak hmotněprávních (alternativní tresty a upuštění od potrestání), tak o procesněprávních (tzv. odklony v trestním řízení). O alternativách k trestnímu právu píší v podkapitole druhé. Jelikož těžiště alternativních trestů spočívá v intenzivním dohledu nad pachatelem, celá třetí podkapitola se týká poslání a činnosti Probační a mediační služby České republiky.

Konečně pak poslední dvě kapitoly pojednávají přímo o alternativních trestech. Kapitola šestá objasňuje, co vše můžeme rozumět pod pojmem „alternativní trest“, jaký je systém trestů v našem trestním zákoně a jaké rozeznáváme druhy trestů a dle kterých kritérií je můžeme třídit. V kapitole sedmé se pak zaměřuji na právní úpravu vybraných alternativních trestů. Rozhodla jsem se v ní podrobněji zabývat trestem podmíněného odnětí svobody (včetně podmíněného odnětí svobody s dohledem), obecně prospěšných prací, domácího vězení a trestem zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Samozřejmě jsem si tyto sankce nevybrala náhodně – prvním dvěma zmíněným trestům se věnuji z toho důvodu, že v České republice patří k nejčastěji udíleným alternativním trestům, druhým dvěma pak proto, že v našem právním řádu představují „novinky“, jelikož je do systému sankcí doplnil až nově přijatý trestní zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník s účinností od 1. 1. 2010.

2. POJEM TRESTU A JEHO ÚČEL

2.1 POJEM TRESTU

Trestem rozumíme zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání. Trest spočívá v právní újmě a ta je pachatelem pocíťována jako zlo a podle vůle zákonodárce má být jako taková přijímána.

V průběhu historického vývoje vznikaly různé koncepce o smyslu trestu, důvodech a účelu trestání. Existují dvě základní teorie trestání: 1) absolutní (retributivní), reprezentovaná teorií odplaty a 2) relativní (preventivní), jejímž představitelem je např. teorie prevence.

Absolutní teorie vycházejí z myšlenky „punitur, quia peccatum est“- doslovně „trestá se, protože bylo spácháno zlo“ a s uložením trestu nespojují žádné společenské účely. Trest je považován za přirozený důsledek kriminálního jednání, uložení trestu je zrcadlovým odrazem spáchaného trestného činu.³

Druhou koncepcí pojetí smyslu trestu jsou teorie relativní. Ty trestu přikládají určité cíle užitečné pro společnost („punitur, ne peccetur“- doslovně „trestá se, aby nebylo páčáno zlo“). Můžeme sem zařadit teorii prevence, která vidí smysl trestu v ochraně společnosti a v polepšování zločince. Trest je tedy léčení, které zabrání budoucímu páčání trestných činů.⁴

Později se začaly objevovat i teorie smíšené (slučovací), které se snažily z obou koncepcí vybrat pozitivní znaky a které spojují myšlenku trestu odplatného a trestu účelného.

V našem trestním právu je trest prostředkem státního donucení, který stát užívá k ochraně zájmů chráněných trestním zákonem, ochraně společnosti před trestnými činy

³ Jak uvádí Jelínek, teorii odplaty zastávali Aristotelés, Tomáš Akvinský, I. Kant, G. W. F. Hegel a v trestněprávní nauce tzv. klasická škola trestního práva. Ta vychází z filozofie intederminismu, tedy že pachatel se vědomě, tj. ze své svobodné vůle, rozhoduje spáchat trestný čin, a je si vědom, že může být potrestán. Náležely sem také různé starší bohoslovecké teorie trestu, podle nichž je trest projevem „Boží vůle“, vykopením za hřích apod. Přestože jsou teorie absolutní historicky starší, nelze je považovat za překonané. Odplatné teorie prožívají dnes určitou renesanci (např. v USA a ve Skandinávii), neboť ve společnosti se začala projevovat skepse z různých resocializačních a rehabilitačních metod při zacházení s pachateli trestných činů. NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: ASPI, a.s., 2007, 556 s.

⁴ Tato teorie byla představována např. sociologickou školou F. von Liszta a C. Lombrosa. Zařadit sem můžeme i C. Beccariu, který reprezentuje školu odstrašení trestem (dle něho: „odstrašující účinek nespočívá v přísnosti, ale v neodvratnosti trestu“).

a jejich pachateli. Je ukládán jménem státu k tomu povolánými soudy v trestním řízení a působí se jím určitá újma za spáchaný trestný čin jeho pachateli; jedná se o újmu na svobodě, majetkových nebo jiných právech odsouzeného.

Český trestní zákoník vychází z myšlenky, že základním cílem trestu je ochrana společnosti před trestnými činy a jejich pachateli směřující k tomu, aby trestné činy nebyly páchany vůbec nebo alespoň v co nejmenší míře. Trest by měl podle možností postihnout výlučně pachatele trestného činu (zásada personality trestu). Dále pak podstatou trestu je újma ukládaná soudem osobně pachateli trestného činu (vychází se zde z koncepce individuální trestní odpovědnosti, náš TZ nezná odpovědnost za cizí vinu). V souladu s LZPS⁵ je zakázáno kruté, nelidské nebo ponižující zacházení nebo trest a dle § 37 ods.2 TZ pachateli nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce a výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost. Stěžejní je také zásada nulla poena sine lege vyjádřená v čl. 39 LZPS. Stanoví se zde, že trest může být uložen pachateli trestného činu jen na základě zákona a pouze zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku lze za jeho spáchání uložit.

Dle Jelínka tedy můžeme shrnout pojem trestu: 1) jde o prostředek státního donucení, 2) lze jej uložit výlučně pachateli trestného činu, 3) trest ukládají výlučně soudy, 4) trestem je pachateli trestného činu způsobena újma.⁶

2.2 ÚČEL TRESTU

Účelem trestu můžeme rozumět praktické, jasně pojmenované cíle, které má trest plnit.⁷ Doposavad byl účel trestních sankcí (trestů a ochranných opatření) definovaný přímo v trestním zákoně č. 140/1961 Sb., konkrétně v § 23 odst. 1⁸. Ten však pozbyl účinnosti k 1. 1. 2010 a byl nahrazen novým trestním zákoníkem, zákonem

⁵ Čl. 7 ods. 2 LZPS: „Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“

⁶ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část, podle stavu k 1. 1. 2010. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 895 s.

⁷ LATA, J. Účel trestu a jeho spravedlivost, In: Trestní právo, číslo 2, 2001

⁸ Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti. Podle Kratochvíla toto ustanovení nabízí dvě skupiny cílů: 1) konečným cílem je ochrana společnosti 2) dílčí cíle (výchova pachatele k řádnému životu), které směřují k tomu, aby byl naplněn cíl konečný. Z dikce tohoto ustanovení vyplývá, že účel trestu je postaven na prevenci a represii. Internetový zdroj: http://studuj.o106.com/materialy/trest/prednasky/trestni_pravo2000.doc

č. 40/2009 Sb., ve kterém se již s výslovným vyjádřením pojmu „účel trestu“ nesetkáme (jeho vymezení je ponecháno nauce)⁹. Ustanovení vymezující obecný účel trestání byly nahrazeny úpravou obecných zásad trestání, které byly promítnuty do jednotlivých ustanovení o trestních sankcích. Tyto zásady formulované jak obecně pro všechny trestní sankce (§ 36-38), tak i speciálně pro tresty (§ 39-45) a ochranná opatření (§97-98) budou na rozdíl od proklamativního účelu sankcí přímo aplikovatelné na konkrétní případ.

Pro ilustraci je dobré uvést, o které základní zásady trestání i ukládání ochranných opatření se jedná:

- zásada zákonnosti znamená, že sankce (tresty i ochranná opatření) je možno ukládat jen na základě zákona. Uplatňuje se zde tedy zásada nulla poena sine lege (žádný trest bez zákona),
- zásada přiměřenosti sankce spáchanému trestnému činu, podle níž je rozhodujícím kritériem spáchaný trestný čin, 10
- zásada individualizace použitých sankcí, na základě níž musí být druh a příp. i výměra sankce soudem ukládány s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem vztahujícím se jak k závažnosti trestného činu, tak k možnostem sociální reintegrace pachatele a jeho poměrům a v neposlední řadě i s přihlédnutím k přiměřené satisfakci osob poškozených trestným činem,

⁹ J. Pleva vnímá vypuštění výše zmíněného ustanovení o účelu trestu jako otevření prostoru k diferenciaci jednotlivých účelů trestu a ke zhodnocení významu každého z nich v konkrétním případě. Příkladem uvádí § 39 odst. 2 trestního zákona 140/1961 Sb. a jemu odpovídající § 55 odst. 2 TZ. Ve zmíněném § 39 odst. 2 se uvádí, že za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje tři roky, lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu. Vzhledem k tomu, že § 23 trestního zákona 140/1961 Sb. požaduje, aby každý trest chránil společnost před pachateli trestných činů, současně zabránil odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a zároveň jej vychoval k tomu, aby vedl řádný život, přičemž tím vším by měl působit výchovně i na ostatní členy společnosti, musí soud (do 31. 12. 2009), chce-li ukládat nepodmíněný trest odnětí svobody, odůvodnit, proč uložení jiného trestu nejsou naplněny všechny účely trestu, případně kterýkoli z nich. Při aplikaci § 55 odst. 2 TZ (Za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje tři léta, lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život.) tato povinnost soudu již není *expressis verbis* vyjádřena a nadále postačí se zabývat toliko hypotézou o nápravě pachatele. Odpadá tak především posuzování otázky tzv. generální prevence. Nový trestní zákoník se tím odklání od generalizace svého výchovného působení ke stále důraznější individualizaci. PLEVA, J. K některým aspektům ukládání trestů podle nové právní úpravy, In: Státní zastupitelství, číslo 11, 2009

¹⁰ Tato zásada se uplatní zásadně u trestů, zatímco u ochranných opatření je možno její uplatnění jen v podobě negativního vymezení, kdy stanoví podmínky, za kterých lze ochranné opatření uložit.

- zásada neslučitelnosti určitých druhů sankcí u téhož pachatele zakazuje ukládat sankce shodné věcné povahy u jednoho pachatele,
- podle zásady personality sankce by sankce zásadně měla postihovat jen pachatele trestného činu a vliv na jeho okolí (zejména rodinné zázemí) by měl být minimalizován,
- ze zásady humanity sankcí vyplývá zákaz krutých a nepřiměřených sankcí ve vztahu ke konkrétnímu pachateli a v konečném důsledku i požadavek, aby tam, kde postačí k dosažení společensky prospěšného účelu sankce méně intenzivní, nebyla ukládána sankce intenzivnější, která nepostihuje vždy jen pachatele trestného činu, ale často i jiné osoby; tato zásada doplňuje svým negativním vymezením zásady předchozí a navazuje na obecné zásady ekonomie trestní hrozby a podpůrnou úlohu trestní represe.

Nové pojetí účelu sankcí, které zajišťuje jejich přiměřenost, účinnost a odstrašující působení, je pak vyjádřeno v zákonných kritériích jejich ukládání, jež jsou obsaženy v konkrétních navrhovaných ustanoveních trestního zákona upravujících jak obecné předpoklady a principy pro ukládání sankcí, tak týkajících se podmínek ukládání jednotlivých sankcí.¹¹

Přestože pojem „účel trestu“ není již definován v trestním zákoníku, stále zůstává teoretickým pojmem, na který je nutné brát ohledy. České trestní právo bude i nadále založeno na smíšené teorii trestání, spojující ochranné, nápravné a generálně preventivní působení trestu. Účelem trestu tedy je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti, vychovat odsouzeného k tomu, aby vedl řádný život a působit výchovně na ostatní členy společnosti (generálně preventivní účinek trestu).

S účelem trestu úzce souvisí také otázka spravedlnosti. Účelu trestu může být naplněno pouze v případě, že uložený trest je spravedlivý, trest by tedy neměl být ani přísnější, ani mírnější než je nutné k ochraně společnosti před trestnými činy. Druh a

¹¹ ŠÁMAL, P., ŠÁMALOVÁ, M. Znění trestního zákoníku s důvodovou zprávou přiřazenou k příslušným ustanovením a částem normativního textu, s vyznačením změn proti stávající úpravě obsažené v trestním zákoně č. 140/1961 Sb.

výměra trestu by měly odpovídat škodlivosti činu (společenské závažnosti) a ostatním okolnostem spáchání trestného činu a osobě jeho pachatele.¹²

¹² JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část, podle stavu k 1. 1. 2010. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s.

3. KONCEPCE RESTORATIVNÍ JUSTICE

Na tomto místě bych se chtěla blíže zaměřit na pojem restorativní justice, jelikož velmi úzce souvisí s tématem mé diplomové práce. Právě z tohoto principu totiž vychází alternativní tresty a alternativní způsoby řešení trestních věcí.

3.1 POJEM A POČÁTKY Hnutí RESTORATIVNÍ JUSTICE

V posledních desetiletích se na odborných fórech intenzivně diskutuje o další budoucnosti trestní justice. Tyto diskuze jsou vedeny snahou nalézt vhodný teoretický koncept, v jehož rámci by bylo možno překonat všeobecně známé problémy při stíhání a trestání pachatelů, při kontrole kriminality, při ochraně společnosti před trestnou činností za současného garantování práv občanů, tedy snahou nově formulovat principy trestní justice.

Ve většině zemí stále roste počet uvězněných osob, věznice jsou přeplněné, k převýchově pachatelů nedochází, strach z kriminality se zvyšuje a náklady na vězeňství se stávají neúnosným břemenem pro státní rozpočty.¹³ Dle studie Mezinárodního centra pro studium vězeňství (International Centre For Prison Studies) z prosince 2008 bylo k tomuto datu ve vězeňských zařízeních po celém světě více jak 9,8 milionu lidí, většinou se pak jednalo o osoby ve vazbě a odsouzené vězně. Zemí s největším počtem vězňů jsou Spojené státy americké (2,3 milionu lidí) následované Čínou (1,57 milionu odsouzených; dalších zhruba 850 000 osob je drženo ve správní detenci), Ruskem (0,9 milionu lidí). V České republice bylo v této době 19 000 vězněných osob.¹⁴

¹³ Diblíková ve svém článku konstatuje, že je všeobecně známo, že se vězeňství jako instituce nachází globálně v krizi, která se projevuje ve dvou směrech. První je dle ní o problémech managementu věznic a péče o pachatele, např. dodržování standardů, přeplněnost věznic, nedostatek finančních zdrojů, neadekvátnost zdravotní péče, nedostatek kvalifikovaného personálu, nehumánnost zacházení apod., druhý se týká kvality justice, která je v podstatě odkázána na proces výkonu trestu odnětí svobody. Zatímco otázka zlepšení podmínek ve vězení zůstává nutnou, legitimní a výchozí oblastí zájmu skupin podílejících se na reformě trestání, druhému aspektu krize by měla být věnována zvýšená pozornost. Jmenuje proto tyto hlavní důvody: 1) vězení pachatele nenapravuje, naopak většinou činí osobnost odsouzeného horší 2) vězeňská spravedlnost není vůbec spravedlivá pro tak široký okruh lidí, kteří se do vězení dostanou – týká se to především osob, které nikdy nebyly souzeny nebo odsouzeny, ale trápí se ve věznicích, neboť výkon spravedlnosti je zdoluhavý 3) postup výkonu spravedlnosti zaměřený na trest odnětí svobody absolutně nereflktuje zájem na odškodnění oběti nebo nápravu mezi jednotlivcem a komunitou. DIBLÍKOVÁ, S., Restorativní justice a vězeňství, In: Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů / editor KARABEC, Z., Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003

¹⁴ Internetový zdroj www.kcl.ac.uk/schools/law/research/icps, citováno 24. 3. 2010

Když v polovině 18. století přišel Cesare Beccaria se svými převratnými představami o trestání, trestní justici a o zacházení s pachateli, reflektoval problémy své doby. Toto pojetí trestní spravedlnosti je však na prahu 21. století konfrontováno se zcela jinou realitou. Jednak jde o nové dimenze zločinnosti, jednak se dostala do popředí otázka, zda standardní systémy trestní justice náležitě reflektují potřeby obětí trestných činů a zda dostatečně zajišťují ochranu jejich práv.¹⁵ Možná je východiskem ze současné krize právě naplňování principů restorativní justice a postupné rozšiřování alternativního řešení trestních věcí.

Pojem restorativní justice (z angl. restore – obnovit, navrátit do původního stavu) vychází z myšlenky, že trestný čin je sociální konflikt mezi dvěma či více subjekty – tj. pachatelem, obětí a společností – a cílem je obnovení narušeného systému sociálních vztahů prostřednictvím napravení či alespoň zmírnění škody způsobené trestným činem.¹⁶ Definici restorativní justice podává i Aliance nevládních organizací působících při OSN v oblasti prevence kriminality a trestní justice: „Restorativní justice je proces, při kterém se všechny strany mající účast na určitém trestném činu setkávají společně za účelem kolektivního posouzení, jak vyřešit nepříznivé následky trestného činu a jeho budoucí důsledky.“¹⁷

Viktimologické výzkumy a jejich výsledky odhalily nepravdivost mýtů o údajné potřebě obětí zločinu pomstít se pachateli za utrpěné příkoří. Naopak ukázaly, že naprosté většině obětí jde spíše o to, aby se jim dostalo co nejdříve, nejlépe neformální cestou, morálního i materiálního zadostiučinění.¹⁸ Jak z tohoto důvodu, tak v souvislosti s popularizací principů „občanské společnosti“ a s všestranným posilováním významu lidských a občanských práv a jejich ochrany, se rozvíjí hledání nové podoby trestní spravedlnosti, hledání alternativních cest k tradiční trestněprávní reakci na zločin. Dochází k prosazování názorů o omezování pravomocí státu při řešení trestních věcí a o posílení role přímých účastníků při řešení těchto konfliktů a následků. Klíčová rozhodnutí se tedy delegují do rukou těch, kterých se trestný čin bezprostředně týká –

¹⁵ KARABEC, Z. Jaká je budoucnost trestní justice?, In: Trestní právo, číslo 3, 2003

¹⁶ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

¹⁷ KARABEC, Z., Nové možnosti pro trestní justici, In: Kriminální věda, ročník 36, číslo 12, 2003.

¹⁸ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

oběti, pachateli a dotčenému společenství (komunitě)¹⁹. Významná je zde také úloha zprostředkovatele (mediátora).²⁰

Postupně se tak formulují představy o restorativní justici²¹, kterou můžeme chápat jako určitý koncept zacházení s pachateli vycházející z názoru, že současná trestní spravedlnost není adekvátní reakcí společnosti na růst kriminality, nevede k ochraně jednotlivce i společnosti. Restorativní justice je soubor postulátů, cílů a metod, které charakterizují určitý přístup k řešení problematiky zločinnosti. Opírá se o názory, že tradiční trestní politika vyčerpala své možnosti, není schopna zabránit dalšímu vzestupu kriminality ani řešit narůstající problémy trestní justice, jako je přetížení soudů, nízká účinnost trestů, nedostatečná ochrana obětí apod.²²

Restorativní justici nelze pojímat jako nějaký ucelený systém reakce společnosti na trestnou činnost. Některé země tedy mají trestní justici „více restorativní“ a některé méně, podle toho, jak jsou při legislativních úpravách reakce společnosti na trestnou činnost zastoupeny teoretická východiska a principy, které zahrnujeme do restorativní

¹⁹ Stranami, které se účastní procesu, při kterém se aplikují principy restorativní justice, se rozumí především pachatel daného trestného činu a jeho oběť. Do projednávání mohou ale být zahrnuti i rodiny pachatele a rodiny oběti i další osoby z komunity, ke které pachatel či oběť patří a které byly trestným činem nějak dotčeny nebo k němu mají co říci, a to zejména pokud jde o předcházení podobnému trestnému jednání. Pokud jde o pojem „komunita“, tak ten je zde chápán velmi široce. Pachatel i oběť jsou příslušníky komunity na několika úrovních. Jde o komunity založené např. na osobních vztazích (rodina, přátelé, sousedé, spolužáci apod.), na územní organizaci (lokalita, kde žijí, město, okres, stát), na sociální příslušnosti (podle profese, vzdělání atd.). KARABEC, Z. Nové možnosti pro trestní justici, In: Kriminální věda, ročník 36, číslo 12, 2003.

²⁰ Účast této neutrální osoby je důležitá zejména z důvodu, aby bylo reálně možné uskutečnit setkání pachatele, oběti a zainteresovaných členů komunity, společně diskutovat o spáchaném trestném činu a dospět k nějakému kolektivnímu názoru a stanovisku. Mediátorem by měla být osoba, která je schopna odborně a s dostatečnou autoritou připravit zúčastněné osoby na projednávání případu podle principů restorativní justice a zajistit, že jednání bude pro všechny strany bezpečné a že všichni zúčastnění budou moci vyjádřit své názory a uplatnit své návrhy. V řadě zemí zastávají úlohu mediátora soukromé osoby – jejich funkce je buď dobrovolná, nebo je sponzorována z různých nadačních zdrojů apod. V zemích, kde existuje rozvinutý probační systém, obvykle plní roli mediátora v některých fázích trestního procesu probační úředníci. Tamtéž.

²¹ Poprvé se s elementy restorativní justice setkáváme již v 70. letech 20. století v USA a ve Velké Británii v rámci experimentů věnovaných mediaci v trestních věcech, kdy dochází k setkání pachatele s obětí trestného činu za přítomnosti 3. osoby - mediátora, který usměrňuje rozhovor a písemně zachytí jeho výsledky v dohodě, na které se domluví obě strany. Později, v průběhu 80. a 90. let minulého století, se po vzoru převzatém z tradičních způsobů řešení trestních konfliktů původním indiánským obyvatelstvem v USA nebo Maori na Nové Zélandě rozšiřují i v západním světě restorativní iniciativy a programy, které již počítají se zapojením řady dalších aktérů pocházejících ze sociálního okolí nejen oběti a pachatele, ale i komunity dotčené přímo či zprostředkovaně spáchaným deliktem. KUČTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

²² KARABEC, Z. Jaká je budoucnost trestní justice?, In: Trestní právo, číslo 3, 2003

justice. Restorativní justice tedy představuje spíše určitý paralelní systém, působící vedle klasické trestní (retributivní)²³ justice nebo v mnoha směrech ji doplňující.²⁴

3.2 VÝCHODISKA RESTORATIVNÍCH PŘÍSTUPŮ

Restorativní justice přistupuje k trestnému činu zcela odlišně a vidí v něm především poškození jedné osoby jinou, nikoliv útok na stát (poškození veřejných zájmů). Soustřeďuje se proto na konflikt, který vznikl mezi obětí a pachatelem trestného činu jako reakce na spáchaný trestný čin.²⁵ Ten je pak třeba řešit na interpersonální, neformální mezilidské úrovni se snahou obnovit poškozené sociální vztahy a odčinit způsobená přikopí. Pachatel je zde sice veden k převzetí odpovědnosti za škodu, k níž došlo v souvislosti s jeho trestným jednáním, ale i od oběti trestného činu se očekává řada vstřícných aktivit a kroků přispívajících k objasnění příčin deliktu, napomáhajících sociální reintegraci pachatele a tím nepřímo i k lepší prevenci kriminality. Právě zmíněný požadavek ohledně aktivní účasti oběti při neformálním projednávání trestného činu se ovšem stal i předmětem kritické pozornosti některých autorů, kteří upozorňují na rizika bezbřehého prosazování restorativní justice na úkor skutečných potřeb obětí. Zejména juristicky orientovaní kriminologové upozorňují na nebezpečí, které může přinést přílišné uvolnění nebo opuštění klasických zásad trestního práva a trestního procesu pro ochranu základních lidských práv a svobod a pro ochranu společnosti. Mělo by docházet k většímu vlivu restorativní justice do systému trestního práva, ale doba pro úplné opuštění zásad tradičního procesu ještě nastala a ani tyto zásady nelze jen tak,

²³ V pojetí tradičního modelu odplatné neboli trestající justice byl a doposud do značné míry stále je primární obětí trestného činu stát. Všechny síly a prostředky jsou soustřeďovány na ochranu státu (resp. společnosti, kterou reprezentuje) před pachateli, kteří ohrožují veřejný zájem. Konkrétní individuální oběti je přisuzováno spíše pasivní postavení, takže se na výkonu trestní justice zúčastňuje jen v poměrně malém rozsahu, zpravidla pouze v souvislosti s uplatněním nároku na náhradu škody. Tento model procesu je založen na adversárním vztahu mezi státem (resp. veřejným žalobcem) a obviněným a do značné míry potlačuje preventivní prvky působení na obviněného s přihlédnutím k povaze trestné činnosti. Ve většině zemí uplatňujících tento model se trestní justice soustřeďuje na obviněné a až na málo výjimek oběti do značné míry přehlíží. Důsledkem toho je, že oběti trestného činu při uplatňování svých práv většinou neobdrží takovou pomoc, jakou by si představovaly, a obvinění zaměřující se na uplatnění obhajoby v řízení si neuvědomí důsledky svého jednání ve všech souvislostech a zpravidla je průběh řízení ani uložený trest dostatečně nemotivuje k životu bez konfliktu se zákony. SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: Beck, 2000. 468 s.

²⁴ KARABEC, Z. Jaká je budoucnost trestní justice?, In: Trestní právo, číslo 3, 2003

²⁵ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: Beck, 2000. 468 s.

ze dne na den, změnit.²⁶ Nicméně se ukazuje, že tento způsob reakce na kriminalitu, kde delikventní jedinec přebírá odpovědnost za svůj čin a aktivně se podílí na odčinění vzniklé újmy, dochází k posílení postavení oběti a nedochází ke stigmatizaci delikventního jedince, je efektivní z hlediska zamezení recidivy, a to zejména u pachatelů z řad mládeže a mladých dospělých.²⁷

3.3 PRINCIPY RESTORATIVNÍ JUSTICE A JEJICH MEZINÁRODNÍ PROSAZOVÁNÍ

Pro přehlednost podávám shrnutí základních principů restorativní justice tak, jak je ve svém článku „Účel trestání“ uvádí J. Karabec:

- zločin nemá být považován za porušení společenského pořádku ani za překročení abstraktních právně morálních pravidel, ale má být chápán jako škoda (újma), která byla způsobena oběti, a jako hrozba pro bezpečnost společnosti
- reakce na zločin má přispět ke snížení (odstranění) této škody a hrozby
- tendence ke zpříšňování trestní represe (ukládání přísnějších trestů) je kontraproduktivní, zejména u mladistvých pachatelů
- pachatel se má aktivně účastnit náhrady způsobení škody (na odstranění škodlivých následků trestného činu) a mají mu přitom být zachována všechna práva jako ostatním občanům
- hlavním účelem společenské reakce na spáchaný čin nemá být potrestání pachatele, ani jeho převýchova nebo odstrašení, ale vytvoření podmínek, aby mohly být odstraněny následky trestné činnosti
- jestliže se pachatel nehodlá participovat na tomto odstranění následků (na náhradě škody), je k tomu donucen soudem
- škodu způsobenou oběti je třeba chápat široce, jde o újmu materiální, fyzickou, psychickou, ztrátu společenského postavení, narušení sociálních vazeb, osobního a rodinného života

²⁶ FRYŠTÁK, M., ŽATECKÁ, E., Princip restorativní justice v novém trestním zákoníku, Internetový zdroj www.law.muni.cz/edicni/Days-of-public.../Frystak_Zatecka.pdf, citováno 10. 1. 2010

²⁷ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

- orgány činné v trestním řízení se mají v systému restorativní justice angažovat pouze tehdy, jestliže čistě vyjednávací postup mezi pachatelem a obětí nevede k cíli nebo jestliže spáchaný trestný čin je takového druhu (závažnosti), že klasický trestní proces je nezbytný
- oběť trestného činu nemůže být nucena k vyjednávání s pachatelem o způsobu a rozsahu kompenzace za způsobenou škodu²⁸

Také mezinárodní právo se stále více přiklání k principu restorativní justice. Mnoho států vkládá do svých právních řádů stále nové prvky výše uvedené spravedlnosti, jako jsou alternativní tresty a přístupy. OSN v této souvislosti přistoupila k vytvoření Komise pro prevenci kriminality a trestního soudnictví, která vytvořila návrh rezoluce zabývající se principem restorativní justice a jeho uplatňování v členských státech. Prosazování restorativní justice se věnují především různé nevládní organizace zabývající se oběťmi trestných činů, mediačními technikami a prevencí kriminality.²⁹ Na mezinárodní úrovni je to např. pracovní skupina, která byla zřízena Aliancí nevládních organizací působících při OSN v oblasti prevence zločinnosti a trestní justice se sídlem v New Yorku. Hospodářská a sociální rada OSN pak připravila, v návaznosti na závěry X. kongresu OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli, návrh „Rezoluce o základních principech při aplikování programu restorativní justice v trestních věcech“.³⁰

3.4 PROGRAMY RESTORATIVNÍ JUSTICE

Tato pasáž se svým obsahem dotýká definování některých z programů a výstupů, které jsou považovány z hlediska svého obsahu za typické pro restorativní justici.

Prakticky nejrozšířenějším postupem je mediace mezi pachatelem a obětí (victim – offender mediation, school/peer mediation). Jedná se o zprostředkování styku pachatele s obětí, při kterém se hledají způsoby řešení situace způsobené trestným činem.

²⁸ KARABEC, Z. Účel trestání, In: Kriminalistika, ročník 33, číslo 2, 2002

²⁹ V České republice mezi tyto organizace patří např. Liga proti domácímu násilí a Bílý kruh bezpečí.

³⁰ KARABEC, Z. Koncept restorativní justice, In: Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů / editor KARABEC, Z., Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003

Další účinnou metodou restorativní justice je projednávání trestného jednání, kterého se pachatel dopustil, mimo soudní proceduru za účasti rodiny pachatele a rodiny oběti, neboli rodinná skupinová konference (family group conferencing, restorative conferencing). Jde vlastně o určitou formu mediace, která je považována za vhodnou zejména při projednávání případů mladistvých delikventů.

Názvem „společné rozhodování“ nebo „kruhy“ (sentencing circles) se označuje postup, při kterém mají možnost představitelé určité komunity (nejčastěji etnické) přímo se podílet na projednávání trestných činů, které spáchali její příslušníci, nebo které se odehráli uvnitř této komunity. Smyslem této účasti je dosažení široké akceptace rozhodnutí v projednávaném případě tak, aby nejen pachatel a poškozený, ale i jejich okolí přijalo rozhodnutí jako rozumné a spravedlivé.³¹

Mezi další metody restorativní justice můžeme též zařadit pomoc obětem, asistence bývalým pachatelům, restituce, obecně prospěšné práce (community service).³²

3.5 PRVKY RESTORATIVNÍ JUSTICE V ČESKÉ LEGISLATIVĚ

I v případě alternativních trestů a možností odklonů v trestním řízení je Česká republika ovlivňována trendy evropských zemí. Naše trestní justice je založena na tradičním kontinentálním trestním procesu a na poměrně rigidní hmotně právní a procesní úpravě, která poskytuje orgánům činným v trestním řízení jen omezený prostor pro hledání toho nejvhodnějšího postupu při řešení trestněprávních věcí.

Restorativně orientované experimenty a programy u nás probíhaly od 90. let minulého století a institucionálně byly završeny v roce 2000 přijetím zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, s účinností od 1. 1. 2001. Dalším důležitým krokem ve vztahu k realizaci principu restorativní justice bylo přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, který nabyl účinnosti 1. 1. 2004.

Je tedy zřejmé, že do české legislativy postupně pronikly prvky restorativní justice a některé restorativní postupy a metody byly legislativně zakotveny. Jde zejména o instituty obecně prospěšných prací, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s

³¹ KARABEC, Z. Nové možnosti pro trestní justici, Kriminallistika, roč. XXXVI 12/2003

³² DIBLÍKOVÁ, S., Restorativní justice a vězeňství, Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů / editor Zdeněk Karabec, Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003

dohledem v trestním právu hmotném a možnost narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání v trestním právu procesním.

Nový TZ také počítá s větším uplatněním alternativních sankcí a zakotvuje některé nové instituty restorativní justice.

Přestože je naše legislativa v celoevropském srovnání poměrně pokroková³³, v porovnání s jinými zeměmi se dostáváme mírou naší punitivity, která se měří počtem vězňů připadajících na 100 000 obyvatel, na jedno z předních míst v Evropě. Dle statistické ročenky Vězeňské služby ČR pro rok 2009 dosahovala u nás v tomto roce míra punitivity hodnoty 204. Pro srovnání uvádím, že v Anglii a Walesu to bylo 152, na Slovensku 151, v Itálii 107, Francii 96, v Německu 88 a ve Švédsku 74. Zcela nejvyšší počet vězněných osob na 100 000 obyvatel pak byl v USA (753) a v Rusku (610).

Reálnému využití výhod naší legislativy brání především její nedostatečné materiální a personální zabezpečení, ale i určitý dlouhodobě přetrvávající konzervatismus spojený s fungováním justičního systému. Východisko ze současného nedobrého stavu proto není třeba hledat ani tak ve zdokonalování právní úpravy, jako spíše v jejím praktickém naplňování.³⁴

³³ Vyznačuje se např. silnějším postavením poškozených osob v trestním procesu než je obvyklé v zahraničí, dále umožňuje řešit vhodné trestní věci odklonem od standardního řízení a disponuje rozsáhlou škálou alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

³⁴ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: Beck, 2000. 468 s.

4. PROMĚNY TRESTNÁNÍ OD STAROVĚKU PO SOUČASNOST

S tresty se setkáváme od samého počátku existence lidstva. V průběhu dějin, v odlišných kulturách a dobách, narážíme na různé druhy a množství trestů. Povaha sankcí je výrazně ovlivňována vývojem soudnictví, práva a správy a v neposlední řadě i pojetím lidských práv.³⁵

Jde-li o alternativní tresty, tak ty jsou neodmyslitelně spjaty s postavením trestu odnětí svobody v sankčním systému trestního práva, neboť rozšiřování alternativních trestů úzce souvisí právě s nahlížením na podstatu, účel trestu odnětí svobody a přehodnocování jeho pozice v systému trestněprávních sankcí.³⁶ Úvodem je proto vhodné zmínit se nejen o historickém vývoji jednotlivých alternativních trestů, ale i o historii samotného trestu odnětí svobody – čili trestu, pro který hledáme vhodnou alternativu.

4.1 HISTORICKÝ VÝVOJ TRESTŮ V MEZINÁRODNÍCH SOUVISLOSTECH

V předstátní době i na počátku vývoje státu se v řešení sporů uplatňovala krevní msta (odplata). K jejímu omezování přispělo organizování městských států. Trest byl v této epoše ovládnut filosofii odplaty a odstrašení. Pachatel byl postižen stejným způsobem, jakým sám zasáhl postiženého, tedy dle zásady „oko za oko, zub za zub“ (viz níže). Od sankcí sakrálních, jež měly působit pouze odstrašujícím způsobem, přešly starověké společnosti při trestání pachatelů k uplatňování rozličných forem trestů, které vyhlášovala státní autorita. Jednalo se zejména o trest smrti, tresty mrzačí a početné tresty majetkové. Trest odnětí svobody byl ve starověku jen okrajovou formou trestní represe, neměl charakter samostatného trestu, ale představoval zejména prostředek k zabezpečení jiného druhu trestu (zajišťovací vazba do vynesení rozsudku či střežení odsouzených před výkonem trestu smrti).³⁷ V nynější podobě nebyl tedy v nejstarším

³⁵ Postupná humanizace se projevuje jak v četnosti jednotlivých druhů trestů (opouštěny jsou tresty velmi kruté a nelidské), tak v charakteru samotného výkonu sankcí.

³⁶ KALVODOVÁ, V., Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s.

³⁷ Tamtéž.

období uplatňován. Charakteru trestu spojeným s újmou na svobodě se určitým způsobem blížilo zotročení pachatele nebo vyhnání z obcíny.³⁸

Například ve starověkém Egyptě charakter tehdejších trestů zachycuje pravidlo, jež bylo podkladem staroegyptského trestního zákoníku: „Trestej tvrdě a nápravu určuj s přísností – pak bude příkladem zabráněno špatnému činu.“³⁹ Trest pro toho, kdo je jím postižen, je „naučením“ a pro ostatní je „naučením“ ve smyslu varování, tedy prostředkem zastrašujícím. Potrestat bylo tedy vždy třeba exemplárně.

Velmi významnou právní památkou tohoto období, která pochází z oblasti Mezopotámie, je Chammurapiho zákoník. Obsahuje trestní sankce, které vychází z principu individuální odpovědnosti pachatele a kombinují zásadu materiálního postižení pachatele se zásadou odvety. Trest zmrzačení hrozil pachateli, který se dopustil útoku proti zdraví avíla a způsobil jeho zmrzačení. Podle zásady odvety bylo trestáno „oko za oko“ a „kost za kost“, tedy pachatel byl potrestán stejnou újmou na zdraví, kterou spáchal druhé osobě. Trest zde vystupoval jako msta namířená proti pachateli zločinného jednání, kterou na něm vykonává sám postižený. Jedním z nejčastějších trestů v tomto zákoníku byl trest smrti. Ten se ukládal především za majetkové delikty jako loupež, krádež nebo přechovávání kradené věci. Mezi další tresty můžeme zařadit vypuzení, zotročení, zneuctující tresty, zbavení úřadu. Trest propadnutí jmění pachatele byl vysloven v případě lživého nařčení jiné osoby z čarodějnictví.⁴⁰

Též v trestním právu římském měly být tresty odstrašením od páčání trestných činů. Jejich krutost nasvědčuje o teroristické povaze tohoto práva. Např. zbojnící a lupiči měli být na místech, na nichž řádili, veřejně zavěšeni do vidlic.⁴¹ I u starých Římanů převládal trest smrti a tělesné tresty, nicméně bylo možné se jim vyhnout útekem, tedy dobrovolným opuštěním společnosti, které představovalo omezení svobody pohybu a pobytu. Uplatňovalo se i vyloučení ze společnosti, odsouzený se

³⁸ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

³⁹ Toto pravidlo formuloval Ptahhotep - nejvyšší soudce, správce všech královských staveb a vezír předposledního panovníka 5. dynastie Džedkare Isesiho (2388 – 2356 př.n.l.)

⁴⁰ TUREČEK, J. a kol. Světové dějiny státu a práva ve starověku, Praha: Orbis 1963

⁴¹ Tamtéž.

stával štvancem, nikdo mu nesměl poskytnout oheň a vodu. Později byl tento trest nahrazen vyhnanstvím.⁴²

Římské právo znalo otroctví pro dluhy, později otroctví z trestu. Rozsudkem trestního soudu se odsouzený stal státním otrokem a musel pracovat v dolech nebo na jiných veřejných pracích. Z doby římského impéria pochází též první rozsáhlejší zmínky o věznicích. Stále se však vězení pojímalo spíše jako zajišťovací vazba a uplatnění nalezlo také při výkonu trestu smrti hladem.⁴³

V počátcích raně feudálního státu bylo trestní právo značně závislé na obyčejích předstátní společnosti, které v něm přežívaly nejen v tomto, ale i v dalších obdobích. Dochází ovšem k jejich transformaci- vzniklo tak obyčejové právo, které však (na rozdíl od obyčejů rodové společnosti) už nevyjadřovalo zájmy celé společnosti, nýbrž bylo výrazem zájmů vládnoucí vrstvy feudálů.⁴⁴ To se projevovalo např. v rozdílném hodnocení pachatele podle jeho společenského postavení při výměře trestu. Z počátku v poslání trestu nadále převažoval účel odstrašení, jakož i preventivní působení. Můžeme se opět setkat s otroctvím z trestu, s psanectvím, ale i se soukromou vazbou, domácím vězením a politickým vězením, které sloužilo k odstranění politických protivníků.⁴⁵ Tyto tresty v sobě obsahovaly v podstatě myšlenku odnětí svobody, nebyly však sankcí za obecné kriminální delikty.⁴⁶

V charakteru uvěznění převažovalo na dlouhou dobu zabezpečovací pojetí.⁴⁷ Vězení jako výkon trestu se začalo rozšiřovat až od poloviny 16. století, současně s rozvojem renesančního myšlení a změnami postojů k lidskému životu. Postupně se

⁴²KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s.

⁴³KUCHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

⁴⁴MALÝ, K., SIVÁK, F. Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918, Jinočany : H a H, 1993

⁴⁵ Jako konkrétní příklad bych uvedla výčet trestů, které byly aplikovány dle bulharského trestního práva. Trest smrti se ukládal za nejtěžší trestné činy, v některých případech ale i za krádež. Vykonával se stětím nebo upálením. Mezi mrzačící tresty patřilo lámání nohou, utětí ruky, uříznutí nosu a uší, vyříznutí jazyka, zohavení tváře. Z majetkových trestů se nejčastěji ukládaly pokuty (jejich výše se určovala dle hodnoty poškozené či zničené věci), méně často se uplatňovala konfiskace majetku (šlo o trest za ukrývání zlodějů). KINCL, J. a kol. Všeobecné dějiny státu a práva. 1. vydání. Praha: Panorama, 1983

⁴⁶KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s.

⁴⁷ Ve střední Evropě vězení sloužilo původně jako prostředek donucovací. Provádělo se zde také mučení a odsouzení v něm rovněž čekali na výkon trestu. Plnilo i funkci zajišťovací (šlo v podstatě o vazbu). Existovalo i domácí vězení, které někdy bývalo zosťřeno tím, že odsouzení byli zazděni nebo přikováni ve vlastním domě. ADAMOVIČ, K. Dějiny veřejného práva ve střední Evropě. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000

tedy začíná užívat jako alternativa k tradičním trestům (k popravě či jiných fyzickým trestům). Uvěznění bylo humánnějším postupem, nezbavovalo člověka života ani nezasahovalo jeho tělesnou integritu.

Vzrůstající pochybnosti ohledně odstrašujícího účinku tělesných trestů představovaly pouze jeden z důvodů, proč si trestání postupně začalo osvojovat nové formy. Odsouzení začali být postupně vnímáni jako významný zdroj práce, jenž by měl být produktivně využit (např. nucené práce – galeje). Docházelo také k deportacím odsouzených z Anglie do Ameriky, kde zákonná úprava dovolovala místo trestu smrti uložit trest deportace.⁴⁸ Předosvícenské zákoníky dále upravovaly tresty vypovězení, trest odnětí svobody a tresty na majetku (pokuty, propadnutí majetku).

Nová ideologie trestání se začala prosazovat až s nástupem osvícenství. Ústřední myšlenkou se stal požadavek humanizace trestu a trestání. Trest už neměl být jen mstou, měl mít i výchovný účel a měl též chránit společnost před pachatelem. Osvícenci apelovali na to, aby byla v zákoně zakotvena i určitá ochrana pachatele. Především hlásali právo na život jako základní občanské právo. Zdůrazňovala se úměra trestu vůči spáchanému trestnému činu. Jako první s kritikou stávajícího systému přišel Thomas More, který vystoupil právě proti nepřiměřenosti některých trestů vzhledem ke společenské nebezpečnosti.⁴⁹

Významný počín z hlediska rozvoje moderní penologie i trestního práva představuje dílo zakladatele klasické školy trestního práva Cesara Beccarii z r. 1764 *Dei delitti a delle pene* (O zločinech a trestech).⁵⁰ Jeho myšlenky inspirovaly tvůrce mnoha

⁴⁸ V anglickém trestním právu byl v r. 1717 zaveden trest deportace na 7-14 let. Po ztrátě amerických kolonií koncem 18. století byla deportace dočasně nahrazena nucenou prací na galejích. Teprve v 19. století došlo k jejímu obnovení v souvislosti s kolonizací Austrálie. Od tohoto trestu je ale nutno odlišit jinou instituci, zavedenou již v 17. století a spočívající v tom, že pachatel, odsouzený k těžkému trestu, měl právo se na veřejném zasedání soudu rozhodnout buď pro výkon trestu, nebo pro deportaci do kolonií, kde musel po jistou dobu pracovat jako nesvobodná pracovní síla KINCL, J. a kol. *Všeobecné dějiny státu a práva*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1983

⁴⁹ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

⁵⁰ Podle Beccarii lidé obětovali část své svobody ve prospěch zákonů, aby mohli užívat jejího zbytku v bezpečnosti a klidu. Tresty pak považuje za „smyslné důvody,“ které hájí blaho společnosti a jednotlivců. Beccaria nastoluje požadavek trestu účelného a spravedlivého. Byl odpůrcem krutých trestů. Účelem trestu dle něho není utrpení viníka, ale zamezení, aby způsobil nové škody a odvrácení ostatních od podobných škodlivých činů. Krutost trestů může ve svém důsledku působit proti účelu trestu, neboť přílišná ukrutnost trestů působí, že „lidé odvažují se tím více, aby jí unikli, čím větší jest zlo podnikané, působí, že páchá se zločinů několik, aby se uniklo trestu za zločin jediný.“ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s.

evropských trestních kodexů – příkladem může být Všeobecný zákoník o zločinech a trestech na ně Josefa II. z roku 1781.

Do 18. století můžeme též datovat rozšíření trestu odnětí svobody jako takřka výhradního trestního prostředku. Na trest vězení začalo být ve větší míře pohlíženo z hlediska možností převýchovy potrestaného. Během 19. století pak proběhlo reformní hnutí usilující o humanizaci výkonu tohoto trestu a prohloubení jeho účinnosti. Postupně se tak stal hlavním trestem a vytlačuje trest smrti.

Také úprava formy trestů se postupně měnila, zanikly nucené práce a deportace, došlo k humanizaci účelu trestu, který je na počátku 19. století ještě výhradně chápán jako odplata s odstrašující funkcí pro pachatele současného i příštího. Začala se zdůrazňovat výchovná funkce a uvažovat o zapojení odsouzeného do života po odpykání trestu.⁵¹

V poslední třetině 19. století vznikla potřeba výměny poznatků a zkušeností soudců a vězeňských pracovníků s trestáním provinilců, stejně jako potřeba stanovení obecných pravidel zacházení s vězňeny. Za tím účelem se konaly mezinárodní kongresy zabývající se otázkami vězeňství. První se konal r. 1872 v Londýně. Na třetím mezinárodním kongresu v Římě 1885 byla vytvořena mezinárodní organizace Mezinárodní trestní a penitenciární komise. Pod její patronací se později konaly kongresy zabývající se nejen otázkami vězeňství, ale i trestněprávními, kriminologickými, preventivními a zákonodárnými. Komise pracovala až do r. 1951, kdy byla rozpuštěna a její úkoly na sebe převzala OSN.⁵²

4.2 VÝVOJ TRESTNÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH

Trest byl v těchto dobách středověkého trestního práva chápán jako odplata, kterou na pachateli vykonával buď sám poškozený, jeho příbuzný, nebo se jeho výkon svěřovat státním orgánům. Z odplatného charakteru též pramenila jistá symboličnost trestu – za zhárství se trestá upálením, za zradu čtvrcením (pachatel jednou částí své osobnosti slibuje věrnost a druhou zrazuje), za rouhání vytržením jazyka apod. Součástí účelu potrestání je i prevence. Zejména veřejné vykonávání trestů (často velmi krutým způsobem) a veřejné vystavování těl popravených, mělo odstrašovat ostatní feudální

⁵¹ KINCL, J. a kol. Všeobecné dějiny státu a práva. 1. vydání. Praha: Panorama, 1983

⁵² KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

veřejnost od páchání deliktů.⁵³ Nápravný účel trestu tu byl teprve v počátcích – shledáváme se s ním zpravidla při krátkodobých trestech odnětí svobody a u trestů peněžitých a u nucených prací.

System trestů v dnešním slova smyslu naše právo neznalo. Pokusil se o něj jen Koldín v městském právu - Práva městská království českého (jednalo se o celou řadu trestů – např. ztrátu cti, vypovězení, vězení, trest smrti).

Obecně byl hojně užíván trest smrti, a to různými způsoby: oběšení (při krádeži), stětí (za vraždu), zhabání zaživa (čarodějnictví ženy), upálení zaživa (za čarodějnictví, žhářství) atd. Někdy byl vykonán trest i na mrtvém (za sebevraždu). Z trestů tělesných to byly tresty zmrzačující (utětí ruky apod.), některé tresty měly zneuctvující charakter: např. vystavení na pranýři, vypálení cejchu, vypovězení z města. Začaly se ukládat i nucené práce.⁵⁴ Trest vězení se v době stavovské monarchie uplatňoval v širší míře (zvláště ve městech-„šatlava“) a leckdy již byla jeho délka stanovena v zákoně: 14 dnů za nárek na cti, 1 rok za schvalování protiprávních činů. Z majetkových trestů byly užívány pokuty různé výše a zejména trest konfiskace majetku⁵⁵ ve prospěch panovníka.⁵⁶ Je zásadně přípustná proměna trestu smrti a trestu na těle v jiný, mírnější (zvláště v trest peněžité).⁵⁷

Období novodobého trestního práva počalo v roce 1768 přijetím trestního zákoníku Marie Terezie (Constitutio Criminalis Theresiana), který vycházel z Josefiny a navazoval na trestní právo rakouské (zejm. na Constitutio criminalis Ferdinanda) z roku 1656, vydanou Ferdinandem III. Theresiana byla již ve své době zaostalým zákoníkem a zachovávala prakticky všechny nedostatky feudálního pojetí trestního práva. Potrestání pachatele mělo především pomstít způsobenou škodu. Stále v ní přežívá systém krutých feudálních trestů, jež mají charakter msty na odsouzeném.

⁵³ MALÝ, K. Trestní právo v Čechách v 15. A 16. století, Praha: Univerzita Karlova, 1989. 271s

⁵⁴ Zemské právo např. ukládalo povalečům povinnost bezplatně pracovat po dobu jednoho roku (jde o náhradu za nedobytnou pokutu), zachovaly se doklady i o ukládání pracovních povinností na stavbě vídeňských opevnění či pohraničních pevností. Tamtéž.

⁵⁵ Pokuty se často ukládaly i jako vedlejší trest k trestu odnětí svobody. Výjimečně se povolilo poddanému jako pachateli nahradit nedobytnou pokutu jejím „odpracováním“. Peněžitou pokutu jako náhradní trest také zaplatil šlechtic za vraždu sedláka. Trest konfiskace majetku se zpravidla uváděl v souvislosti s trestem smrti a ztrátou cti, a to především pro delikty politické, krádež, loupež apod. Fiskální zájem na těchto trestech byl jedním z nejdůležitějších motivů, které vedly k postupnému růstu zájmu státu na stíhání zločinců a jejich potrestání. Tamtéž.

⁵⁶ MALÝ, K. a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. 673 s.

⁵⁷ VLČEK, E. Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 67 s.

Nový směr, ovlivněný osvícenskou filosofií a odpovídající potřebám nové měšťanské vrstvy, nastoupil ve vývoji trestního práva Všeobecným zákoníkem o zločinech a trestech na ně Josefa II. z r. 1787. Setkáváme se v něm s moderními koncepcemi trestního práva. Při stanovení trestů vycházel ze zásady úměrnosti mezi společenskou nebezpečností trestného činu a přísností trestu. Tresty měly především přispívat k převýchově pachatele, ztrácejí charakter pomsty. Snaha o výchovný účel však často vedla až k nepřiměřené krutosti, obzvláště při ukládání trestů tělesných⁵⁸. Zákoník sice definitivně opustil staré formy feudálních trestů a krutých zákroků na těle odsouzeného, ale ponechává stále trest bití a vypalování cejchů. Logickým důsledkem úvahy o tom, že trest má převychovat pachatele, bylo i zrušení trestu smrti v řádném řízení a jeho ponechání jen pro případy výjimečného stavu (dle práva stanného).⁵⁹

Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích byl vydán v r. 1804. Na svou dobu se jednalo o vynikající dílo, které ovlivnilo vývoj trestního práva u nás až do r. 1949, neboť trestní zákon z r. 1852 byl vlastně jen jeho novelizací. Pokud jde o tresty, ukládal zákoník trest smrti (vykonával se výlučně oběšením) a žalář. Tyto tresty pak byly zotřovány nucenými pracemi, vystavením na pranýř, bitím holí či metlou, posty a vyhnanstvím po odpykání trestu. Přestupky byly trestány pokutou, propadnutím zboží, ztrátou práv, vězněním atd.⁶⁰

Dle trestního zákona č. 117 ř.z. z r. 1852 tvořily samotný sankční systém ve vztahu k zločinům dva tresty, a to „zločincova smrt nebo jeho přidržení v žaláři“ (§12). Za přečiny a přestupky byly ukládány: peněžitý trest, propadnutí věci, ztráta práv a povolení, vězení a vyhoštění (to mohlo být uloženo na neurčito či na dobu určitou, ze všech zemí pak mohl být vyhoštěn jen cizinec). Konstrukce trestu vyhoštění v sobě vlastně spojovala vyhoštění a zákaz pobytu. Zákon rozlišoval dva stupně vězení – první stupeň se označoval „vězení“, druhý stupeň byl „tuhé vězení“ (jeho výkon byl přísnější co do stravy, práce a možnosti kontaktu s jinými osobami než dozorci). Inspirativním institutem bylo domácí vězení, které v podstatě představovalo alternativu vězení

⁵⁸ Stále se ještě praktikovalo vystavování na pranýř, zneuctění jména odsouzeného či veřejné popravu. Kruté důsledky pro odsouzeného mělo též odsuzování na galeje, nucené práce, které byly prováděny vlečením vojenských lodí po Dunaji. Výkon trestu odnětí svobody byl prováděn v žaláři s ukováním rukou i nohou, popř. i v pase. Tak se žalář prakticky rovnal trestu smrti, neboť odsouzenec neměl při takovém zacházení šanci přežít více než několik let.

⁵⁹ MALÝ, K., České právo v minulosti. 1. vydání. Praha: Orac, 1995. 269 s.

⁶⁰ MALÝ, K. a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. 673 s.

prvního stupně. Bylo možno je uložit místo něho v případě, že trestanec byl člověk bezúhonné pověsti a kdyby, jsa vzdálen ze svého příbytku, nemohl si hleděti svého úřadu, svého obchodu nebo svého výdělků (§262). Odsouzený se zavazoval, že se nevzdálí z domu. Někdy stačil jeho slib, jindy byla postavena stráž. V případě porušení závazku musel odsouzený zbývající trest vykonat ve věznici.⁶¹

V roce 1918 byl tzv. recepční normou (z. č. 1/1918 Sb.) do nově vzniklé Československé republiky převzat rakousko – uherský právní řád. V oblasti trestního práva tak nadále zůstal v platnosti rakouský Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z r. 1852 ve znění změn a doplňků.

Pro celé období první republiky je charakteristická snaha o unifikaci práva – v průběhu 20. a 30. let vzniklo několik osnov trestního kodexu. Ráda bych se blíže zmínila o Přípravné osnově trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového z roku 1926, jelikož vytvářela poměrně široký prostor pro individualizaci trestu. Rozlišovaly se v ní tresty hlavní a vedlejší. Hlavními se měly stát žalář, vězení, peněžitý trest⁶² a nucená práce (tu mohl soud uložit místo peněžitého trestu na dobu od jednoho do dvaceti osmi dnů, pokud by peněžitý trest nepostihl viníka samého nebo byl-li čin spáchaný ze zahálčivosti). Pokud jde o vedlejší tresty, měly se jimi stát peněžitý trest⁶³, zabránění, zstřžení trestů na svobodě a ztráta čestných práv občanských. Detailní byla také navrhovaná úprava podmíněného odsouzení. Obecnými předpoklady byly výjimečný ráz činu a důvodné očekávání, že se odsouzený napříště zdrží trestných činů i bez výkonu rozsudku. Zkušební doba byla stanovena u přečinu na rok až pět let, u zločinu na dva až pět let. Soud měl zpravidla uložit náhradu škody a zadostiučinění a stanovit po zkušební dobu ochranný dohled. Mohl též uložit omezení a

⁶¹ KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s.

⁶² Jeho základní sazba činila dvacet Kč až sto tisíc Kč. Soud měl vyměřit trest s přihlédnutím k poměrům odsouzeného tak, aby pro něho znamenal dočasné snížení životní úrovně a přitom mu neznemožnil plnit jeho zákonné povinnosti k výchově a výživě. Zajímavý je i návrh na užití peněžitých trestů – připadaly sice státu, nicméně požádá-li o to poškozený do tří let od právní moci rozsudku a prokáže-li, že škoda nemůže být nahrazena z viníkova majetku, soud vysloví, že škoda má být nahrazena z jeho zaplaceného peněžitého trestu. Z peněžitých trestů, kterých nebylo takto využito, měl být vytvořen fond spravovaný ministerstvem spravedlnosti, určený na péči o propuštěné trestance a o rodiny trestanců ve výkonu trestu, eventuálně na podporu poškozených.

⁶³ V souvislosti s peněžitým trestem jakožto trestem vedlejším je zajímavé, že soud měl v rozsudku stanovit pro případ jeho nedobytnosti náhradní trest na svobodě maximálně na jeden rok, zatímco v případě peněžitého trestu jakožto trestu hlavního osnova s náhradním trestem nepočítala.

povinnosti, např. zákaz pobytu v hostinci, zákaz určitého zaměstnání, zákaz požívání alkoholických nápojů, zákaz pobytu na určitých místech apod.

Přes veškeré snahy k celkové kodifikaci trestního práva během první republiky nedošlo. Nicméně byla přijata řada vedlejších zákonů, z nichž se mnohé určitých způsobem dotkly sankčního systému trestního práva. Vyzdvihla bych zejména zákon č. 562 Sb. z r. 1919 o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění, kterým se u nás tyto instituty zavádějí. Jejich přijetí znamenalo značný pokrok v trestněprávním sankčním systému. Soud mohl odložit výkon peněžitého trestu nebo trestu odnětí svobody nepřevyšujícího jeden rok, měl-li z podstatných důvodů za to, že odsouzený povede řádný život a že tedy výkonu trestu není třeba. Dále bylo možné stanovit podmíněně odsouzenému ochranný dozor a uložit mu omezení co do místa pobytu a způsobu života. Soud mu také zpravidla měl uložit, aby podle svých sil nahradil škodu a poskytl zadostiučinění. Osvědčil-li se podmíněně odsouzený ve zkušební době, mělo se za to, že nebyl odsouzen. Zajímavostí je, že podmíněné odsouzení bylo vyloučeno z důvodu recidivy odsouzeného, tedy „jestliže byl viník již dříve odsouzen pro zločin na dobu delší než tři měsíců nebo vůbec pro čin spáchaný z pohnutky nízké a nečestné“. Dále bych ještě zmínila zákon č. 31 Sb. z r. 1929, kterým se mění a doplňují trestní zákony a trestní řády. Ten zvýšil sazby peněžitého trestu a zakotvil institut náhradního trestu odnětí svobody za nedobytný peněžitý trest. Zákonem č. 1 Sb. z r. 1934 o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech byla zakotvena možnost nahradit za polehčujících okolností trest smrti trestem těžkého žaláře od patnácti do třiceti let nebo doživotím.⁶⁴

V Protektorátu Čechy a Morava došlo k likvidaci československé zákonnosti a spolu s ní i demokratických zásad trestního práva. Tresty obsažené v trestních normách byly zcela nepřiměřené. Nejčastěji používaný trest smrti byl ukládán i za zjevně nedbalostní delikty. Po osvobození r. 1945 pozbyly dle ústavního dekretu č. 11 z r. 1944 o obnovení právního pořádku změny zavedené na úseku trestního práva okupanty a jejich posluhovači významu. Formálně se tedy trestní právo vrátilo ke stavu existujícímu před druhou světovou válkou.⁶⁵

⁶⁴ KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s.

⁶⁵ VLČEK, E. Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 67 s.

Pro další vývoj byl základem trestněprávní úpravy byl trestní zákon č. 86/1950. Opět zakotvoval tresty hlavní (trest smrti, odnětí svobody a nápravné opatření) a vedlejší (např. ztráta státního občanství, ztráta čestných práv občanských, ztráta vojenské hodnosti, propadnutí jmění, peněžitý trest, zákaz činnosti, vyhoštění, zákaz pobytu, propadnutí věci apod.). Vedlejší trest se ukládal pouze spolu s trestem hlavním. Trest odnětí svobody bylo možno uložit buď na doživotí, anebo max. na 25 let. Doživotní trest představoval též alternativu trestu smrti. Výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího jeden rok měl soud podmíněně odložit, nepřičilo-li se to obecnému zájmu a měl-li soud vzhledem k předchozímu životu pachatele důvodně za to, že pachatel i bez výkonu trestu povede řádný život pracujícího člověka. Zkušební doba byla stanovena v rozmezí jednoho roku až tří let. U některých trestných činů byla však možnost podmíněného odsouzení vyloučena přímo ve zvláštní části zákona – jednalo se zejména o trestné činy hospodářské a proti republice. Novinkou trestního zákona bylo, že namísto trestu odnětí svobody nepřevyšujícího tři roky mohl soud uložit pachateli, který jinak vedl řádný život, výše zmíněné nápravné opatření, a to na jeden až šest měsíců, měl-li soud za to, že k nápravě pachatele je výkon trestu třeba, ale že k ní postačí tento mírnější trest. Nápravné opatření se vykonávalo na svobodě a jeho podstatou byla povinnost pachatele vykonávat určenou práci, změnit zaměstnání nebo vykonávat dosavadní zaměstnání za sníženou mzdu.⁶⁶

V souvislosti se změnami politické situace po r. 1956 došlo i v trestním právu k některým změnám, a to též v sankčním systému, resp. v otázkách trestání. Novelami trestního zákona bylo posíleno výchovné poslání československého trestního práva – především tím, že se prohloubila zásada individualizace trestu se zřetelem na osobu pachatele a všechny okolnosti případu. K posílení této zásady došlo též zákonem č. 63/1956 Sb., účinnou od 1. 1. 1957, který zrušil trest odnětí svobody na doživotí a nahradil ho trestem odnětí svobody na 25 let. Také ustanovil trest odnětí svobody na 25 let vedle trestu smrti v případech, kde byl stanoven dosud ve zvláštní části trest smrti jako trest jediný.⁶⁷

⁶⁶ KUKLÍK, J. a kol. Vývoj československého práva v letech 1945 – 1989, Praha: Linde, 2008. 727 s.

⁶⁷ VLČEK, E. Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 67 s.

Došlo též ke zrušení všech ustanovení zákona 86/1950 Sb., kterými bylo vyloučeno použít podmíněného odsouzení, snížení trestu atd. Nově byla zavedena instituce upuštění od potrestání.

Významným mezníkem ve vývoji československého práva se stala Ústava z r. 1960. Následovalo období přijímání nových zákonů, mezi nimi i zákona 140/1961 Sb. a zákona 141/1961 Sb., tedy trestního zákona a trestního řádu. Jimi začíná období platného trestního práva.

System trestů již nebyl tvořen tresty hlavními a vedlejšími, ale tresty pravidelnými a trestem výjimečným. Původní podoba systému pravidelných trestů byla následující: odnětí svobody, nápravné opatření⁶⁸, ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti, zákaz činnosti, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci a vyhoštění. Nový trestní zákon rozšířil možnost podmíněného odsouzení.⁶⁹ Zkušební doba byla stanovena od jednoho do pěti let. Soud také mohl podmíněně odsouzenému uložit přiměřená omezení. Zákaz činnosti v rozmezí jeden rok až pět let byl vázán na spáchání trestného činu v souvislosti s touto činností a jako samostatný jej šlo uložit pouze, pokud to zákon ve zvláštní části dovoloval a vzhledem k povaze spáchaného činu a možnosti nápravy pachatele nebylo k dosažení účelu trestu uložení jiného trestu třeba. Stejná podmínka platila i pro uložení peněžitého trestu jako trestu samostatného. Peněžitý trest mohl být uložen též vedle jiného trestu, a to za předpokladu, že pachatel úmyslnou činností získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Pro případ zmaření jeho výkonu právní úprava nepočítala s náhradním trestem odnětí svobody. Pokud jde o nápravné opatření, to bylo koncipováno jako alternativa trestu odnětí svobody, ovšem zákonné podmínky se od předešlé úpravy změnily.⁷⁰ Nový trestní zákon také pojal trest smrti jako trest výjimečný a zakotvil

⁶⁸ Pro ilustraci – odvádělo se 10 – 25% mzdy ve prospěch státu, popřípadě byl pachatel převeden na méně odpovědnou práci, a to po dobu 2 měsíců až 1 rok. KUKLÍK, J. a kol. Vývoj československého práva v letech 1945 – 1989, Praha: Linde, 2008. 727 s.

⁶⁹ § 58 odst. 1 zakotvoval povinnost soudu odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího dvě léta při splnění alespoň jedné ze dvou alternativně stanovených podmínek – tou první bylo, že vzhledem k osobě pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, měl soud důvodně za to, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu, podmínkou druhou bylo, že soud přijal záruku nabídnutou společenskou organizací za nápravu pachatele a vzhledem k výchovné síle kolektivu měl důvodně za to, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu.

⁷⁰ Soud mohl tento trest uložit při současném splnění dvou podmínek – možnost jeho uložení musela být dána ve zvláštní části trestního zákona a k dosažení účelu trestu nebylo vzhledem k osobě pachatele a možnosti jeho nápravy třeba uložení trestu odnětí svobody.

v obecné části předpoklady pro jeho ukládání.⁷¹ Přeformulovány byly i části týkající se trestů propadnutí majetku, propadnutí věci, zákazu činnosti, vyhoštění a peněžitých trestů. I zde byl do jisté míry zmírněn represivní charakter. Peněžité tresty stanovené v rozmezí od 500 do 50 000 Kčs byly využívány buď namísto trestů odnětí svobody, pokud to postačovalo k nápravě pachatele, nebo spolu s trestem odnětí svobody, kde účelem bylo postihnout majetkový prospěch pachatele získaný z úmyslné trestné činnosti či z takové činnosti zamýšlený.

Novela trestního zákona č.56/1965 Sb. zavedla náhradní trest odnětí svobody v souvislosti s peněžitým trestem. Ten soud stanovil pro případ, že by výkon tohoto trestu mohl být zmařen. O trest zákazu pobytu rozšířila rejstřík trestů novela z roku 1969.

Období po roce 1989 je charakteristické celou řadou stěžejních změn v trestním právu. Již první velká novela trestního zákona č.175/90 Sb. znamenala podstatný zásah do systému trestů. S účinností od 1. 7. 1990 zrušila trest smrti a přinesla novou úpravu výjimečného trestu. Dále byl zrušen trest nápravného opatření. Došlo též k rozšíření možnosti uložení jiného druhu trestu, zejména peněžitého, místo trestu odnětí svobody a zakotvení v podstatě výjimečnosti nepodmíněného odnětí svobody za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby nepřevyšuje jeden rok. Změnila se též sazba peněžitého trestu z původního rozpětí 500 – 50.000 Kčs na 2000 – 1000000 Kčs.

Většinu těchto změn uskutečněných v duchu depenalizace a humanizace je možno vnímat jako počáteční krok ve směru odklonu od tradičního systému trestů s dominantním postavením trestu odnětí svobody zejména nepodmíněného, který se projevil již v r. 1990.

Další změny přinesla novela č. 290/1993 Sb. – u trestu zákazu činnosti rozšířila okruh činností, jejichž výkon lze zakázat, a to o takovou činnost, jejíž výkon upravuje zvláštní předpis. Další změna se týkala výměry peněžitého trestu, jehož horní hranice se zvýšila na 5 000 000 Kč (tedy pětinasobně). Vyhoštění novela vyloučila též u osoby, která sice není občanem České republiky, ale bylo jí přiznáno postavení uprchlíka.

Devadesátá léta jsou léty diskuzí o možnosti zavedení takových alternativ do našeho právního řádu, jež se osvědčily v řadě zemí – jednalo se hlavně o veřejně či

⁷¹ KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s.

obecně prospěšné práce a probaci. Nezůstalo ovšem jen u diskutování a v českém právním řádu se objevily v důsledku novelizací nové sankce.

Novela TZ č.152/95 Sb. účinná od 1. 1. 1996 rozšířila sankční systém o trest obecně prospěšných prací. V důvodové zprávě k tomuto návrhu se uvádí: „Vzrůstající kriminalita vyvolává potřebu změnit trestní politiku a zabývat se otázkou účinnosti trestů, zvláště pak trestu odnětí svobody. Zvyšující se počet pachatelů odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody přepřelňuje kapacitu vězeňských zařízení, znesnadňuje výchovné působení a dokazuje, že u určité kategorie odsouzených trest odnětí svobody přináší opačné důsledky, než jaké předpokládá zákonodárce. Proto se většina moderních států obrací k hledání alternativ jak trestního postihu, tak i trestu odnětí svobody.“

Díky novele č. 253/1997 Sb, účinné od 1. 1. 1998, se v trestním zákoníku objevily dva nové trestněprávní instituty – podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a podmíněné odsouzení s dohledem. Zakotven byl rovněž demonstrativní výčet „přiměřených omezení a povinností“.

Významným mezníkem je přijetí zákona č.265/2001 Sb., který se nazývá velkou novelou trestního zákona. Nabyl účinnosti 1. 1. 2002 a přináší zásadní změny českého trestního řízení, z nichž mnohé mají úzkou souvislost s myšlenkou alternativního trestání a alternativních přístupů. Obecně je posílena pozice trestu odnětí svobody jako ultima ratio. Vzhledem k tomu, že novela již nepředpokládá nabízení záruky zájmového sdružení občanů za nápravu obviněného, mění se v tomto smyslu předpoklady jednak upuštění od potrestání, jednak podmíněného odsouzení. Významné novum představuje zakotvení možnosti ponechání podmíněného odsouzení v platnosti pro dospělé pachatele za současného jeho zpřísnění. Novela definuje tzv. probační dohled, stanoví jeho účel a obsahovou náplň.⁷²

4.3 ROZVOJ ALTERNATIVNÍCH TRESTŮ

Ačkoliv je trest odnětí svobody sankcí historicky relativně novou, v průběhu 19. století se začal razantně prosazovat a od 20. století postupně získal postavení dominantního trestu.

⁷² KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s.

Nicméně v poslední čtvrtině 19. století se velmi často objevují kritické postoje k této sankci. První vlna kritiky se týkala především krátkodobých trestů odnětí svobody (obvykle se tím mínily tresty do tří měsíců, někdy však až tresty do osmnácti měsíců)⁷³. Významný představitel trestního práva a kriminalistiky Franz von Liszt na toto téma pronesl: „Krátkodobý trest ve své současné podobě není k ničemu, v podstatě je škodlivý. Neodstrašuje, nenapravuje, odsouzeného nakazí.“⁷⁴ Zde jsou tedy kořeny reformy, které přinesly širokou škálu změn do systémů sankcí ve většině evropských zemí (příkladem je zavedení podmíněného odsouzení, rozšíření podmínek pro ukládání peněžitého trestu, rozšíření možností pro ukládání trestů a opatření nespojených s odnětím svobody, rozvinutá systému probace atd.).

Počátkem padesátých let minulého století nastupuje proces přehodnocování postavení nepodmíněného trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí a hledání jeho vhodných alternativ. Někdy se dokonce hovoří až o tzv. krizi trestu odnětí svobody. Je poukazováno zejména na jeho neefektivnost – jak z hlediska pohledu nápravy pachatele (vedlejší škody vyvolané zavřením a stigmatizací poukazují z hlediska zamýšleného cíle resocializace na jeho kontraproduktivní účinky), tak z hlediska vysokých finančních nákladů na jeho výkon.

V sedmdesátých letech pak došlo k enormnímu zvyšování krátkodobých trestů.⁷⁵ To logicky vyústilo i v přetížení vězeňského systému a objevil se obrovský nedostatek

⁷³ Karabec vyzdvihuje tyto jejich nedostatky: 1) neposkytují dostatek času k převýchově pachatele, na druhé straně je to dost dlouhá doba k tomu, aby na odsouzeného škodlivě působily vlivy vězeňského prostředí, 2) z hlediska individuální i generální prevence jsou kontraproduktivní, protože jejich odstrašující účinky jsou minimální a pro potenciální pachatele mohou znamenat přijatelné riziko, 3) tyto tresty jsou projevem určité diskriminace, neboť jsou ukládány nejčastěji osobám, kterým nemohl být uložen trest peněžitý, pro jeho zřejmou nedobytnost, 4) ekonomické náklady na vězeňský systém jsou značné a výkon krátkodobých trestů tento systém neúměrně zatěžuje, protože váže většinu kapacity vězeňských zařízení. KARABEC, Z., Problematika krátkodobých trestů odnětí svobody, In: České vězeňství. Internetový zdroj http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=120 a http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=121, citováno 20. 12. 2009

⁷⁴ V některých směrech je ale kritika krátkodobých trestů poměrně jednostranná - zejména pokud jde o zpochybňování jejich odstrašujícího účinku. Je nepochybné, že tíže trestu (tedy újma způsobená odsouzené osobě) je pociťována individuálně značně rozdílně v závislosti na osobnosti daného jedince. I krátkodobý trest může pachateli způsobit řadu obtíží a jeho důsledky pro něj mohou být velmi citelné. Tamtéž.

⁷⁵ Tento jev byl chápán jako důsledek zejména těchto okolností: 1) narůstající skepticismus pokud jde o faktické výsledky rehabilitačních a resocializačních programů, 2) rozpad tradičních institucí sociální kontroly, jako je rodina apod. (což můžeme brát jako důsledek zvyšujícího se tempa urbanizace, industrializace a technologických změn), 3) značného zatížení justičního systému, 4) ústupu od ideálů státu blahobytu. ROZUM, J. a kol. Vybrané problémy sankční politiky: ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ: institut zabezpečovací detence, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005

vězeňských kapacit.⁷⁶ Po mnoha desetiletích tedy opět došlo ke stavu, kdy se krátkodobé tresty odnětí svobody staly dominující reakcí na protispolečenské jednání, což vyvolalo novou vlnu diskuzí a kritiky. S myšlenkou rychle nahradit tyto tresty nějakou jinou sankcí se rychle ztotožnila trestněprávní nauka i praxe. A jaké jsou hlavní rysy novodobého přístupu k těmto trestům? Spočívají hlavně v jejich nahrazování jinými tresty a opářeními, přičemž tyto legislativní úpravy nejsou chápány jako kroky pouze humanizující trestí justici, ale jako racionální způsob zacházení s pachatelí. Také otevřeně uváděným hlavním motivem pro omezení těchto krátkodobých trestů jsou důvody ekonomické. A v neposlední řadě široká aplikace trestů nespojených s odnětím svobody má pomoci řešit krizi vězeňského systému a uvolnit jeho kapacity pro izolaci pachatelů závažnějších trestných činů.

Vývoj alternativního trestání se v zásadě ubíral třemi základními směry. Ten první je charakteristický snahou o zmírnění intramurálního detenčního charakteru odnětí svobody. Jde vlastně o opatření, která modifikují výkon uloženého trestu odnětí svobody, spojují pobyt odsouzeného ve věznici s různými aktivitami probíhajícími na svobodě (např. výkon zaměstnání, výchovných programů). Lze sem přiřadit víkendové tresty, domácí vězení apod.⁷⁷ Druhý směr se orientuje na typické alternativní tresty, které vylučují jakoukoliv intramurální detenci (opatření nespojená s odnětím svobody). Jsou ukládána v případech, kdy by mohl být uložen trest odnětí svobody, a z tohoto důvodu jde o hlavní, resp. skutečné alternativy trestu odnětí svobody. Příkladem jsou peněžité tresty, denní pokuty, probace, veřejně prospěšné práce, sankce omezující nebo zbavující určitých práv sankce morální – náhrada škody, omluva atp. Třetí ze směrů má již vyloženě depenalizační charakter. Jde o opatření, která vedou k vyhnutí se trestu odnětí svobody či odkladu jeho výkonu, zejména tedy podmíněná odsouzení.

⁷⁶ Ve snaze snížit nápor na vězeňské kapacity byla přijímána různá dílčí omezení – např. výstavba nových věznic, omezené užívání vazeb a zrychlení vazebního řízení, širší využívání institutu podmíněného propuštění, vyhlášení širší amnestie. Nicméně bylo zřejmé, že bez zásadních změn v trestní politice tyto obtíže nebude možné zvládnout. KARABEC, Z., Problematika krátkodobých trestů odnětí svobody, In: České vězeňství. Internetový zdroj http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=120 a http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=121, citováno 20. 12. 2009

⁷⁷ Dala by se sem zařadit i částečná detence (semi-detention), která je užívána v Holandsku. Obsahem tohoto opatření je uvěznění pachatele na část dne, zpravidla na noc nebo na dobu, po kterou nevykonává určenou činnost (např. výkon zaměstnání, návštěva lékaře). Dalším příkladem je tzv. víkendové vězení (weekend detention), které lze najít v právní úpravě Německa, kde je ukládáno mladistvým pachatelům. Umožňuje, aby uložený trest odnětí svobody byl vykonáván pouze o víkendech a ve volném čase mladistvého pachatele. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

Změny v přístupu k trestání, zavádění nových trestů a trestněprávních institutů a jejich uvádění v život v rámci aplikační praxe nejsou jednoduchou záležitostí. Zejména v aplikační praxi se alternativní tresty zpočátku prosazovaly jen obtížně, neboť ne všichni odborníci teorie i praxe je považují za efektivní.⁷⁸ Svou roli jistě sehrál i mnohdy odmítavý postoj laické veřejnosti. Na druhou stranu, významnou podporu alternativních trestů představuje fakt, že se staly předmětem zájmu mezinárodních organizací.⁷⁹

4.4 ČINNOST MEZINÁRODNÍCH ORGANIZACÍ NA POLI ALTERNATIVNÍHO TRESTÁNÍ

Hledání vhodných alternativ trestu odnětí svobody zaujalo pozornost i nadnárodních institucí. Významnou roli zde sehráli a stále sehrávají Rada Evropy a v rámci OSN Výbor pro prevenci a kontrolu zločinnosti a Hospodářská a sociální rada. V uplynulých desetiletích jimi bylo v této oblasti přijato několik důležitých dokumentů.

Pokud jde o aktivity **OSN**, roku 1985 se v Miláně uskutečnil 7. kongres OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli. Byla zde přijata rezoluce č. 16 s názvem „Redukce vězeňské populace, alternativy uvěznění a sociální integrace pachatelů“. Její stěžejní myšlenkou bylo, že trest odnětí svobody má být ukládán jako sankce poslední instance, při zohlednění povahy a závažnosti trestného činu a právně relevantních sociálních podmínek a jiných osobních specifík pachatele. Dále v ní kongres členským státům doporučil, aby zvyšovaly úsilí o snižování negativních účinků trestu odnětí svobody a aby intenzivněji hledaly zkoumání spolehlivých alternativních sankcí nespojených s odnětím svobody, které by vedly ke snižování vězeňské populace.⁸⁰

Na Evropském seminář o alternativách trestu odnětí svobody v Helsinkách, který pořádala OSN v roce 1987, byl vypracován návrh „Směrnice stran alternativ k trestu odnětí svobody“. Její význam spočívá v tom, že podává jasnou definici alternativy a

⁷⁸ Zprvu byl na překážku jejich prosazování konservatismus soudců, navyklých aplikovat tradiční sankce. Dále mezi odborníky často vyvstávala otázka, zda mají alternativní tresty dostatečně punitivní účinky – zda představují skutečnou újmu pro pachatele. MAREŠOVÁ, A., VÁLKOVÁ J. K problematice alternativních trestů, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1994. 112 s.

⁷⁹ KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s.

⁸⁰ MAREŠOVÁ, A., VÁLKOVÁ J. K problematice alternativních trestů, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1994. 112 s.

uvádí vhodné alternativy k trestu odnětí svobody. Stanoví se v ní, že alternativa nesmí zahrnovat žádnou ztrátu svobody, pachatel musí být schopen vyhovět stanoveným podmínkám a délka alternativní sankce musí být úměrná trestnému činu a délce trestu odnětí svobody, který by jinak mohl být uložen. Jako vhodné alternativy doporučuje podmíněné odsouzení nebo podmíněný odklad trestu odnětí svobody, domácí vězení, probaci, službu pro veřejnost, náhradu škody, práci ve společenském zařízení a veřejnou důtku (pokud neobsahuje veřejné zostuzení nebo zesměšnění pachatele). Naopak za alternativy trestu odnětí svobody dle uvedené směrnice nelze považovat trest odnětí svobody s přerušením či předčasné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (např. podmíněné propuštění, propuštění za účelem vykonání určitých prací apod.)

V roce 1990 se pak v Havaně konal 8. kongres OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli, který přijal řadu rezolucí a pravidel k této otázce. Nejdůležitější z nich, rezoluce č. 45/110 – „Standardní minimální pravidla OSN pro opatření nespojená s odnětím svobody“ (tzv. Tokijská pravidla), definuje a vymezuje různé druhy opatření bez odnětí svobody a jejich aplikaci.⁸¹

V návaznosti na rezoluce OSN, ale i v rámci vlastních aktivit, se problematikou alternativních opatření intenzivně zabývá i **Rada Evropy**. Výbor ministrů přijal již v roce 1976 rezoluci č. (76)10 „Některé alternativní tresty k vězení.“ V roce 1992 došlo k přijetí Doporučení R (92)16 k Evropským pravidlům v oblasti společenských sankcí a opatření. To používá termín společenské sankce a opatření, nikoliv alternativní sankce. Myslí se jimi tresty a opatření, během jejichž výkonu pachatel zůstává na svobodě („ve společenství“), ale určitá omezení této svobody vyplývají z povahy jemu uložených podmínek nebo povinností, a dále pak tresty a opatření, které uplatňují orgány k tomu účelu stanovené zákonem. Doporučení tvoří tři části obsahující dohromady 91 pravidel, jejichž zachování se členským státům doporučuje. Zásadou č. 1 je nestrannost používání Pravidel. Mezi další důležitá pravidla patří:

- zákonost společenských sankcí a opatření (tj. jejich definování a uplatňování na základě platných zákonů)

⁸¹ Jedná se o dokument, který obsahuje souhrn základních principů k prosazení opatření nespojených s odnětím svobody pro nápravné cíle a ochranu lidských práv a který současně vyzývá všechny členské země OSN k uskutečňování těchto pravidel v rámci konkrétních podmínek dané země. NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. 5. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2007, 556 s.

- ukládání či rušení společenských sankcí a opatření jen orgány justice a zákaz neurčitého trvání komunitní sankce nebo opatření
- právo stížnosti odsouzeného proti rozhodnutí o jejich uložení
- uplatňování společenských sankcí a opatření způsobem, který je v souladu s mezinárodními zárukami lidských práv (zákaz jakékoliv diskriminace, respektování lidské důstojnosti atd.)
- spolupráce a souhlas odsouzeného – jen tak má aplikace těchto opatření smysl, neboť jejich smyslem je posílit odpovědnost pachatele ke společnosti a především k jeho oběti
- nutnost informovat odsouzeného o tom, co se od něj očekává a seznámit ho s důsledky nedodržení podmínek uvedených v rozsudku
- aplikace těchto opatření odborným personálem k tomu oprávněného orgánu
- účast veřejnosti (jde zejména o to zveřejnit takové informace o charakteru a podstatě komunitních sankcí a opatření a o metodách jejich uplatňování, aby veřejnost mohla tyto sankce a opatření chápat a vnímat jako adekvátní a důvěryhodnou reakci na trestnou činnost pachatele
- neustálé sledování uplatňovaných sankcí a opatření a vyhodnocování výsledků⁸²

V roce 1997 se Evropský výbor na řešení problematiky trestné činnosti rozhodl provést důkladnou kontrolu uplatňování Doporučení č. R (92)16. Výsledkem jeho práce bylo přijetí Doporučení č. Rec(2000)22 ke zdokonalování provádění Evropských pravidel v oblasti komunitních sankcí a opatření. Jeho cílem bylo přiblížit Evropská pravidla potřebám členských států a odstranit nedostatky při jejich interpretaci.⁸³

Zmíněné rezoluce OSN a Rady Evropy doporučující široce využívat varianty k trestu odnětí svobody a omezovat ukládání zejména krátkodobých trestů odnětí

⁸² KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s.

⁸³ Příloha I. reviduje Pravidlo 5 Evropských pravidel, že „zpravidla by žádná komunitní sankce nebo opatření neměla mít neurčitou délku trvání.“ Nicméně výjimečně může být uložena s neurčitou délkou pachatelům, kteří z důvodu spáchání závažného trestného činu spolu se specifickou osobní charakteristikou evidentně představují závažné ohrožení života, zdraví nebo bezpečnosti společnosti. Obsah Přílohy II. tvoří 29 doprovodných zásad vytvořených k dosažení širšího a účinnějšího využívání komunitních sankcí a opatření. Další část je pak věnována interpretaci a vysvětlení Pravidel. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

svobody, poměrně rychle ovlivnily trestní politiku mnoha zemí, a to hlavně tím, že rozšířily prostor pro soudcovské rozhodnutí.⁸⁴

Na závěr této kapitoly bych se chtěla ve stručnosti zmínit o vlivu Evropské unie na problematiku alternativního trestání. Evropská unie a zejména Evropská společenství jako její první pilíř jsou mezinárodní organizací s nadstátními prvky, na kterou členské státy přenesly část svých výsostných práv a delegovaly některé své pravomoci. Tato nadstátnost se však (stejně jako přímá aplikovatelnost evropského práva) týká pouze výše zmíněného prvního pilíře EU, do kterého trestní právo zásadně nepatří. Podmínky pro trestněprávní spolupráci byly konstituovány až Maastrichtskou smlouvou přijatou v roce 1992. Došlo tak k vytvoření 3. pilíře, jenž zahrnuje spolupráci v oblasti justice a vnitra.⁸⁵

Jelikož třetí pilíř je součástí unijního, ne však komunitárního práva, nemohou zde evropské instituce vydávat právní akty, které by měly bezprostřední účinek v členských státech. Právní prostředky k regulaci politik třetího pilíře, tedy i spolupráce v trestních věcech, nyní zahrnují především společné postoje, rámcová rozhodnutí ke sblížení zákonů, rozhodnutí, opatření a mezinárodní úmluvy.⁸⁶

Justiční spolupráce si klade za cíl usnadňovat a urychlovat spolupráci ministerstev a justičních nebo obdobných orgánů členských států během řízení a při výkonu rozhodnutí, usnadňovat vydávání mezi členskými státy, zajistit slučitelnost příslušných předpisů členských států ke zlepšení této spolupráce, předcházet kompetenčním konfliktům mezi členskými státy a postupné přijímání opatření k zavedení minimálních pravidel o znacích skutkových podstat trestných činů a trestech v oblasti organizované trestné činnosti, terorismu a nedovoleného obchodu s drogami.⁸⁷ V současnosti těžiště justiční spolupráce spočívá především v oblasti práva procesního. Co se týká trestního práva hmotného, dochází zde ke sblížování národních úprav tím, že evropské právo stanoví minimální požadavky na kriminalizaci vybraných činů a jejich

⁸⁴ KARABEC, Z. Koncept restorativní justice, In: Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů / editor KARABEC, Z. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003

⁸⁵ Dle čl. 29 SEU: „Aniž jsou dotčeny pravomoci Evropského společenství, klade si Unie za cíl poskytovat svým občanům v prostoru svobody, bezpečnosti a práva vysokou úroveň ochrany tím, že rozvíjí společný postup členských států v oblasti policejní a justiční spolupráce v trestních věcech, a tím, že Předchází rasismu a xenofobii a potírá je.“

⁸⁶ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část. 3. vydání. Praha: Linde, a.s., 2008. 831 s.

⁸⁷ Čl. 31 SEU

skutkové podstaty.⁸⁸ Stanovení druhů a výše trestů je pak většinou ponecháno na rozhodnutí členských států, případně konkrétní rámcové rozhodnutí stanoví minimální výši trestů. Jde-li tedy o oblast systému trestů, tak ta zůstala ve výlučné pravomoci členských států.

Za zmínku stojí i trestněprávní kodifikační aktivita v rámci EU, především projekt Corpus Juris Criminalis⁸⁹, který vznikl v devadesátých letech minulého století z iniciativy Evropské komise a Evropského parlamentu. Jedná se o návrh trestního kodexu k zajištění a ochraně finančních zájmů EU. Návrh Corpus Juris zahrnuje nejen hmotněprávní, ale i procesní trestněprávní ustanovení, včetně problematiky trestů a trestání.

Katalog sankcí pro fyzické osoby předpokládá trest odnětí svobody s horní hranicí až 5 let, nebo peněžitý trest do výše 1 milionu eur. Vedlejšími sankcemi je např. zabránění nástrojů určených ke spáchání trestného činu či zveřejnění rozsudku. Výměra trestu je odvozena od stupně závažnosti protiprávního jednání, míry zavinění pachatele a jeho účasti na trestném činu. Přihlíží se i k osobním poměrům pachatele, motivu činu či snaze o nápravu. Stanoveny jsou i přitěžující okolnosti (např. čin byl spáchán ve zločinném spolčení). Zahrnuta je rovněž trestní odpovědnost právnické osoby (sankcemi pro ni jsou soudní dohled a uložení peněžitého trestu). Navrhované úpravě je ovšem možné vytknout absenci podmíněného trestu odnětí svobody, což je z hlediska aplikace alternativních trestů dosti zajímavé.⁹⁰

Corpus Juris, přestože obsahuje vlastní katalog trestů, ponechává dosti široký prostor pro aplikaci národního práva – jeho normy o aplikaci trestů se totiž uplatní jen za předpokladu, že národní sankční systém je pro pachatele méně přísný.

⁸⁸ Nejvýznamnějším nástrojem sblížení právních předpisů členských států jsou rámcová rozhodnutí. Dle čl. 34 odst. 2 písm. b) SEU může Rada jednomyslně přijímat za účelem sblížení právních předpisů členských států. Rámcová rozhodnutí jsou závazná pro členské státy co do výsledku, kterého má být dosaženo, přičemž volba forem a prostředků se ponechává vnitrostátním orgánům. Nemají přímý účinek.

⁸⁹ Základem se stala myšlenka, že „Evropská právní oblast“ či „Evropská trestněprávní justiční oblast“ má být konstituována na společné trestněprávní jurisdikci členských států, tedy že celý prostor Evropské unie by měl platit za jediný právní prostor. Smyslem a cílem by mělo být zjednodušení dosavadní komplikované právní pomoci mezi státy a usnadnění vyšetřování a trestního stíhání ve vztahu k osmi základním skutkovým podstatám definovaným v Corpus Juris. Internetový zdroj <http://www.jurisprudence.cz/clanek.html?id=1083&seznamtyp=&rocnik=&cislo=>, citováno 13. 1. 2010

⁹⁰ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část. 3. vydání. Praha: Linde, a.s., 2008. 831 s.

Tento projekt byl podroben silné kritice jako nepřijatelný zásah do trestněprávní jurisdikce států a návrh nebyl schválen.

5. SYSTÉM ALTERNATIVNÍHO ŘEŠENÍ TRESTNÍCH VĚCÍ

Typické pro trestní politiku dnešní doby je vytváření podmínek pro široké uplatnění alternativních způsobů řízení před soudem a využití alternativ k potrestání v trestních věcech. Tyto formy alternativního řešení trestních věcí je možno charakterizovat jako specifické postupy využívané alternativně proti standardnímu trestnímu řízení a zvláštní formy reakce na trestnou činnost představující alternativu k tradičnímu trestu odnětí svobody.

Možnosti praktického uplatnění jednotlivých forem alternativního řešení trestních věcí jsou v České republice, stejně jako ve všech ostatních zemích, limitovány právním rámcem, v němž se musí pohybovat.

Aktivity směřující k alternativnímu řešení trestních věcí probíhají u nás ve dvou rovinách. Jednak v rámci systému platného trestního práva, jednak mimo tento systém - v prostředí, které samo není právem regulováno, ale v němž lze podle platné právní úpravy dosáhnout řešení, které má určitý dopad v trestněprávní oblasti. Postupy a metody rozvíjené v každé z těchto rovin se diametrálně liší, společné však mají to, že jsou určitou reakcí na spáchaný trestný čin a jako takové musí respektovat náš právní řád a nesmí se s ním dostat do rozporu.

Mluvíme-li v této souvislosti o alternativách k potrestání trestem odnětí svobody, můžeme z tohoto hlediska rozeznávat:

- a) alternativy v oblasti trestního práva, resp. alternativy podle trestního práva hmotného a procesního („alternativy v trestním právu“), a
- b) alternativní postupy směřující k řešení trestních věcí realizované mimo systém trestního práva („alternativy k trestnímu právu“).⁹¹

5.1 ALTERNATIVY V TRESTNÍM PRÁVU

V tomto případě se jedná o alternativy uvnitř systému trestního práva. Vyjdeme-li z toho, že svým způsobem je v našem právním prostředí univerzálním trestem trest odnětí svobody, neboť v principu neexistuje žádný typ trestných činů, za něž by nebylo možné uložit tento trest, pak alternativami k němu jsou všechny ostatní tresty nespojené

⁹¹ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: Beck, 2000. 468 s.

s bezprostředním odnětím svobody, které je možné uložit samostatně (tedy aniž by současně musel být uložen trest odnětí svobody).

V rámci alternativ v trestním právu lze pak vymezit hmotněprávní a procesní alternativy.

Mezi **hmotněprávní alternativy** pak patří alternativní tresty a alternativy k potrestání.

- A) V nejobecnější rovině jsou alternativními tresty všechny tresty nespojené s bezprostředním odnětím svobody (více viz kapitola 6).
- B) Nezbytným právním následkem trestného činu vždy není uložení trestu. Některé trestné činy lze řešit i bez potrestání. I když v těchto případech není uložen trest, jde o specifickou reakci na trestný čin se sankčními prvky.⁹²

Hovoříme zde o hmotněprávních alternativách k potrestání, kterými jsou:

- a) upuštění od potrestání podle § 46 odst. 1 TZ, kdy soud může upustit od potrestání pachatele, který spáchal přečin (tj. nedbalostní trestný čin, anebo úmyslný trestný čin, u něhož horní hranice sazby trestu odnětí svobody nepřevyšuje pět let), lituje jeho spáchání a projevuje účinnou snahu po nápravě, jestliže lze vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a k dosavadnímu životu pachatele důvodně očekávat, že již projednání věci před soudem postačí k jeho nápravě i k ochraně společnosti,
- b) upuštění od potrestání podle § 46 odst. 2 TZ, kdy soud může upustit od potrestání pachatele přípravy či pokusu trestného činu, který nerozpoznal, že jeho příprava či pokus nemohl vést k dokonání, a to vzhledem k povaze nebo druhu předmětu útoku, na němž měl být trestný čin spáchán, či vzhledem k povaze nebo druhu prostředku, kterým měl být trestný čin spáchán,
- c) podmíněné upuštění od potrestání s dohledem lze využít rovněž při plnění podmínek uvedených v § 46 odst. 1 nebo 2 TZ, avšak současně má soud za to, že je přeci jen potřebné po stanovenou dobu sledovat chování pachatele (§ 48 odst. 1 TZ). Při podmíněném upuštění od potrestání soud současně stanoví

⁹² SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: Beck, 2000. 468 s.

zkušební dobu až na jeden rok a zároveň vysloví nad pachatelem dohled (§ 48 odst. 2). Může mu též uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život⁹³; zpravidla mu má též uložit, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil (§ 48 odst. 3, 4). U pachatelů ve věku blízkém věku mladistvých může soud v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů uložit též některá z výchovných opatření uvedených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže za obdobného užití podmínek stanovených pro mladistvé,

- d) upuštění od potrestání u pachatele, který spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou (pokud si tento stav nepřivodil, byť i z nedbalosti, vlivem návykové látky), kdy má soud za to, že ochranné léčení, které v takovém případě obligatorně ukládá, zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest (§ 47 odst. 1),
- e) upuštění od potrestání u pachatele, který spáchal zločin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, a nelze přitom očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti, a soud má za to, že zabezpečovací detence, kterou pachateli zároveň ukládá, zajistí ochranu společnosti lépe než trest.

Institut upuštění od potrestání vychází z toho, že stačí-li k naplnění účelu trestního zákona po projednání trestní věci před soudem jen vyslovení viny, není nutno pachateli ukládat trest.⁹⁴ Uložení trestu by v takovém případě nebylo v souladu se zásadou jen podpurné role trestní represe (§ 12 odst. 2 TZ), když k zajištění ochrany

⁹³ §48 odst. 4: „Soud může jako přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uložit zejména: a) podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, b) podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, c) podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona, d) podrobit se vhodným programům psychologického poradenství, e) zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami, f) zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob, g) zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek, h) zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek, i) uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku, j) veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo k) poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění.

⁹⁴ R 8/67: Upuštění od potrestání znamená, že u obviněného nedošlo k uložení trestu proto, že povaha a závažnost spáchaného trestného činu a osoba obviněného zaručují, že účelu trestu bylo dosaženo už projednáním věci před soudem. JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. Vydání. Praha: Leges, 2009. 1216 s.

společnosti a nápravy pachatele není nutná trestněprávní reakce v podobě uložení trestu.⁹⁵

Dalším možným způsobem řešení trestních věcí jsou **procesní alternativy**, tzv. odklony v trestním řízení (diversion). Na rozdíl od hmotněprávních alternativ zde dochází k modifikaci průběhu trestního řízení, které nekončí rozhodnutím o vině, příp. o trestu, ale formou zastavení, resp. podmíněného zastavení či přerušení trestního stíhání. Pachateli jsou místo trestů ukládány různé závazky, pokyny a omezení (např. vyrovnat se s poškozeným, účastnit se vybraných kurzů k osvojení potřebných dovedností, navštěvovat sociálního pracovníka a dbát jeho pokynů, vyvarovat se určitých forem chování apod.). Jejich dodržování je podmínkou, že trestní stíhání nebude znovu zahájeno, resp. že v něm nebude pokračováno. Tyto způsoby vyřízení trestních věcí jsou někdy v zahraniční literatuře označovány jako „třetí kolej sankcí“ uplatňujících se místo trestů a ochranných opatření.

Odklony začaly pronikat do právních řádů evropských zemí od 80. let minulého století pod vlivem amerického konceptu restorativní justice. Nejsou proto založeny na hrozbě, příp. použití státního donucení, ale na myšlence obnovení systému společenských hodnot porušených trestným činem dobrovolným sociálně konstruktivním jednáním pachatele.⁹⁶

Základním účelem těchto institutů je především rychlejší a efektivnější vyřízení k tomu vhodných věcí, které nevyžadují z hlediska účelu trestního řízení projednání před soudem v hlavním líčení. Jde tedy především o řešení problému nárůstu kriminality a snahu o efektivnější výkon justice, a to v případech skutkově i právně jednodušších, kdy typově méně závažný trestný čin spáchaly osoby do té doby žijící řádným životem, popř. osoby, u nichž postačí rozhodnutí bez projednání trestní věci v náročném a komplikovaném hlavním líčení nebo v řízení před soudem vůbec. Obviněným se zde nabízí vyřízení věci zpravidla podstatně mírnějším a méně zatěžujícím způsobem, než je klasické vyřízení věci v pravidelně probíhajícím soudním řízení.

⁹⁵ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část, podle stavu k 1. 1. 2010. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s.

⁹⁶ NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. 5. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2007, 556 s.

Pod pojem odklon se v českém trestním právu procesním *de lege lata* zařazují:

- 1) trestní příkaz (srov. § 314e až 314g TŘ),
- 2) podmíněné zastavení trestního stíhání § 307 a § 308 TŘ (včetně podmíněného odložení podání návrhu na potrestání ve zkráceném přípravném řízení § 179g a § 179h TŘ),
- 3) narovnání § 309 až § 314 TŘ (včetně odložení věci při schválení narovnání ve zkráceném přípravném řízení § 179c odst. 2 písm. f) a
- 4) odstoupení od trestního stíhání u mladistvého § 70 a § 71 ZSVM.

Podmíněné zastavení trestního stíhání je spojeno s povinností pachatele nahradit způsobenou škodu, příp. dodržovat tzv. přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život.

Podstatou narovnání je pak dohoda mezi obviněným a poškozeným vyžadující schválení soudem (v přípravném řízení státním zástupcem) s procesními důsledky zastavení trestního stíhání. Základní podmínkou pro schválení narovnání je skutečnost, že obviněný zaplatil způsobenou škodu, příp. jinak odčinil škodu způsobenou trestným činem, a současně přispěl odpovídající částkou na obecně prospěšné účely.⁹⁷

Trestní příkaz lze charakterizovat jako prostředek sloužící ke zjednodušení a urychlení trestního řízení ve věcech skutkově i právně méně složitých, kde účelu trestního řízení může být dosaženo i bez provedení formálního hlavního líčení.⁹⁸

Zatímco účelem trestního příkazu je v podstatě skutečně jen splnění uvedeného základního účelu odklonu (tj. zrychlení a zefektivnění procesu), u dalších typů odklonu je jejich účel širší. Má se jimi dosáhnout také specifického resocializačního a výchovného účinku na pachatele, a to bez vydání stigmatizujícího rozhodnutí o vině a trestu. K takovému odklonu se sahá v situacích, kdy je vzhledem k okolnostem případu a osobě pachatele velmi pravděpodobné, že by případným odsuzujícím rozsudkem byl uložen jen trest nespojený s odnětím svobody nebo podmíněný trest odnětí svobody a

⁹⁷ NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. 5. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2007, 556 s.

⁹⁸ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

obviněný by se ve zkušební době podmíněného odsouzení s největší pravděpodobností osvědčil.

Narovnání a podmíněné zastavení trestního stíhání (podmíněné odložení podání návrhu na potrestání ve zkráceném přípravném řízení) a do značné míry i odstoupení od trestního stíhání jsou zároveň prostředkem, který slouží v první řadě k usmíření (vyrovnání) mezi pachatelem trestného činu a jeho obětí (poškozený) a k tomu, aby pachatel odčinil škodlivé následky svého trestného činu. Pachateli je pak poskytnuta šance k jednoduššímu vyřízení věci, ale zároveň je od něj i žádáno, aby byl zodpovědný za své jednání a aktivně se podílel na vyřešení trestného činu. Je kontaktován a psychickými, fyzickými i materiálními důsledky svého trestného činu a z toho by měla pramenit změna jeho postojů a chování spíše, než při potrestání, při kterém by zůstal pasivní.

Jak u podmíněného zastavení trestního stíhání (podmíněného odložení podání návrhu na potrestání ve zkráceném přípravném řízení), tak zejména u narovnání (včetně odložení věci při schválení narovnání ve zkráceném přípravném řízení) mají významnou úlohu mediátoři (zprostředkovatelé) zařazení u nás jako probační úředníci pod Probační a mediační službu.⁹⁹

Platná právní úprava alternativních způsobů řízení, alternativ k potrestání a alternativních trestů umožňuje podle okolností případu volbu mezi několika různými procesními postupy a různě přísnými sankcemi. Zásady ovládající dokazování v řádném hlavním líčení se podstatně liší od zásad, jimiž je ovládáno projednání a rozhodnutí trestních věcí ve zvláštních alternativních způsobech řízení. Bez provedení dokazování

⁹⁹ Cílem takového zprostředkování je u narovnání zejména setkání obviněného a poškozeného a uzavření oboustranně přijatelné dohody o způsobu náhrady škody, která je akceptovatelná i z hlediska veřejného zájmu. Nejde však jen o majetkové vyrovnání, ale základní myšlenkou je vyřešení konfliktu mezi obviněným na straně jedné a poškozeným na straně druhé, a proto je nezbytná účast kvalifikovaného mediátora. Obdobně je tomu u podmíněného zastavení trestního stíhání (podmíněného odložení podání návrhu na potrestání). Přitom i zde má mediátor důležité poslání, když může působit především ve dvou směrech: a) může plnit roli prostředníka mezi obviněným a poškozeným s cílem zajistit jejich setkání a spolu s nimi dojednat oboustranně přijatelnou dohodu o náhradě vzniklé škody, tzn. urovnat konflikt mezi nimi, který je následkem spáchaného trestného činu; b) v rámci rozhodnutí soudu nebo státního zástupce o podmíněném zastavení trestního stíhání (resp. podmíněném odložení podání návrhu na potrestání) může být obviněnému uloženo i přiměřené omezení nebo povinnost podle § 307 odst. 4 (resp. § 179g odst. 3), aby ve zkušební době dodržoval přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život, přičemž takovým omezením může být i náležitě konkretizovaná kontrola, pomoc a vedení probačního úředníka během stanovené doby. MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, 1166 s.

může soud rozhodnout v těch typech zvláštních druhů řízení, které mu dávají možnost rozhodnout meritorně, aniž by konal hlavní líčení (zejména tedy v rámci procesních odklonů). Hmotněprávní alternativy k potrestání a alternativní tresty se naopak uplatní v standardním hlavním líčení.¹⁰⁰

Současný právní rámec pro alternativní řešení trestních věcí lze v zásadě považovat za vyhovující. Celá škála využitelných alternativních způsobů trestního řízení, umožňující rozhodnout řadu trestních věcí mimo standardní trestní hlavní líčení, vytváří poměrně dobré podmínky pro diferenciaci a individualizaci procesních forem řešení trestné činnosti s přihlédnutím k její povaze i osobě pachatele. Takto koncipovaná procesní úprava v kombinaci s platnou úpravou alternativních sankcí zároveň otevírá prostor pro účinné a citlivé řešení i těch konfliktů spojených s trestnou činností, které trestní právo není schopno řešit běžnými prostředky trestní represe.

Rozhodovací činnost soudu v rámci odklonů od standardního řízení a při uplatnění alternativních trestů je nadále nezastupitelná. Možnosti soudce řešit aktivně tyto konfliktní vztahy jsou však velmi omezené. Ve formálním standardním řízení pro to má bez pomoci probační a mediační služby jen malý prostor a ani jeho iniciativa vyvíjená v tomto směru mimo hlavní líčení není v zásadě slučitelná s jeho postavením v trestním řízení. Naproti tomu od mediátorů¹⁰¹, ale i od probačních úředníků¹⁰² se očekávají právě aktivity tohoto typu.

¹⁰⁰ Všechny druhy řízení upravené trestním řádem jsou v zásadě rovnocenné ve smyslu procesního vyřízení věci. Obviněný má ovšem nárok pouze na projednání své věci v standardním hlavním líčení a ostatní možné procesní postupy jsou konstruovány jako fakultativní alternativy k němu. To ovšem neznamená úplnou nepředvídatelnost soudního rozhodování. Volba konkrétního procesního postupu a vhodné sankce není věcí zcela volné úvahy soudu. Zákon výslovně stanoví podmínky pro možnosti využití každého jednotlivého druhu řízení a pro uložení všech trestněprávních sankcí. Vedle toho se soud musí při své úvaze řídit určitými základními zásadami, z nichž nejpodstatnější jsou zásady rovnosti stran a presumpce nevinny a zásada hospodárnosti řízení. Zcela zásadní význam při této úvaze soudu by měl mít současně zájem poškozeného. Jednotlivé sankce pak musí být ukládány tak, aby byly přiměřené všem okolnostem případu, osobě obviněného a perspektivě jeho znovuzáclenění do běžného života v určité komunitě. Působení na obviněného by mělo být důsledně individualizováno a orientováno tak, aby jej motivovalo k odčinění způsobených škod a k životu v souladu se všemi právními normami. Jeho postavení posiluje to, že mu tento způsob řešení věcí nelze vnutit. Bez jeho souhlasu totiž není možné trestní věc alternativním procesním způsobem skončit.

¹⁰¹ Primárním posláním mediátorů v trestních věcech je zprostředkování alternativního řešení sporů spojených se stíhanou trestnou činností při respektování veřejného zájmu na spravedlivém výsledku trestního řízení a při zachování vyváženého vztahu k obviněnému i poškozenému.

¹⁰² Probační úředníci završují alternativní řešení trestních věcí svým psychosociálním působením na obviněné, jejich pozitivně motivujícím vedením a pomocí poskytnutou jim v zájmu jejich sociální rehabilitace v rámci alternativních trestněprávních sankcí.

Z hlediska institucionálního je tedy vedle soudu jedním z hlavních nositelů těchto nových přístupů k řešení trestné činnosti Probační a mediační služba ČR (viz podkapitola 4.3).¹⁰³

5.2 ALTERNATIVY K TRESTNÍMU PRÁVU

Mezi alternativní způsoby řešení trestních věcí realizované mimo systém trestního práva patří zejména mediace a ujednání v rámci ní dosažená. Z hlediska trestního práva procesního je mediace zvláštní procesní formou alternativního řešení trestních věcí, jejíž výsledky se mohou promítnout do rozhodnutí ve věci, ale sama jako taková není právem upravena. Dojde-li v rámci mediace k dosažení dohody o vypořádání vzájemných vztahů mezi obviněným a poškozeným, včetně odčinění újmy způsobené trestným činem, může tím být současně splněna jedna z podmínek pro uplatnění procesních alternativ k potrestání.

Hovoříme-li tedy o mediaci v trestní justici, je třeba ji odlišovat od odklonů v trestním řízení. Samotná mediace je neprocesním způsobem alternativního řešení trestních věcí, prostřednictvím kterého lze urovnat konflikt spojený s trestným činem a jeho důsledky v rovině morální, etické a sociální. Tím zároveň může vytvořit podmínky pro jeho řešení v rovině trestněprávní - využití výsledků mediace předpokládají právě zmíněné alternativní způsoby řízení.¹⁰⁴ Naproti tomu pod odklony v trestním řízení rozumíme zvláštní způsoby trestního řízení, alternativní ve vztahu k standardnímu projednání věci v hlavním líčení, v rámci nichž je možné trestní věc vyřídit v procesněprávním smyslu stejně plnohodnotně jako ve standardním trestním řízení.¹⁰⁵

Mediace je chápána jako proces, v němž strany, kterých se trestný čin týká, společně jednájí a v součinnosti s mediátorem se snaží urovnat vzájemné konfliktní vztahy a dohodnout na tom, jak naložit s následky konkrétního trestného činu v budoucnu.¹⁰⁶

¹⁰³ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: Beck, 2000. 468 s.

¹⁰⁴ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

¹⁰⁵ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: Beck, 2000. 468 s.

¹⁰⁶ Musíme ji také odlišovat od všech ostatních forem dohod či ujednání mezi státním zástupcem a pachatelem trestného činu, na základě kterých je možno vyhnout se uložení trestní sankce, jako např. urovnání sporu (settlement) nebo uznání viny, v rámci nichž není zahrnuta aktivní účast oběti na řešení

Mediační proces výrazně humanizuje justiční systém. Mediátor usnadňuje a usměrňuje dialog mezi obviněným a obětí, případně i mezi nimi a jejich blízkým sociálním okolím, a současně jim dává prostor mluvit o svých pocitech formou, kterou nelze uskutečnit v rámci standardního soudního přelíčení. Pozitivním přínosem pro obě strany často bývá již samotný proces mediace. Přesto je však smyslem mediace ještě něco více: jde v ní totiž současně o efektivní urovnání určitého konfliktního stavu spojeného s trestným činem a o odčinění jeho následků. To předpokládá, aby obviněný porozuměl svému jednání v jeho sociálních i individuálních souvislostech a převzal skutečnou osobní odpovědnost za to, co svým činem způsobil.

Mediace je tedy v tomto pojetí chápána jako cesta, která usnadňuje řešení určité trestní věci mimo standardní trestní řízení a současně posiluje odpovědnost oběti trestného činu i obviněného za hledání tohoto řešení. Oba vždy mají volbu, zda chtějí možnosti mediace při řešení svého případu využít či nikoliv.

Pro provedení mediace je potenciálně vhodná většina případů, v nichž přichází v úvahu uložení jiného než nepodmíněného trestu odnětí svobody, i když zcela nelze vyloučit účelnost mediačního jednání ani v trestních věcech, kde nelze uložit jiný než nepodmíněný trest odnětí svobody. Některé případy trestných činů ovšem budou typově přicházet v úvahu pro mediaci jen zcela výjimečně; to se může týkat například trestné činnosti ve finanční sféře, případů trestných činů páchaných zločinnými spolčenými, útoků proti státu, daňových nebo rasistických deliktů.

Činnost mediátora zahrnuje velice širokou škálu aktivit od shromažďování podkladů pro volbu co nejadekvátnějšího procesního postupu, pro rozhodnutí o vazbě a pro úvahu o případném trestu, až po vlastní zprostředkování urovnání určitého konfliktního stavu spojeného s žalovanou trestnou činností, uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným a dosažení účelného a spravedlivého alternativního řešení věci mimo hlavní líčení nebo vytvoření podmínek pro uložení alternativní sankce nespojené s odnětím svobody v hlavním líčení. Z hlediska trestního řízení relevantním výsledkem mediace tedy nemusí být vždy dohoda o úplném urovnání vzájemných vztahů odviněného a poškozeného, ale může jít o řadu dalších významných efektů, které

trestní věci. KUCHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

zpružní trestní řízení a přispějí k individualizaci řešení daného případu a naplnění trestní spravedlnosti.¹⁰⁷

V průběhu mediace má poškozený příležitost sdělit pachateli, jak ho svým činem skutečně poškodil, jak mu ublížil nejen materiálně, ale zejména emocionálně, jak obtížné bude se s následky vyrovnávat. Nemělo by jít jen o jednostranné vznášené výčitky, ale mediátor by měl pachateli dát možnost prezentovat své vysvětlení, proč spáchal trestný čin, za jakých podmínek, čím byl motivován. Pro vlastní průběh mediace byla na základě praktických zkušeností vypracována široká škála podrobných metodologických doporučení, rad a návodů jak postupovat.

Základním předpokladem pro úspěšnou mediaci mezi pachatelem a obětí je navození pocitu bezpečí. Je úkolem mediátora všemi prostředky zajistit, aby oběť, když se setká tváří v tvář s pachatelem, který jí ublížil svým trestným činem a má s ní o tomto činu rozmlouvat, se necítila jakýmkoliv způsobem ohrožena ani v průběhu mediace, ani aby neměla obavu z pachatelova budoucího jednání. I pouhý náznak výhrůžek ze strany pachatele je důvodem k přerušení a odmítnutí mediace. Zde se musí projevit odborná kvalifikace mediátora, protože jde nejen o obsah dialogu mezi pachatelem a obětí, ale i o neverbální komunikaci mezi nimi, která může obsahovat skryté hrozby nebo při které oběť, byť nepodloženě, pocit ohrožení nabývá. K dosažení pocitu bezpečí slouží i volba vhodného místa pro mediaci (neměla by to být úřední kancelář v budovách policejních či justičních orgánů), protože pocit bezpečí při mediaci musí mít i pachatel. Ten se nemá cítit ohrožen tím, že by obsah neformálního rozhovoru s obětí mohl být zneužit proti němu v případném dalším pokračování v soudním procesu (nebo v jiném řízení). I pachatel musí k mediaci přistupovat dobrovolně a jednání v prostorách justičních budov navozuje atmosféru určitého donucení.¹⁰⁸

Můžeme tedy shrnout, že mediátoři svou činností vnášejí do systému justice nový pohled na řešení trestních případů. V tomto směru nejde v první řadě ani tak o potrestání pachatele trestného činu za každou cenu (odplata), ale spíše o hledání způsobu, jak umožnit obviněnému a oběti (poškozenému) žít společně v určité komunitě, tedy především o odstranění konfliktního stavu ve společnosti.

¹⁰⁷ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: Beck, 2000. 468 s.

¹⁰⁸ KARABEC, Z. Nové možnosti pro trestní justici: Trestní spravedlnost. In: Kriminalistika, ročník 36, číslo 2, 2003

V souvislosti s uplatněním a výkonem alternativních trestů a alternativ k potrestání v trestním řízení se jako další specifická metoda řešení problémů spojených se stíhaným trestným činem a osobou jeho pachatele využívá probace¹⁰⁹, spojující v sobě pomoc, psychosociální vedení a pozitivní motivaci pachatele s nezbytnou mírou kontroly jeho chování. Skutečné naplnění smyslu alternativních sankcí není myslitelné bez kvalifikovaného uplatnění probační práce cíleně zaměřené na resocializaci obviněných, resp. odsouzených osob. Využití probace je ovšem na rozdíl od mediace z větší části součástí standardního výkonu soudních rozhodnutí a jako takové se opírá o autoritu státu.

V právním smyslu se probací rozumí alternativní trestní sankce, umožňující podmíněný odklad trestu na zkušební dobu při současném stanovení určitých povinností a podrobení odsouzeného dohledu probačního pracovníka. Probace představuje systém, celý komplex výchovných opatření, pomoci a služeb, zajišťovaných a organizovaných specializovanou probační službou. Podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody je tu jen určitým pružným rámcem pro uplatnění výchovných a resocializačních opatření.¹¹⁰

Význam probace spočívá v diferencovanějším přístupu k zacházení s pachateli různých trestných činů, ve využití účinnějších prostředků k reakci na méně závažnou kriminalitu než je trest odnětí svobody a ve vytvoření lepších podmínek a možností k postihu závažnějších trestných činů. Uplatnění probace vede k zvýšení účinnosti trestní sankce a k dosažení vyváženého poměru mezi trestní represí a prevencí. Pachatel je ušetřen škodlivých důsledků výkonu trestu odnětí svobody a není vystaven negativním zkušenostem pobytu ve vězení.

Autorita probačních úředníků je na rozdíl od mediátorů odvozena od autority soudu, probační úředníky nelze proto pojímat pouze jako sociální pracovníky, i když

109 Probace jako alternativa k nepodmíněnému trestu odnětí svobody vznikla v polovině minulého století v USA (ve státě Massachussets byla uzákoněna již v r. 1878) a postupně se formovala v rámci anglosaského právního systému (v Anglii byla zakotvena v r. 1907). V kontinentální Evropě se probace vyvinula z klasického podmíněného odsouzení, kde se postupně začaly objevovat probační prvky. ROZUM, J., KOTULAN, J., VŮJTĚCH, J. Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR. Institut pro kriminologii a prevenci, 1. vydání. Praha 2001. 141 s. Samotný výraz probace pochází z latinského názvu „probare“ a znamená zkoušet, přičemž „zkoušený“ dostane možnost prokázat, že když dostane šanci, bude se chovat sociálně vhodným způsobem.

¹¹⁰ ROZUM, J., KOTULAN, J., VŮJTĚCH, J. Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR. Institut pro kriminologii a prevenci, 1. vydání. Praha 2001. 141 s.

některé metody jejich přístupu k obviněným (resp. odsouzeným) mají prvky psychologického, pedagogického a sociálního poradenství či pomoci. Přitom platí, že smyslem jejich působení v trestních věcech není prostá kontrola chování obviněného, ale zvláště péče o něj a pomoc v jeho problémech s cílem posílení jeho schopností k bezkonfliktnímu způsobu života ve společnosti a pozitivnímu vztahu k prostředí, ve kterém žije, popř. k nalezení nového prostředí, jež ho nebude negativně ovlivňovat ve vztahu k trestné či jiné protispolečenské činnosti. Aktivita probačních úředníků směřují k pochopení skutečného sociálního pozadí trestné činnosti obviněného, a proto se soustřeďují na zkoumání jeho osobnosti, měřítka jeho hodnot, rodinných i dalších vazeb v jeho sociálním prostředí, to vše s cílem poskytnout mu na tomto základě nezbytnou podporu a psychosociální pomoc a zároveň chránit společnost před případnou recidivou jeho trestné činnosti.

Velký význam pro naplnění trestní spravedlnosti může mít i tak specifická forma probace jakou je parole, tedy probační práce s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody.¹¹¹

Uplatnění probace a parole umožňuje pachateli zůstat ve společnosti, udržovat svazky s rodinou i širším sociálním prostředím; pachatel může vést normální život, učit se přijímat odpovědnost za své konání. S tímto souvisí i celá řada dalších výhod – pachatel tím, že zůstává ve společnosti, může živit sebe i svou rodinu a může snadněji nahradit škodu způsobenou trestným činem.

Svou povahou velice blízké probaci v užším slova smyslu jsou tzv. včasné pomoc při reintegraci obviněných do běžného společenského života, nejčastěji po jejich propuštění z vazby, a pomoc obětem trestných činů (viktimologie), byť jde o činnosti předcházející pravomocnému meritornímu skončení věci.¹¹²

¹¹¹ Parole je mostem mezi uvězněním a návratem odsouzeného do společnosti. Koncept parole je postaven na přesvědčení, že postupný návrat odsouzeného na svobodu doprovázený pomocí, vedením a kontrolou probačního úředníka, napomáhá jeho včlenění do běžného společenského života. Tímto způsobem se v určitém směru prodlužuje doba kontroly chování odsouzeného, byť je tato kontrola vykonávána mírnějšími prostředky, než je tomu v průběhu výkonu trestu odnětí svobody. Důležité je však především to, aby byla doprovázena konkrétními resocializačními aktivitami, které by navazovaly na penitenciární program uplatňovaný ve vězení. To vše by mělo umožnit, aby se osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody nestaly nedostupnými různé vzdělávací programy a kurzy sociálních dovedností založené mimo jiné na pozitivním psychosociálním působení.

¹¹² Individuální práce probačního úředníka s obětí trestného činu vytváří podmínky pro to, aby se oběť vnitřně vypořádala s důsledky trestného činu, zbavila se pocitů strachu a ohrožení a dosáhla adekvátní satisfakci za způsobené újmy. Naproti tomu součinnost probačního úředníka a obviněného představuje pro vybrané trestní případy alternativu k pobytu obviněného ve vězení na jedné straně a k prostému

Nicméně i uplatnění mediační a probační práce má své limity. Ty jsou dány jednak určitými objektivními skutečnostmi (jde o metody řešení trestních věcí, které nejsou použitelné univerzálně na všechny případy trestné činnosti, ale toliko na vybranou kategorii deliktů a jen při potřebné součinnosti procesních stran), jednak některými omezeními organizační povahy (zejména nedostatky v personálním a materiálním zabezpečení jejich využití). V souvislosti s jejich uplatněním není možné zastírat i určitá rizika pramenící z jejich zneužitelnosti (včetně různých forem „kupčení se spravedlností“). Důraz by proto měl být kladen na provádění mediace a probačních činností toliko dostatečně kvalifikovanými a odpovědnými odborníky.

Formy a postupy alternativního řešení trestních věcí v uvedených systémech alternativ v trestním právu a mimoprofesionálních forem alternativního řešení trestních věcí jsou různé a v zásadě mohou existovat jedny bez druhých. Směřují však k dosažení stejného cíle, jímž je spravedlivé řešení trestné činnosti, a ve vzájemném propojení přispívají k naplnění jejího restorativního pojetí. Ke splnění podmínek pro uplatnění alternativních trestů a alternativ k potrestání může dojít i bez využití mediace, ale zvolené procesní postupy a řešení budou často postrádat bezprostředně lidskou dimenzi urovnání společenských vztahů narušených trestným činem, na kterou by měly být zaměřeny. Na druhé straně v mediačním procesu lze dosáhnout řešení, která budou v souladu se zájmy a možnostmi všech osob přímo dotčených trestným činem, jestliže však právní úprava a do ní promítnutý veřejný zájem na určitém způsobu reakce na trestnou činnost nedovolí zohlednit toto řešení adekvátní formou v určitém rozhodnutí soudu nebo státního zástupce, nebude dosaženo trestněprávní spravedlnosti a pocit křivdy z toho pramenící může v budoucnu vyvolat nové konfliktní stavy.¹¹³

5.3 PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR

Probační a mediační služba ČR (dále jen PMS) představuje instituci na poli trestní politiky, vycházející ze součinnosti dvou oblastí – sociální práce a trestního

ponechání obviněného na svobodě na straně druhé. Tento způsob probační práce umožňuje probačnímu úředníkovi vstoupit do blízkého kontaktu s obviněným již v raném stádiu trestního stíhání a pokračovat v kontinuální práci s ním až do jeho skončení, případně i poté při hledání prostoru pro jeho užitečné společenské uplatnění v určité komunitě a vytváření jeho vhodného rodinného, sociálního a pracovního zázemí.

¹¹³ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: Beck, 2000. 468 s.

práva. Vyváženým propojením obou se vytvořila nová profese v systému trestní justice.¹¹⁴

Dnem 1. ledna 2001 nabyl účinnosti zákon č. 257 / 2000 Sb, o Probační a mediační službě a o změně některých zákonů. Přijetím tohoto zákona byl konečně vytvořen potřebný zákonný rámec pro činnost instituce, která má své nezastupitelné místo v procesu uplatňování alternativních sankcí a přístupů v rámci trestního práva a trestního řízení.

V mnoha evropských zemích, v nichž se trend alternativního trestání začal prosazovat o více jak dvě desetiletí dříve, je existence PMS jako systému specializované sociální práce v trestní justici samozřejmostí. Je logické, že v souvislosti se zavedením alternativních způsobů trestního řízení a alternativních trestů do našich trestních kodexů, vyvstala potřeba vytvořit specializovanou instituci, která by se podílela na jejich realizaci a přispěla k posílení výsledného efektu jejich uplatňování.

Probační služba byla zřízena v resortu ministerstva spravedlnosti od 1. 1. 1996 na základě usnesení vlády č. 341 z r. 1994. na tomto základě byla na některých krajských a většině okresních soudů zřízena místa probačních úředníků působících v trestních věcech.¹¹⁵

Již v této době plnili pověření pracovníci odborného aparátu soudu určité „probační“ činnosti, konkrétně poskytnutí poučení obviněnému a poškozenému o náležitostech dohody o narovnání a úkonech potřebných k jejímu uzavření, a to na základě zákona č. 189 / 1994 Sb., o vyšších soudních úřednících, ve znění pozdějších předpisů. Ti také byli od r. 1996 pověřeni vykonáváním nezbytných úkonů v souvislosti se zakotvením trestu obecně prospěšných prací. První zkušenosti se zaváděním probační a mediační činnosti ukázaly, že praxe byla nejednotná a realizovala se ve dvou podobách:

1. Administrativně technické zajištění alternativních trestů a odklonů v trestním řízení. Tato činnost, nesprávně označovaná jako „probační“, převládala. Šlo zejména o administrativní zajišťování výkonu trestu obecně prospěšných prací,

¹¹⁴ Čl 13

¹¹⁵ Byť samotné ustavení probační služby představovalo v zásadě pozitivní krok, způsob, jakým k němu došlo, nebyl z nešťastnějších. Již od samotného počátku bylo poukazováno zejména na nezbytnost upravit její postavení a úkoly zákonem a rovněž na to, že celoplošné zavedení funkčních míst probačních úředníků k určitému datu není za daných podmínek s ohledem na organizační a personální limity dostatečně efektivní.

formální sledování způsobu života obviněného v průběhu zkušební doby apod. Personálně byly tyto činnosti zajišťovány pracovníky soudů, kteří dříve vykonávali jinou agendu (např. soudní tajemník, zapisovatelka, soudní vykonavatel atd.).

2. Mediační a probační činnost v klasickém pojetí byla realizována zcela výjimečně u několika soudů. Činnost se uskutečňovala v celém rozsahu v před- i porozsudkové fázi a byla zaměřena na zprostředkování alternativního řešení sporů v rámci odklonů a preventivního účinku zacházení s pachateli trestných činů. Prováděna byla kvalifikovanými pracovníky vzdělanými vysokoškolsky nebo na úrovni vyšších odborných škol v oborech tzv. pomocných disciplín (např. sociální práce, psychologie) nebo práva.

Je nepochybné, že má-li působení PMS skutečně přispívat ke zvýšení efektivity alternativních přístupů k trestání, nešlo akceptovat stav, kdy převládajícím modelem jejího fungování je ten „administrativně technický“. Plnění úkolů spojených se skutečnou probací a mediací vyžaduje takovou kvalifikaci, jakou většina pracovníků soudního aparátu zcela nepochybně nedisponuje.

Hlavní důvody pro přijetí právní úpravy (a tím současně i její základní cíle) lze vymezit následovně:

- nutnost upravit postavení probačních úředníků včetně vymezení jejich působnosti, práv a povinností tak, aby měli dostatek kompetencí k účinnému napomáhání při aplikaci alternativních postupů,
- nutnost přesně vymezit vztahy PMS k orgánům činným v trestním řízení a zajistit její určitou nezávislost na těchto orgánech,
- nutnost vymezit vztah k orgánům sociálně právní ochrany dětí a sociální intervence,
- potřeba zakotvit kvalifikační požadavky na osoby provádějící probaci a mediaci a zajistit jejich další vzdělávání v rámci resortu Ministerstva spravedlnosti.

Na základě výše zmíněné právní úpravy došlo tedy ke zřízení PMS, která provádí v rozsahu stanoveném ZPMS nebo zvláštním zákonem (TZ, TŘ) úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení.

Organizační strukturu PMS tvoří ředitelství PMS a střediska působící v sídlech okresních soudů nebo naroveň jim postavených obvodních nebo městských soudů, a dále střediska působící v sídlech okresních soudů, která jsou současně sídly krajských soudů nebo Městského soudu v Praze. Střediska PMS zajišťují probační a mediační činnost ve vztahu k příslušným policejním orgánům, soudům, a státním zastupitelstvím.¹¹⁶ V čele PMS je ředitel, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. V čele střediska stojí jeho vedoucí, kterého z úředníků příslušného střediska jmenuje a odvolává na návrh ředitele PMS ministr spravedlnosti po projednání s Radou pro probaci a mediaci. Ústředním orgánem státní správy pro probaci a mediaci je ministerstvo spravedlnosti. Zákon dále počítá se zřízením Rady pro probaci a mediaci, jakožto poradního orgánu ministra spravedlnosti.

§ 2 ZPMS obsahuje legální definici probace a mediace. Probačí se pro účely tohoto zákona rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, dále pak sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a v neposlední řadě i individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.

Mediací se pak rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.

Činnost probační služby je vymezena v § 4 ZPMS. Dle odst. 1 PMS vytváří předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody, anebo vazba byla nahrazena jiným opatřením. Za tím účelem poskytuje obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje, s cílem, aby v

¹¹⁶ KARABEC, Z. Koncept restorativní justice, In: Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů / editor KARABEC, Z. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003

budoucnu vedl řádný život. Demonstrativní výčet forem probační a mediační činnosti je obsažen ve druhém odstavci § 4.¹¹⁷ Výslovně je dále upravena pomoc poškozeným a dalším osobám dotčeným trestným činem při odstraňování následků trestného činu (§ 4 odst. 3 ZPMS). Další úkoly PMS stanoví § 4 odst. 4 a 5. Podle nich Probační a mediační služba:

- věnuje zvláštní péči mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých,
- přispívá k ochraně práv osob poškozených trestnou činností,
- přispívá ke koordinaci sociálních a terapeutických programů práce s obviněnými, zejména jde-li o mladistvé a uživatele omamných a psychotropních látek,
- podílí se na prevenci trestné činnosti.

Činnost probačních úředníků tedy spočívá v kvalifikovaném zajištění výkonu alternativních trestů a odklonů v trestním řízení, jejichž realizace vyžaduje individuální práci a odborné vedení obviněných a odsouzených. Obsahovou náplň předzodpovědné fáze tvoří tzv. soudní pomoc (v literatuře je tak označováno obstarávání podkladů k osobě obviněného), jako další forma činnosti se vyvinula tzv. včasná pomoc, představující alternativu k vazbě, s níž je navíc spojena možnost dohledu nad chováním obviněného a pomoci při jeho resocializaci. Včasná pomoc je svou povahou blízká probačnímu dohledu s tím rozdílem, že jde o činnost předcházející pravomocnému rozhodnutí soudu. Obsahovou náplň porozsudkové fáze pak tvoří zejména probace a výkon trestu obecně prospěšných prací.¹¹⁸ Nově je úkolem probačních úředníků i

¹¹⁷ § 4 odst. 2 ZPMS stanoví, že Probační a mediační činnost spočívá zejména: a) v obstarávání podkladů k osobě obviněného a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí, b) ve vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo pro schválení narovnání, zejména projednání a uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody, nebo dohody o narovnání, případně podmínek pro další takové procesní postupy či tresty nespojené s odnětím svobody, c) ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem, d) ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy byl dohled uložen, ve sledování a kontrole obviněného v průběhu zkušební doby, v kontrole výkonu dalších trestů nespojených s odnětím svobody, včetně trestu obecně prospěšných prací, ve sledování výkonu ochranných opatření, e) ve sledování a kontrole chování odsouzeného v průběhu zkušební doby v případech, kdy bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody.

¹¹⁸ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

kontrolovat výkon trestu domácího vězení a trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.

Z hlediska výkonu mediační činnosti je významné ustanovení § 4 odst. 7 ZPMS, které dává PMS možnost provádět ve vhodných případech úkony v oblasti mediace nejen na pokyn orgánů činných v trestním řízení, ale i z podnětu obviněného a poškozeného, popř. z vlastní iniciativy. V těchto případech o tom však neprodleně informuje příslušný orgán činný v trestním řízení, který může rozhodnout, že věc se k mediaci nepředává a mediace proto dále prováděna nebude. Na druhé straně je třeba zajistit, aby zejména u mediace byla střediska PMS včas vyrozuměna o trestných činech vhodných k mediaci, a proto se stanoví policejnímu orgánu a státnímu zástupci povinnost vyrozumět je o takových vhodných věcech, aby mediace byla využita od počátku trestního stíhání nebo místo něj.

Odst. 4 § 5 ZPMS dává zaměstnancům PMS oprávnění obracet se na státní orgány a právnické a fyzické osoby s dožádáním o sdělení potřebných údajů, jemuž koresponduje povinnost požadované údaje sdělit, pokud tomu nebrání zvláštní zákon nebo oprávnění v něm uvedené (např. § 99 TŘ). Pokud povinný subjekt odmítne bezdůvodně vyhovět dožádání, předloží zaměstnanec PMS věc předsedovi senátu nebo samosoudci a v přípravném řízení státnímu zástupci k dalšímu opatření (zpravidla dožádání ze strany příslušného orgánu činného v trestním řízení s následnou možností uložení pořádkové pokuty).

Pokud jde o personální zajištění plnění výše vymezených úkolů PMS, ve střediscích působí jako zaměstnanci jednak úředníci řešící náročnější odborné úkoly, jednak asistenti provádějící a zabezpečující méně složité úkoly, včetně administrativně technických prací.¹¹⁹

Pro výkon činnosti úředníků PMS je nezbytné vymezit rozsah jejich práv a povinností – činí tak § 7 ZPMS. Je samozřejmé, že při výkonu své funkce se musí pohybovat v rámci vymezeném platnou právní úpravou resp. též pokyny předsedy senátu či samosoudce a v přípravném řízení též státního zástupce. Zárukou nezbytné nezávislosti a samostatnosti je, že tyto pokyny nesmí směřovat ke způsobu a výsledku

¹¹⁹ Předpoklady pro výkon obou funkcí stanoví § 6 ZPMS. Vysoké nároky na odbornou připravenost zaměstnanců PMS jsou oprávněné. Šíře a povaha probační a mediační činnosti bezesporu vyžaduje interdisciplinární přístup, znalosti nejen z oboru práva, ale např. i psychologie, pedagogiky, přirozenou autoritu, samostatnost v rozhodování, umění předcházet konfliktům popř. řešit již vzniklé konfliktní situace apod.

mediace. Odpovědný postup, respektování a ochrana lidských práv a svobod a důstojnosti člověka, vyvarování se jednání, které by mohlo vést ke zmaření trestního řízení či vzbuzovat pochybnosti o jeho objektivitě a nestrannosti jsou i dalšími povinnostmi úředníků. Důsledkem nedodržení těchto povinností může být odejmutí věci předsedou senátu, samosoudcem či státním zástupcem. Úředník má dále informační povinnost o stanovených skutečnostech ve vztahu ke zmíněným orgánům činným v trestním řízení.¹²⁰

Úředníkovi PMS pak náleží tato oprávnění:

- zjišťovat stanovisko obviněného k podmíněnému zastavení trestního stíhání, k uložení trestu obecně prospěšných prací nebo k uložení jiného trestu nespojeného s odnětím svobody
- zjišťovat stanovisko obviněného i poškozeného, jde-li o schválení narovnání
- v případě méně závažného porušení podmínek, omezení či povinností upozornit obviněného na zjištěné nedostatky a dát mu poučení, že v případě opakování nebo závažnějšího porušení bude informovat příslušný orgán činný v trestním řízení
- právo v mezích její působnosti nahlížet do trestních spisů vedených u soudu, státního zastupitelství a Policie České republiky, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si kopie spisů a jejich částí.
- § 7 odst. 5 ZPMS pak vylučuje kumulaci úkonů probace a mediace v téže věci u téhož úředníka.

K zajištění nestrannosti výkonu probační a mediační činnosti souží ustanovení § 8 ZPMS, upravující vyloučení úředníků a asistentů z provádění úkolů probace a mediace, a to z obdobných důvodů, které stanoví § 30 TŘ pro vyloučení orgánů činných v trestním řízení.

¹²⁰ §7 odst. 3 ZPMS stanoví, že poruší-li obviněný podmínky, omezení či povinnosti stanovené mu v rámci dohledu, nebo omezení či povinnosti uložené mu v rámci některého trestu nespojeného s odnětím svobody, podmíněného zastavení trestního stíhání anebo podmíněného propuštění prováděného úředníkem PMS, informuje o tom úředník předsedu senátu nebo samosoudce a v přípravném řízení státního zástupce. Při méně závažném porušení stanovených podmínek, omezení či povinností může úředník Probační a mediační služby upozornit obviněného na zjištěné nedostatky a dát mu poučení, že v případě opakování nebo závažnějšího porušení stanovených podmínek, omezení či povinností bude o tom informovat předsedu senátu nebo samosoudce a v přípravném řízení státního zástupce.

Kromě povinností uvedených výše mají úředníci i asistenti PMS uloženou povinnost mlčenlivosti o věcech, které se dozvěděli při výkonu své funkce, a to i po skončení pracovního poměru.¹²¹

Pojem a obsah probačního dohledu je blíže specifikován v § 49 - § 51 TZ. Právní rámec působení probačních úředníků v trestním řízení pak zakotvuje § 27b TŘ.¹²²

Závěrem této podkapitoly bych pro zajímavost uvedla, že ze shromážděných statistických údajů vyplývá, že za rok 2009 střediska PMS v České republice evidovala celkem 25 851 nových případů. Ve srovnání s celkovým počtem nově evidovaných případů v roce 2008 (25 465 případů) počet nově evidovaných případů v roce 2009 představuje oproti roku 2008 mírný nárůst a to o 1,5% (tj. o 386 případů).¹²³

Tabulka 1: Podíl případů evidovaných v přípravném a vykonávacím řízení na celkovém počtu evidovaných případů

Z pohledu srovnání evidovaných případů všech věkových kategorií v rámci přípravného řízení a řízení před soudem a v rámci vykonávacího trestního řízení je patrné, že stále přetrvává výrazně větší podíl případů PMS v rámci vykonávacího trestního řízení.

rok	celkem evidováno	Přípravné řízení a řízení před soudem	Vykonávací řízení	příp.ř. v %	vyk.ř. v %	celkem v %
2005	26338	5847	20491	22,2%	77,8%	100,0%
2006	24885	5169	19716	20,8%	79,2%	100,0%
2007	27648	5802	21846	21,0%	79,0%	100,0%
2008	25465	5092	20373	20,0%	80,0%	100,0%
2009	25851	5312	20539	20,5%	79,5%	100,0%

Zdroj: Statistika PMS ČR 2009

¹²¹ Při výkonu probace se ovšem nemohou dovolávat mlčenlivosti ve vztahu k policejnímu orgánu, soudu nebo státnímu zástupci. Této povinnosti se také nemohou dovolávat vůči ministerstvu, pokud jde o údaje potřebné k plnění závazků podle vyhlášené mezinárodní smlouvy, kterou je Česká republika vázána.

¹²² KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s.

¹²³ Internetový zdroj www.pmscr.cz/ke-stazeni/, citováno 2.3.2010

Tabulka 2: Celkový počet evidovaných případů – přehled v rámci jednotlivých soudních krajů

Tato tabulka srovnává údaje o obecném nárůstu či poklesu počtu nově evidovaných případů v jednotlivých soudních krajích za rok 2005 až 2009. Z podrobnějších údajů za jednotlivé soudní kraje je patrné, že za sledované období r. 2009 ve srovnání s rokem 2008 nastal největší pokles v Jihomoravském soudním kraji (o 247 případů) a největší nárůst v Severomoravském (o 315 případů).

Soudní kraj	2005	2006	2007	2008	2009
Praha	2236	1877	2128	1792	1873
Střední Čechy	2410	2326	2687	2685	2740
Jižní Čechy	2206	1977	2279	1915	1998
Západní Čechy	3106	2638	2961	2724	2680
Severní Čechy	3957	4026	4775	4571	4414
Východní Čechy	2593	2460	2764	2371	2671
Jižní Morava	4609	4693	5006	4711	4464
Severní Morava	5221	4888	5048	4696	5011
Celkem ČR	26338	24885	27648	25465	25851

Zdroj: Statistika PMS ČR 2009

6. ALTERNATIVNÍ TRESTY

6.1 POJEM

V souvislosti s problematikou alternativních trestů je třeba konstatovat, že v současné době neexistuje jednotná definice tohoto pojmu. Např. podle mezinárodních dokumentů OSN a Rady Evropy se alternativním trestem rozumí trest nespojený s odnětím svobody, který je soudce oprávněn uložit v případech, ve kterých by jinak byl pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody. Alternativní trest nesmí v žádném případě zahrnovat ztrátu osobní svobody a nelze jej ani chápat jako zmírnění či jiné vylepšení podmínek výkonu trestu odnětí svobody.

Pod pojmem alternativní tresty se tedy tradičně chápou takové druhy trestů, které ačkoliv nejsou spojeny s odnětím osobní svobody pachatele, zaručují naplnění účelu trestu stejně, jako kdyby byl na odsouzeném vykonáván klasický trest odnětí svobody.

V širším pojetí jsou do tohoto pojmu zařazovány i takové sankce a opatření, které neeliminují zcela ztrátu svobody a alternativy trestního řízení v podobě různých forem odklonu (tzn. způsob vyřízení věci jinak, než ve standardním trestním řízení). Naopak užší pojetí rozumí alternativním trestem jakýkoli trest nespojený s odnětím svobody, který se uplatní tehdy, má-li být uložen trest odnětí svobody, avšak vzhledem k osobě pachatele a okolnostem případu lze účelu trestu dosáhnout i jinak.¹²⁴

Alternativou se tedy rozumí možnost zvolit si mezi dvěma či více možnostmi řešení. Při ukládání trestů to znamená, že soud má možnost uložit odsouzenému trest odnětí svobody, anebo trest, který bude vykonávat na svobodě. Alternativní povaha trestních sankcí se neztrácí, jestliže některé z nich jsou spojené s trestem odnětí svobody (trest domácího vězení, obecně prospěšné práce).

Výhody alternativních trestů záleží v tom, že se s nimi nespojují negativní stránky trestu odnětí svobody (izolace odsouzeného, negativní dopad na rodinu odsouzeného, jeho citové vazby atd.). Výkon alternativních trestů je spojen s nižšími náklady než výkon trestu odnětí svobody. Dále v průběhu krátkodobých trestů odnětí svobody nelze rozvinout reedukační a resocializační programy. Alternativní tresty také

¹²⁴ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

lépe umožňují začlenění odsouzeného pachatele do společnosti¹²⁵ (viz výše – udělat odkaz)

6.2 SYSTÉM TRESTŮ V NOVÉM TZ

System trestů lze definovat jako uspořádání jednotlivých druhů trestů podle závažnosti, podle postihovaných zájmů a vzájemné vztahy mezi jednotlivými tresty. Do systému trestů se promítají dvě základní zásady trestního práva hmotného, a to zásada nullum crimen nulla poena sine lege a zásada humanismu.

Taxativní výčet trestů je obsažen v § 52 TZ a umožňuje uložit tyto tresty:

- a) odnětí svobody (§ 55 n.)
- b) domácí vězení (§ 60 n., viz kap. 7)
- c) obecně prospěšné práce (§ 62 n., viz kap. 7)
- d) propadnutí majetku (§ 66)
- e) peněžitý trest (§ 67)
- f) propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty (§70 n.)
- g) zákaz činnosti (§ 73 n.)
- h) zákaz pobytu (§ 75)
- i) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (§ 76 n., viz kap. 7)
- j) ztrátu čestných titulů a vyznamenání (§ 78)
- k) ztrátu vojenské hodnosti (§ 79)
- l) vyhoštění (§ 80).

Výčet jednotlivých druhů trestů nelze žádným způsobem rozšiřovat, nad rámec §52 TZ lze uložit ještě výjimečný trest upravený v §54 TZ (rozumí se jím trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let a trest odnětí svobody na doživotí).

Alternativními tresty lze označit všechny tresty, které nejsou spojeny s odnětím svobody a s izolací pachatele od společnosti. Z tohoto pohledu je tedy v systému trestů uvedeného v § 52 odst. 1 TZ převažují právě tyto druhy trestů. Je to dáno tím, že se předpokládá, že značná část pachatelů je méně narušena a není proto třeba trvat na jejich izolaci od společnosti.

¹²⁵ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část, podle stavu k 1. 1. 2010. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s.

Trestní zákon tak nyní obsahuje dvanáct druhů trestů, přičemž právě z hlediska alternativních druhů trestu je třeba připomenout, že odnětí svobody je pojímáno jako jeden druh trestu, který je možno uložit nejen nepodmíněně, ale i s podmíněným odkladem na stanovenou zkušební dobu, příp. i s vyslovením dohledu probačního úředníka, tedy ve třech formách.¹²⁶

Důkazem rozšiřování možností alternativních trestů je zavedení dvou nových druhů trestů do našeho právního řádu TZ, a to trestu domácího vězení a trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. I u dalších již existujících alternativních trestů dochází k jejich úpravě, a to tak, aby jejich pojetí umožnilo efektivnější využití a dosažení účelu trestu.

Dalšími tresty, o nichž lze de lege ferenda uvažovat, jsou například víkendové tresty odnětí svobody. Zde sice vzniká problém zásahů do rodinného života, avšak tyto zásahy jsou menší než u trestu odnětí svobody. Pro jejich zavedení by ale bylo třeba nejprve zajistit možnost jejich výkonu vytvořením speciálních spádových věznic pro odsouzené. S ohledem na potíže se zajištěním výkonu trestu není tento alternativní trest obsažen ani v novém trestním zákoníku.¹²⁷

6.3 DRUHY ALTERNATIVNÍCH TRESTŮ

Alternativní tresty lze třídit podle několika kritérií. Podle zájmů odsouzeného, které tresty postihují, rozlišujeme alternativní tresty postihující svobodu (trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, trest zákazu pobytu, zákazu činnosti, trest

¹²⁶ŠÁMAL, P., ŠÁMALOVÁ, M. Znění trestního zákoníku s důvodovou zprávou přiřazenou k příslušným ustanovením a částem normativního textu, s vyznačením změn proti stávající úpravě obsažené v trestním zákoně č. 140/1961 Sb. Nicméně názory na právní povahu tohoto institutu se různí. Například Jelínek zastává stanovisko, že se jedná o zvláštní druh trestu. Tento názor dle něj podporuje i výčet opatření v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. V ustanovení § 24 odst. 1 písm. i) a j) zmíněného zákona je podmíněné odsouzení (resp. podmíněné odsouzení s dohledem) uvedeno jako samostatný druh trestního opatření. JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část, podle stavu k 1. 1. 2010. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. s. 355 Opačný názor vyjadřuje Kalvodová – podmíněné odsouzení není totiž výslovně uvedeno v taxativním výčtu trestů a nelze je proto zřejmě považovat za samostatný druh trestu. Jedná se spíše o formu nepodmíněného trestu odnětí svobody. KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 119 Podle pojetí současného trestního zákona, podmíněné odsouzení NENÍ samostatným druhem trestu, ale j jednou z forem trestu odnětí svobody (dle § 52 odst. 2 TZ se totiž trestem odnětí svobody rozumí, nestanoví-li trestní zákon jinak: a) nepodmíněný trest odnětí svobody, b) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, c) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. Vydání. Praha: Leges, 2009. s. 110

¹²⁷ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část, podle stavu k 1. 1. 2010. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s.

zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, vyhoštění a lze se počítat i podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody), dále tresty majetkové (peněžitý trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, propadnutí majetku) a tresty na cti (ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti).¹²⁸

Dle toho, zda lze trest uložit samostatně nebo pouze vedle jiného dělíme alternativní tresty na samostatné¹²⁹ (jde tedy o tresty, které lze uložit jak samostatně, tak spolu s jiným trestem) a vedlejší (ty lze uložit pouze vedle jiného trestu). Mezi prvně jmenované můžeme zařadit trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, trest zákazu činnosti, zákazu pobytu, zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, vyhoštění. Do druhé skupiny patří trest ztráty čestných titulů a vyznamenání a trest ztráty vojenské hodnosti

Dle určitosti trestní sankce je pak možné tresty členit na absolutně určité (trest ztráty čestných titulů a vyznamenání, trest ztráty vojenské hodnosti), relativně určité (trest domácího vězení, obecně prospěšné práce, peněžitý trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, propadnutí majetku, zákaz činnosti, zákaz vstupu na společenské, kulturní a jiné společenské akce, vyhoštění a zákaz pobytu) a absolutně neurčité alternativní tresty.¹³⁰

Dalším kritériem pro dělení alternativních trestů je to, zda je možné trest uložit kterémukoli pachateli trestného činu, anebo jen zúženému okruhu pachatelů či členění dle věku pachatele.¹³¹

V odborné literatuře se také setkáváme s rozlišením alternativních trestů v užším a širším pojetí. Zatímco do užšího pojetí řadíme takové tresty, které v sobě zahrnují

¹²⁸ Zařazení těchto dvou trestů mezi „alternativní“ je poměrně diskutabilní, jelikož se jedná o tresty vedlejší a lze je uložit pouze společně s trestem odnětí svobody v délce trvání nejméně dvou let za úmyslný trestný čin spáchaný ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky. Z tohoto důvodu je tedy nelze považovat za alternativní v pravém slova smyslu.

¹²⁹ §53 odst 1 TZ uvádí, že stanoví-li trestní zákon za některý trestný čin několik trestů, lze uložit každý tento trest samostatně nebo i více těchto trestů vedle sebe. Vedle trestu, který stanoví trestní zákon za některý trestný čin, lze uložit i jiné tresty uvedené v § 52. Nelze však uložit domácí vězení vedle odnětí svobody a obecně prospěšných prací, obecně prospěšné práce vedle odnětí svobody, peněžitý trest vedle propadnutí majetku a zákaz pobytu vedle vyhoštění. Dále pak dle odst. 2 téhož ustanovení lze domácí vězení, obecně prospěšné práce, peněžitý trest, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, vyhoštění a zákaz pobytu uložit samostatně, i když TZ na některý trestný čin takový trest nestanoví.

¹³⁰ U absolutně určitých trestů zákon stanoví druh a výměru trestu, u relativně určitých stanoví pouze nejnižší nebo nejvyšší výměru trestu nebo nejvyšší horní hranici či proměnnou konkrétní náplň trestu, u absolutně neurčitého trestu pak zákon nestanoví ani druh ani výměru trestu.

¹³¹ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část, podle stavu k 1. 1. 2010. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s.

odborné psychosociální vedení a kontrolu pachatele, které jsou zajišťovány specializovanou sociální službou (u nás se jedná o PMS), pod pojmem alternativní trest v širším pojetí rozumíme všechny tresty nespojené s odnětím svobody.¹³²

¹³² Mezi alternativní tresty v užším pojetí můžeme zařadit podmíněné odsouzení, podmíněné odsouzení s dohledem, trest obecně prospěšných prací, domácí vězení a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Za alternativní tresty v širším pojetí považujeme alternativní tresty v užším pojetí a tresty peněžitý, zákazu činnosti, vyhoštění, zákazu pobytu, propadnutí majetku a trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty (o trestech na cti a jejich sporné povaze je pojednáno výše).

7. PRÁVNÍ ÚPRAVA VYBRANÝCH ALTERNATIVNÍCH TRESTŮ

V této kapitole se podrobněji věnuji čtyřem alternativním trestům, a to podmíněnému odsouzení k trestu odnětí svobody (resp. podmíněnému odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem), obecně prospěšným pracím, domácímu vězení a zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Na první dva zmíněné tresty se chci zaměřit, jelikož jsou nejčastěji udílenými alternativními tresty v České republice (udělat odkaz na graf), na druhé dva proto, že v českém trestním právu představují „novinku“ a do našeho právního řádu byly zavedeny až TZ.

7.1 PODMÍNĚNÉ ODSOUZENÍ K TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY A PODMÍNĚNÉ ODSOUZENÍ K TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY S DOHLEDEM

Podmíněné odsouzení „prosté“ (tj. bez dohledu probačního úředníka) má v našem trestním právu dlouhou tradici. V Evropě byl tento institut poprvé uzákoněn koncem 19. století v Belgii a ve Francii.¹³³

Podmíněné odsouzení je považováno za alternativu nepodmíněného trestu odnětí svobod nepřevyšujícího tři roky, tedy alternativu především krátkodobých, resp. též střednědobých nepodmíněných trestů odnětí svobody.¹³⁴

Podstata podmíněného odsouzení spočívá v tom, že soud vynese odsuzující rozsudek a uloží trest odnětí svobody, ale jeho výkon odloží (přesněji řečeno výkon trestu odnětí svobody promine) pod podmínkou, že odsouzený se bude ve stanovené zkušební době řádně chovat a vyhoví uloženým podmínkám. Podmíněné odsouzení vychází z předpokladu, že už samo trestní stíhání, negativní zhodnocení osoby pachatele a jeho činu rozsudkem, hrozba budoucího eventuálního výkonu trestu, omezení a podmínky týkající se chování odsouzeného mohou mít samy o sobě z hlediska individuální i generální prevence účinky, které má jinak jen výkon uloženého trestu.

¹³³ V těchto státech šlo o podmíněné odložení výkonu trestu vězení. Hlavní rozdíl mezi anglo-americkou probací a tímto typem podmíněného odsouzení byl v tom, že při probaci byl podmíněný odklad trestu spojen s ochranným dozorem prováděným zvláštním orgánem, zatímco u podmíněného odsouzení tento dozor chyběl. Nicméně pro další vývoj podmíněného odsouzení je charakteristické úsilí o zvýšení jeho účinnosti, projevující se připojováním dalších probačních prvků. ROZUM, J., KOTULAN, J., VŮJTĚCH, J. Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR. Institut pro kriminologii a prevenci. 1. vydání. Praha 2001. 141 s.

¹³⁴ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

Podmíněným odsouzením se poskytuje pachateli důvěra i možnost, aby bez izolace od společnosti svým chováním ve zkušební době odčinil spáchaný trestný čin a dosáhl toho, že výkon podmíněně odloženého trestu odnětí svobody nařízen nebude a že se na něho bude hledět, jako kdyby odsouzen nebyl. Tím podmíněné odsouzení umožňuje vzbudit zájem pachatele na vlastním řádném životě.¹³⁵

Právní úprava tohoto institutu je obsažena v § 81 n. TZ. Soud může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího tři léta, a to za podmínky, že vzhledem k poměrům a osobě pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije, pracuje, a okolnostem případu, má soud důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu (§ 81 odst. 1 TZ)¹³⁶. Délka trestu, který rozhoduje o možnosti podmíněného odsouzení, se posuzuje podle délky trestu, který byl uložen v konkrétním případě, nikoliv podle rozmezí trestní sazby uvedené u konkrétní skutkové podstaty. Než soud uloží podmíněné odsouzení, musí zevrubně zkoumat konkrétní okolnosti pachatelovy osoby a jeho činu.¹³⁷

Podmíněný odklad výkonu trestu se týká pouze trestu odnětí svobody. Pokud byly spolu s trestem odnětí svobody, který byl podmíněně odložen, uloženy i další tresty, pak na tyto tresty nemá podmíněně odložení vliv.

Zkušební doba při podmíněném odsouzení je jeden rok až pět let a v jejím rámci může soud odsouzenému stanovit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti¹³⁸

¹³⁵ RIZMAN, S., SOTOLÁŘ, A., ŠÁMAL, P. K problematice alternativních trestů. In: Trestní právo 7-8, 1997

¹³⁶ Podle dříve platné právní úpravy v trestním zákoně 140/1961 Sb. se podmíněné odsouzení lišilo od podmíněného odsouzení s dohledem i délkou trestu, který mohl být podmíněně odložen (dva oproti třem rokům), což v praxi v některých případech vedlo k tomu, že se použito podmíněné odsouzení s dohledem i u prvotrestaných pachatelů, kteří s ohledem na svou nízkou „rizikovost“ („risk assessment“) výkon dohledu nevyžadují, ale zejména s ohledem na okolnosti případu a právní kvalifikaci jim nemohl být uložen podmíněný trest odnětí svobody nepřevyšující dva roky, a proto jim bylo uloženo podmíněné odsouzení s dohledem, což však vedlo k tomu, že výkon dohledu byl zcela formální a navíc nadbytečně zatěžoval PMS. Proto se v TZ doba trvání podmíněně odkládaného trestu odnětí svobody sjednocuje a rozdíl mezi těmito dvěma instituty je jen v podmínkách, které vyžadují uložení dohledu. Touto změnou se sleduje zvýšení efektivnosti ukládání a výkonu podmíněného odsouzení s dohledem. Šámal komentář

¹³⁷ Je nutné se zabývat zejména skutečností, zda se pachatel nedopustil trestného činu opětovně. Soudní praxe nevyklučuje možnost uložení tohoto trestu ani u recidivního pachatele, bude-li tím dosaženo účelu trestu. Dle R 39/65 musí soud při hodnocení recidivy pachatele z hlediska možnosti jeho nápravy přihlížet k povaze předchozí trestné činnosti, k odstupu od doby posledního odsouzení, k celkovému způsobu jeho života a k pohnutce jeho dalšího trestného činu.

¹³⁸ Samotný pojem přiměřeného omezení, resp. povinnosti není v TZ definován. Lze je vymezit jako zásahy do svobody jednání a chování pachatele po stanovenou zkušební dobu, které jej mají směřovat k vedení řádného života. Dle judikatury (R 32/64) mohou směřovat k tomu, aby se podmíněně odsouzený zbavil návyků, které byly příčinou nebo podmínkou trestného činu, popř. aby taková jednání omezil. Nesmějí však mít takovou povahu, že se jimi v podstatě nahrazuje trest zákazu činnosti. Obdobně se v R

směřující k tomu, aby vedl řádný život, zpravidla mu má též uložit, aby podle svých sil nahradil škodu¹³⁹, kterou trestným činem způsobil. Zkušební doba tedy slouží k tomu, aby se prověřilo, zda je opodstatněná prognóza budoucího řádného chování obviněného, tj. zda k dosažení účelu trestu skutečně postačila pouze hrozba výkonu trestu. Kontrolu odsouzeného během zkušební doby provádí buď předseda senátu, anebo úředník probační a mediační služby, kterého tím předseda senátu pověří.¹⁴⁰

Jde-li o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, může soud v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů uložit, a to samostatně nebo vedle přiměřených omezení a přiměřených povinností uvedených v § 48 odst. 4 TZ, též některá z výchovných opatření¹⁴¹ uvedených v ZSVM za obdobného užití podmínek stanovených pro mladistvé. V souvislosti s těmito omezeními a povinnostmi má velký význam činnost PMS, která by mimo jiné měla působit na resocializaci odsouzeného a být nápomocna při plnění uložených povinností.¹⁴²

Podmíněné odsouzení může skončit buď tím, že se podmíněně odsouzený osvědčil, anebo že podmíněně odložený výkon trestu odnětí svobody se uskuteční.

II/67 stanoví, že přiměřená omezení se nesmějí vztahovat na takovou činnost odsouzeného, která by mohla být předmětem trestu zákazu činnosti. Nepřiměřeným omezením by např. bylo, kdyby podmíněně odsouzený nesměl ve zkušební době řídit motorové vozidlo, vykonávat dosavadní zaměstnání apod. Dle R IV/68 ukládat omezení, které by sice mohlo přispět k nápravě pachatele, ale které nemá žádný vztah ke spáchanému trestnému činu, není v souladu se zákonem. KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s. Demonstrativní výčet těchto povinností nalezneme v § 48 odst. 4 a jedná se zejména o povinnost: a) podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, b) podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, c) podrobit se léčeni závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona, d) podrobit se vhodným programům psychologického poradenství, e) zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami, f) zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob, g) zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek, h) zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek, i) uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku, j) veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo k) poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění. Mimo povinnosti uvedené v tomto ustanovení lze uložit i jiná omezení, nesmí se však jednat o zákazy, které by mohly být předmětem jiného druhu trestu, např. trestu zákazu činnosti.

¹³⁹ Uvedenou povinnost ale nelze zaměňovat s povinností odsouzeného nahradit škodu způsobenou trestným činem, ke které byl zavázán v rámci tzv. adhezního řízení v trestním řízení. Výrok rozsudku o náhradě škody je exekučním titulem, kdežto výše uvedená povinnost takovým titulem není. Z hlediska splnění podmínek zkušební doby je rozhodující, zda odsouzený příslušnou škodu nahradil podle svých možností v průběhu zkušební doby, kdežto z hlediska náhrady škody v adhezním řízení jde o povinnost nahradit škodu beze zbytku, za podmínek vyplývajících z občanskoprávních předpisů. SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: Beck, 2000. 468 s.

¹⁴⁰ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. Vydání. Praha: Leges, 2009. 1216 s.

¹⁴¹ Dle §15 odst. 2 ZSVM se výchovnými opatřeními rozumí: a) dohled probačního úředníka, b) probační program, c) výchovné povinnosti, d) výchovná omezení, e) napomenutí s výstrahou.

¹⁴² JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část, podle stavu k 1. 1. 2010. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s.

O osvědčení rozhodne soud podle § 83 odst. 1 TZ po uplynutí zkušební doby (srov. § 330 TR). Nezbytným předpokladem tohoto výroku soudu je, že odsouzený vedl po celou dobu zkušební doby řádný život a vyhověl všem uloženým podmínkám.¹⁴³ Obsahem povinnosti „vést řádný život“ je v první řadě to, že se odsouzený nedopustí nového trestného činu. Vyvarovat by se ale měl i porušování jiných právních povinností (např. neměl by páchat přestupky, měl by řádně plnit svou vyživovací povinnost apod.), jakož i takových jednání, které by bylo možné považovat za výrazný kriminogenní faktor (např. silné zneužívání návykových látek).¹⁴⁴ V případě, že soud rozhodnutí o osvědčení neučiní do jednoho roku od uplynutí zkušební doby, aniž na tom měl podmíněně odsouzený vinu, má se za to, že se podmíněně odsouzený osvědčil. Zákonným důsledkem výroku, že se podmíněně odsouzený osvědčil, resp. má-li se za to, že se osvědčil, je, že se trest nevykoná a že s současně na pachatele hledí, jakoby nebyl odsouzen.

Horší varianta pro podmíněně odsouzeného spočívá v tom, že soud rozhodně, a to popř. již během zkušební doby, že se trest vykoná. Bude tomu tak ve všech případech, kdy podmíněně odsouzený nesplní požadavky pro jeho osvědčení. Zároveň soud rozhodne i o způsobu výkonu trestu.¹⁴⁵

Na druhé straně ojedinělé méně závažné porušení stanovených podmínek může soud nebo probační úředník řešit domluvou, upozorněním apod. (srov. § 7 odst. 3 ZPMS). Novela trestního zákona provedená zákonem č. 265/2001 Sb. individuální přístup k posuzování chování podmíněně odsouzených prohloubila, neboť umožnila, aby soud vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechal výjimečně podmíněné odsouzení v platnosti, i když odsouzený zavinil výkon trestu, a to za současného stanovení jednoho nebo více těchto zpřísnujících opatření:

- stanovení dohledu nad odsouzeným,

¹⁴³ Při posuzování, zda se podmíněně odsouzený osvědčil, závisí rozhodnutí pouze na jeho chování ve zkušební době, v žádném případě nesmí být přihlíženo k jeho chování před právní mocí rozsudku, jímž byl podmíněně trest uložen. Takové rozhodnutí může soud učinit i po skončení původně stanovené zkušební doby, nejpozději však do jednoho roku ode dne, kdy její běh skončil. JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část, podle stavu k 1. 1. 2010. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s.

¹⁴⁴ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. Vydání. Praha: Leges, 2009. 1216 s.

¹⁴⁵ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: Beck, 2000. 468 s.

- přiměřené prodloužení zkušební doby, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby stanovené v § 82 odst. 1 (tedy jeden rok až pět let), nebo
- stanovení dosud neuložených přiměřených omezení a přiměřených povinností v § 48 odst. 4 směřujících k tomu, aby vedl řádný život.¹⁴⁶

Další alternativou nepodmíněného trestu odnětí svobody je trest podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Jde o typickou formu tzv. probace, která představuje institucionalizovaný dohled nad chováním pachatele trestného činu. Oproti prostému podmíněnému odsouzení umožňuje další individualizaci v přístupu soudů k trestání pachatelů méně závažné trestné činnosti. Odlišnost tohoto trestu od podmíněného odsouzení spočívá v tom, že soud zároveň s podmíněným odkladem výkonu trestu vysloví nad pachatelem dohled.¹⁴⁷

Tento trest je určen především pachatelům, kteří před spácháním trestného činu nevedli řádný život a u nichž je proto nezbytné intenzivně sledovat a usměrňovat jejich chování během zkušební doby. Má však své opodstatnění i u prvopachatelů, u nichž by podmíněné odsouzení bez dohledu nebylo postačující k dosažení účelu trestu.

Jedná se tedy o přísnější alternativu k podmíněnému odsouzení ukládanému podle ustanovení § 81 a § 82 TZ. Podmíněné odsouzení s dohledem je možné za stejných podmínek, které jsou vyžadovány k uložení podmíněného trestu podle § 81 odst. 1 TZ. Z podstaty věci však plyne, že podmíněné odsouzení s dohledem by mělo být aplikováno u závažnějších případů, tj. tehdy, když z okolností vyplývá, že kontrola a působení na pachatele během zkušební doby by měly být intenzivnější.¹⁴⁸

Až do konce roku 2001 trestní zákon blíže nespecifikoval obsah pojmu dohled, a výslovně nestanovil, kdo jej má vykonávat. Od 1. 1. 2001, kdy nabyla účinnosti novela trestního zákona 140/1960 Sb. provedená zákonem č.265/2001 Sb., byl obsah a účel probačního dohledu vymezen v ustanovení § 26a trestního zákona 140/1960 Sb. V TZ nalezneme toto vymezení v § 49.

¹⁴⁶ NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. 5. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2007, 556 s.

¹⁴⁷ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.

¹⁴⁸ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. Vydání. Praha: Leges, 2009. 1216 s.

Účelem dohledu je sledování a kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti a odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život. Dohledem se pak ve smyslu trestního zákona rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem PMS, spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona.

Pachatel, kterému je dohled uložen, je povinen (§ 50 TZ):

- spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví, a plnit probační plán dohledu,
- dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu probační úředník stanoví,
- informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání a zdrojích obživy, dodržování soudem uložených přiměřených omezení a přiměřených povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem,
- umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje.

V § 51 jsou naopak stanoveny povinnosti a oprávnění probačního úředníka. Ten je povinen vykonávat dohled nad pachatelem v souladu s vytvořeným probačním plánem, být mu nápomocen v jeho záležitostech a plnit pokyny předsedy senátu směřující k výkonu dohledu a k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Probační úředník je povinen probační plán pravidelně aktualizovat s přihlédnutím k výsledkům dohledu a k osobním, rodinným a jiným poměrům pachatele. Poruší-li pachatel, kterému byl uložen dohled, závažným způsobem nebo opakovaně podmínky dohledu, informuje o tom probační úředník bez zbytečného odkladu předsedu senátu soudu, který dohled uložil. Při méně závažném porušení stanovených podmínek, probačního plánu nebo přiměřených omezení a přiměřených povinností probační úředník upozorní pachatele na zjištěné nedostatky a dá mu poučení, že v případě opakování nebo závažnějšího porušení stanovených podmínek bude o tom informovat předsedu senátu. Pokud předseda senátu nestanoví jiný způsob informování, zpracuje probační úředník nejméně jednou za šest měsíců zprávu o průběhu výkonu dohledu nad pachatelem, o dodržování

stanovených podmínek, probačního plánu a přiměřených omezení a přiměřených povinností pachatelem a o jeho poměrech.

Dříve používaný termín probační program byl v TZ nahrazen termínem probační plán dohledu. Tím se rozumí souhrn léčebných a výchovných postupů orientovaných na změnu životních postupů odsouzeného a na odstraňování rizikových faktorů v jeho chování.¹⁴⁹

Při podmíněném odsouzení s dohledem stanoví soud zkušební dobu na jeden rok až pět let, určování této doby i její běh se posuzují stejně jako u podmíněného odsouzení. Stejně tak je možné uložit podmíněně odsouzenému s dohledem přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 směřující k tomu, aby vedl řádný život; zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil.

Jestliže podmíněně odsouzený s dohledem vedl řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud, že se osvědčil, v opačném případě podmíněně odsouzený s dohledem trest vykoná. O výkonu trestu může soud rozhodnout i během zkušební doby.

V § 86 odst. 2 a 3 je upravena fikce o osvědčení pachatele a případ, kdy se na pachatele hledí jako by nebyl odsouzen. Tyto otázky jsou upraveny stejně jako v případě podmíněného odsouzení bez dohledu.

7.2 OBECNĚ PROSPĚŠNÉ PRÁCE

Trest obecně prospěšných prací představuje důležitou alternativu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, což vyplývá i z ustanovení § 65 odst. 2 TZ, podle kterého se nevykonaný trest obecně prospěšných prací přemění na trest odnětí svobody.

I když community service v současné době je moderním trestem, lze vysledovat poměrně dlouhou historii sankcí podobné povahy¹⁵⁰.

¹⁴⁹ Nicméně termín probační program je dále používán v ZSVM pro označení zvláštního druhu výchovného opatření.

¹⁵⁰ V literatuře jsou uváděny příklady středověkých německých měst, které dávaly dlužníkům možnost vyhnout se uvěznění pro neplnění jejich závazků tím, že budou vykonávat veřejně prospěšné práce (stavba městských opevnění, čištění městských stok aj.). Od 17. století jsou sankce obdobného typu běžné v řadě zemí. Jako nejznámější forma tohoto trestu je uváděn Arbeitsstrafe, který v německých zemích a ve Švýcarsku plnil funkci náhradního trestu pro osoby, které nechtěly nebo nemohly plnit své peněžité dluhy. Postupně se tento druh trestu začal užívat nejen pro nesolventní dlužníky, ale i jako obecně

Ve své podstatě se jedná o legální nucenou práci v obecný prospěch širšího okruhu lidí.¹⁵¹ Odsouzený je povinen provádět stanovenou pracovní činnost osobně, bezplatně a ve svém volném čase¹⁵². Je to sankce nepochybně více punitivní, než je tomu u podmíněného odsouzení, zejména tehdy, jestliže podmíněné odsouzení není spojeno s určitými omezeními a povinnostmi.¹⁵³

Právní úprava je obsažena v § 62 až § 65 TZ. Podle § 62 odst. 3 TZ tento trest spočívá v povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných činnostech ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním

aplikovaná sankce. Community service (překládaná jako služba pro obec) byla zavedena ve Velké Británii již v roce 1972 speciálním zákonem o trestním soudnictví (Criminal Justice Act 1972). Podle znění zákona je pojata jako samostatná trestní sankce, ukládaná za jakýkoli trestný čin, za který zákon stanoví trest odnětí svobody. Obsahem byla povinnost odsouzeného odpracovat minimálně 40 a maximálně 240 hodin pod dohledem probačního úředníka ve lhůtě 12 měsíců. Tato sankce se ve Velké Británii setkala s velkým ohlasem. Obecně prospěšná práce byla převážně ukládána jako alternativa peněžitých trestů či krátkodobých trestů odnětí svobody. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s. V Anglii se vyznačoval tento trest tím, že byl pojmán jako dobrovolně přejatý závazek vykonat určité práce, aby se předešlo uložení trestu uvěznění nebo uložení pokuty (na rozdíl od Arneitsstrafe, který měl vždy donucovací charakter). Tento znak dobrovolnosti měl velký penologický význam, a byl proto převzat do současné právní úpravy community service v řadě zemí. KARABEC, Z., Problematika krátkodobých trestů odnětí svobody, In: České vězeňství. Internetový zdroj http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=120 a http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=121, citováno 20. 12. 2009

¹⁵¹ Diskuze kolem obecně prospěšných prací se také dotkla problému, zda tato sankce jakožto alternativa trestu odnětí svobody není v rozporu s mezinárodními dokumenty zakazujícími nucenou práci. V této souvislosti bylo poukazováno na irelevantnost souhlasu odsouzeného z pohledu článku definujícího nucenou práci, který je obsažen v konvenci č. 29 Mezinárodní organizace práce o potlačování nucené a jiné práce z roku 1930 (ve znění konvence č. 105/1957), neboť souhlas byl dán pod hrozbou uložení jiného trestu. Jiný názor však argumentuje obsahem čl. 8 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, jenž stanoví, že nucené práce nelze vztahovat na osoby, které jsou uvězněny na základě zákona, ani na osoby, které jsou podmíněně odsouzeny nebo podmíněně propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s. Obdobné ustanovení obsahuje v čl. 4 odst. 3 písm. a) i evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a stejně tak i čl. 9 odst. 2 písm. a) Listiny základních práv a svobod stanoví, že nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám, což se ale nevztahuje na práce ukládané dle zákona osobám ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobám vykonávajícím jiný trest nahrazující trest odnětí svobody.

¹⁵² Újmu tu představuje citelný zásah do volného času pachatele a povinnost pracovat bez nároku na odměnu. Práce je významným výchovným prvkem tohoto trestu. Její výkon ve veřejném zájmu má pachateli přinést morální užitek, sloužit k jeho začlenění do společnosti a přispět k jeho pracovní adaptaci. Protože většinou půjde o práci vykonávanou na veřejných místech, může být tento trest účinným prostředkem k dosažení účelu trestu zejména u pachatelů trestných činů záležejících ve vandalství, výtržnictví nebo méně závažné majetkové trestné činnosti, kde je žádoucí na pachatele působit i veřejným míněním. NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. 5. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2007, 556 s.

¹⁵³ SUCHÝ, O., VÁLKOVÁ H. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. In: Právní rozhledy, číslo 4, 1996

a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností. Práce nesmí sloužit výdělečným účelům odsouzeného.¹⁵⁴

Soud může uložit trest obecně prospěšných prací, odsuzuje-li pachatele za přečin¹⁵⁵; jako samostatný trest může být trest obecně prospěšných prací uložen, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba. Soud však trest obecně prospěšných prací zpravidla neuloží, jde-li o pachatele, kterému byl trest obecně prospěšných prací v době tří let předcházejících uložení tohoto druhu trestu přeměněn na trest odnětí svobody podle § 65 odst. 2.¹⁵⁶

Trest obecně prospěšných prací může být dospělému odsouzenému uložen v rozmezí od 50 do 300 hodin, čímž se výměra tohoto trestu přibližuje délce ukládaných trestů obecně prospěšných prací ve vyspělých evropských státech¹⁵⁷. § 64 TZ stanoví, že při jeho ukládání soud přihlédne ke stanovisku pachatele, k jeho zdravotnímu stavu a

¹⁵⁴ Oproti předchozí úpravě v trestním zákoně, kde byla použita formulace „...nebo jiných obdobných činnostech...“, bylo vypuštěno slovo „obdobných“, čímž bylo otevřena možnost výkonu i kvalifikovaných prací a nejen pouze prací obdobných pracím úklidovým a údržbářským, což á význam zejména u činností ve prospěch jiných institucí než obcí, např. institucí zabývajících se vzděláním, kulturou, školstvím, charitativní činností apod.

¹⁵⁵ V TZ se možnost uložení tohoto trestu omezuje na přečiny, u nichž pro jejich povahu (obecně menší společenskou škodlivost) se jeví tento druh trestu vhodnějším (a ve výsledku i účinnějším), než možnost jeho ukládání obecně u všech trestných činů, jejichž okruh byl v doposavad platné úpravě vymezen toliko horní hranicí trestní sazby, jež činila pět let odnětí svobody. ŠÁMAL, P., ŠÁMALOVÁ, M. Znění trestního zákoníku s důvodovou zprávou přiřazenou k příslušným ustanovením a částem normativního textu, s vyznačením změn proti stávající úpravě obsažené v trestním zákoně č. 140/1961 Sb. Na druhou stranu jde o poměrně široké vymezení, které je do určité míry problematické, protože tento trest bude možné uložit u jakéhokoli nedbalostního trestného činu, třeba i velmi závažného (např. u trestného činu obecného ohrožení z nedbalosti podle § 273 odst. 4 TZ, za nějž zákon stanoví trest odnětí svobody na tři léta až deset let); diskutabilní je rovněž jeho uložení u některých úmyslných přečinů (např. u znásilnění podle § 185 odst. 1 TZ). V takových případech musí soud extrémně důsledně posuzovat, zda je vzhledem k povaze a závažnosti přečinu, jakož i vzhledem k osobě a poměrům pachatele, uložení trestu obecně prospěšných prací akceptovatelné.

¹⁵⁶ § 62 odst. 2 a 3 TZ Oproti dřívější právní úpravě tak TZ zásadně vylučuje opětovné uložení trestu obecně prospěšných prací pachateli, který již k tomuto druhu trestu byl odsouzen, avšak v posledních 3 letech byl tento trest přeměněn na trest odnětí svobody. Ve výjimečných případech, odůvodněných výraznou změnou postoje pachatele, může být trest obecně prospěšných prací uložen i v této situaci. JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. Vydání. Praha: Leges, 2009. 1216 s.

¹⁵⁷ Dle TZ 140/1961 Sb. byla horní hranice tohoto trestu 400 hodin. Bylo často poukazováno na to, že z pohledu pachatele byl konec tak rozsáhlého trestu příliš daleko a těžko představitelný, což mohlo vést ke snížení akceptace trestu, nerespektování uložených podmínek, k zhoršení pracovního tempa či dokonce ke ztrátě motivace. Kalvodová

k možnosti uložení tohoto trestu. Trest obecně prospěšných prací pak neuloží, je-li pachatel zdravotně nezpůsobilý k soustavnému výkonu práce.¹⁵⁸

Po dobu trestu může soud uložit pachateli i přiměřená omezení a povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 směřující k tomu, aby vedl řádný život; zpravidla mu též uloží, aby nahradil škodu, kterou přečinem způsobil. Jde-li o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, může soud v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů uložit též některá z výchovných opatření uvedených v ZSVM za obdobného užití podmínek stanovených pro mladistvé.

Doba trestu není v odsuzujícím rozsudku výslovně stanovena, ale rozumí se jí skutečná doba, po kterou je činnost vykonávána, tedy doba od právní moci rozsudku do skončení výkonu trestu. Podle judikatury se za stanovenou dobu považuje konkrétní časové vymezení délky prací institucí, pro kterou mají být práce vykonávány ve smyslu projednání podmínek výkonu trestu s odsouzeným (§ 336 odst. 3 TŘ). V TZ je stanovena maximální doba, po kterou mohou být práce vykonávány, a to je jeden rok od nařízení výkonu tohoto trestu. Tato doba se použije v případě, že nebyl vymezen kratší časový úsek podle výše zmíněného ustanovení. Do doby trestu se ale nezapočítává doba, po kterou odsouzený nemohl obecně prospěšné práce vykonávat pro zdravotní nebo zákonné překážky, nebo byl ve vazbě nebo vykonával trest odnětí svobody.

Výkon trestu obecně prospěšných prací je upraven v § 335 n. TŘ. Trest odsouzený vykonává v obvodu okresního soudu, ve kterém bydlí (se souhlasem odsouzeného může ale být vykonáván i mimo tento obvod). O druhu a místě výkonu práce rozhoduje na návrh probačního úředníka okresní soud, který tento trest uložil. Přitom se vychází z potřeby výkonu těchto prací v daném obvodu a soud přihlíží k tomu, aby odsouzený vykonával trest co nejbližší místu, kde bydlí. O rozhodnutí o druhu a místě výkonu obecně prospěšných prací vyrozumí okresní soud středisko PMS v obvodu okresního soudu, ve kterém má být tento trest vykonán, a zároveň pověří opatřením probačního úředníka činného v obvodu tohoto soudu kontrolou nad jeho výkonem. Odsouzený je také povinen projednat s příslušnou institucí podmínky výkonu trestu.

¹⁵⁸ Je vhodné, aby při ukládání tohoto trestu byl brán zřetel na názor pachatele. Nicméně současná právní úprava umožňuje, aby byl tento trest uložen i bez jeho souhlasu. De lege ferenda by bylo vhodné do trestního zákoníku zavést jako podmínku pro uložení trestu obecně prospěšných prací souhlas pachatele z důvodu efektivnějšího zajištění resocializačních účinků tohoto trestu. Jelínek s.378

V případě, že odsouzený zaviněně nevykonal ve stanovené době uložený trest, tedy že trest nevykonal vůbec, řádně nebo včas, může soud přeměnit trest obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody a zároveň rozhodne o způsobu jeho výkonu. Stejně tak může soud rozhodnout o přeměně, pokud pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu obecně prospěšných prací nevede řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu obecně prospěšných prací či jinak maří výkon tohoto trestu.

Při přeměně nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se postupuje tak, že se každá i jen započatá hodina nevykonaného trestu obecně prospěšných prací počítá jako jeden den odnětí svobody.

Výjimečně může soud vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat trest obecně prospěšných prací v platnosti nebo prodloužit dobu výkonu tohoto trestu až o šest měsíců, i když odsouzený zaviněně přičinil k přeměně trestu podle odstavce 2, a stanovit odsouzenému na dobu výkonu trestu nebo jeho zbytku

- dohled,
- neuložená přiměřená omezení nebo povinnosti uvedené v § 48 odst. 4, nebo
- některé z výchovných opatření podle § 63 odst. 3, je-li ve věku blízkém věku mladistvých.

Na odsouzeného k trestu obecně prospěšných prací se hledí, jako by nebyl odsouzen, jakmile byl trest vykonán nebo bylo od výkonu trestu nebo jeho zbytku pravomocně upuštěno.¹⁵⁹

7.3 DOMÁCÍ VĚZENÍ

Od 1. 1. 2010 se v našem trestním právu můžeme setkat s novým a nezvyklým druhem alternativního trestu – s trestem domácího vězení. Česká republika tak následuje praxi osvědčenou již v mnoha evropských zemích jako je Velká Británie, Francie, Německo, Nizozemí, Švédsko, Rakousko, ale i Slovensko a Polsko.¹⁶⁰

¹⁵⁹ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část, podle stavu k 1. 1. 2010. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s.

¹⁶⁰ Tento trest má svůj původ v zámoří, v USA začal být používán již v osmdesátých letech dvacátého století.

Institut domácího vězení má dlouhou historii a jako trest je používáno od dávných dob. Užívalo se ho jak v soukromé sféře, tak jako omezujícího prostředku ze strany státu. Bývalo ukládáno zejména významným lidem, kteří pro svůj původ, vliv či moc nemohli být jen tak uvězněni v klasickém žaláři. Jednalo se o vládcy, náboženské vůdce či politiky, jejichž uvěznění by mohlo vyústit až k povstání jejich příznivců a sympatizantů. Pokud ale bylo na tyto významné osoby uvaleno domácí vězení, mohly pohodlně a bezpečně žít ve svých domovech – nicméně navenek o svůj faktický vliv přišly.¹⁶¹

Ani v našem právním řádu není domácí vězení úplnou novinkou. Jako alternativa vězení prvního stupně bylo součástí zákona č. 117 z roku 1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, účinného až do roku 1950 (viz kapitola 3).¹⁶²

Od zavedení tohoto trestu si zákonodárce slibuje další snížení počtu ukládaných nepodmíněných trestů odnětí svobody, neboť tato moderní sankce představuje určitý kompromis mezi omezením svobody pachatele trestného činu a jeho ponecháním na svobodě, je nejpřísnější alternativou k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a mohla by být využívána např. i v těch případech, kdy se ostatní alternativní tresty jeví jako příliš mírné řešení daného případu.¹⁶³ Zajímavostí je, že dle poznatků vytvořených na základě zkušeností zemí, které mohou tento trest aplikovat již delší dobu, někteří z odsouzených vnímají tento trest jako citelnější újmu než krátkodobý nepodmíněný trest odnětí svobody, o jiných sankcích ani nemluvě.¹⁶⁴

Do systému sankcí bylo domácí vězení začleněno jednak z důvodu zachování pozitivních rodinných vazeb, jednak pak z ekonomických důvodů, jelikož výkon tohoto trestu není natolik finančně náročný jako výkon trestu odnětí svobody. V neposlední řadě lze uložení tohoto trestu považovat za lepší řešení i pro poškozeného. Ten tak totiž získává větší šanci obdržet plnou a včasnou kompenzaci utrpěné újmy od odsouzeného.

¹⁶¹ Trest domácího vězení byl použit např. pro zadržení Apoštola Pavla kolem r. 36 n. l., takto uvězněn byl za své názory také Galileo Galilei v roce 1633. Známé jsou i případy Napoleona Bonaparte, který byl deportován na ostrov sv. Heleny, kde strávil zbytek svého života, a carské rodiny v Rusku, která byla vězněna až do své popravy v roce 1918. V pozdějších letech se tohoto trestu hodně užívalo v totalitních režimech k eliminaci politicky nežádoucích osob (příkladem je Sovětský svaz, Jižní Korea, Polsko, Argentina atd.). Internetový zdroj <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Home+arrest> a www.uta.fi/iss/monnetcentre/pepipheries2/.../Alexandra-Than.pdf, citováno 21. 3. 2010

¹⁶² KALVODOVÁ, V., Domácí vězení – jedna z možných alternativ odnětí svobody? Masarykova univerzita, Brno

¹⁶³ ŠČERBA, F. Právní úprava nových alternativních trestů, In: O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny / editor JELÍNEK, J. Praha: Leges, 2009

¹⁶⁴ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník: komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

Tento trest by měl být především alternativou k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a měl by být ukládán osobám, které je třeba s přihlédnutím k povaze a závažnosti trestného činu, jejich osobě i možnostem jejich resocializace sice bezprostředně postihnout omezením osobní svobody (nestačí jen podmíněné odsouzení), ale zároveň vzhledem k jejich osobním vlastnostem a rodinným poměrům postačuje podstatně menší intenzita zásahů vůči nim.¹⁶⁵

Shrme-li si to, u trestu domácího vězení je zachována výhoda alternativních trestů oproti nepodmíněnému trestu odnětí svobody, tedy že výkonem tohoto trestu nebudou narušeny rodinné a pracovní vztahy pachatele; na druhou stranu je v důsledku domácího vězení pachatel vystaven intenzivnějšímu omezení a kontrole, než u jiných alternativních trestů.¹⁶⁶

Právní úprava trestu domácího vězení je obsažena v § 60 n. TZ¹⁶⁷. Dle § 60 odst. 1 TZ může soud uložit trest domácího vězení až na dvě léta, odsuzuje-li pachatele přečinu, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele, lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to popřípadě i vedle jiného trestu, a pachatel dá písemný slib¹⁶⁸, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese. Dolní hranice trestu stanovená není, soud tedy může tento trest uložit i na dobu výrazně nižší, může to být např. i doba pouhých 14 dní,

¹⁶⁵ NAVRÁTILOVÁ, J. Trest domácího vězení. In: O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny / editor JELÍNEK, J. Praha: Leges, 2009

¹⁶⁶ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník: komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

¹⁶⁷ § 60 vymezuje zákonný rámec trestu domácího vězení, který je sice z hlediska svého hierarchického zařazení ve výčtu trestů (§52), jejichž uložení přichází v úvahu za spáchané trestní činy, na druhém místě, a to za nepodmíněným trestem odnětí svobody, avšak z hlediska svého umístění mezi ostatními alternativami k nepodmíněnému trestu odnětí svobody zaujímá klíčové místo. Je zřejmé, že zákonodárce tak chtěl vyjádřit svůj zájem na upřednostnění výchovného působení trestu před jeho individuálně represivní funkcí v případech méně závažné trestné činnosti, a to u pachatelů, u kterých jsou dány předpoklady pro to, že takovýto druh sankce bude k jejich nápravě postačovat. Na druhé straně jde o případy, ve kterých je již namístež použít razantnější sankci, než jakou představuje uložení podmíněného odsouzení. Tamtéž.

¹⁶⁸ Na rozdíl od trestu obecně prospěšných prací, kde soud sice přihlíží ke stanovisku pachatele, ale není jím vázán, uložení trestu domácího vězení fakticky vyžaduje souhlas pachatele (písemný slib). Pokud tedy pachatel nebude s uložení tohoto trestu souhlasit, jednoduše nedá svůj slib a trest nemůže být uložen. Tímto způsobem je alespoň do jisté míry odstraněna kolize s principem nedotknutelnosti obydlí (čl. 12 LZPS). Nicméně není tím řešen další problém, a to narušení ochrany nedotknutelnosti obydlí osob, se kterými pachatel bydlí. Bylo by tedy rozumné uvažovat o tom, že by uložení trestu domácího vězení bylo podmíněné jednak písemným slibem samotného pachatele, dále pak např. i stanoviskem osob obývajících dané obydlí. ŠČERBA, F. Právní úprava nových alternativních trestů, In: O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny / editor JELÍNEK, J. Praha: Leges, 2009

avšak jeho uložení na takto krátkou dobu by zpravidla postrádalo svůj výchovný smysl, a proto bude v praxi přicházet v úvahu spíše doba několika týdnů.¹⁶⁹

Dle odst. 2 téhož ustanovení může být tento trest uložen i jako samostatný trest, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba.

Vlastní podstata tohoto trestu je upravena ve třetím odstavci § 60 TZ. Spočívá, nestanoví-li soud jinak, v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20. 00 do 05. 00 hodin, nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon povolání nebo zaměstnání nebo poskytnutí zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení v důsledku jeho onemocnění; zdravotnické zařízení je povinno na vyžádání orgánu činného v trestním řízení mu tyto skutečnosti sdělit. Je zřejmé, že se touto sankcí citelně omezuje ústavně chráněná svoboda pohybu (každopádně tato újma je pro odsouzeného podstatně nižší, než jakou by pro něj znamenal výkon trestu odnětí svobody, byť jen krátkodobý). Soud může odsouzenému povolit navštěvování pravidelných bohoslužeb nebo náboženských shromáždění i ve dnech pracovního klidu a pracovního volna.

Z uvedeného tedy vyplývá, že soud má možnost stanovit v rozsudku podmínky domácího vězení i jinak, což je projevem principu soudní individualizace trestu. Naše právní úprava je specifická v tom, že soud má poměrně široké možnosti pro modifikaci konkrétního vymezení rozsahu trestu domácího vězení. Je tedy možné, aby soud trest stanovil např. v podobě tzv. víkendového trestu, kdy by odsouzenému určil s ohledem na jeho specifické zaměstnání, rodinné či jiné poměry, aby se zdržoval v určitém obydlí jen ve dnech pracovního klidu a pracovního volna, anebo i jiných několika dnů v týdnu (ně ale každého dne v týdnu). Eventuální zpřísnění těchto podmínek je však při respektování zásady zákonnosti spíše vyloučeno.¹⁷⁰

Soud také může uložit pachateli na dobu výkonu tohoto trestu přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 směřující k tomu, aby vedl

¹⁶⁹ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník: komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

¹⁷⁰ Soud by tedy v rozsudku, kterým ukládá tento trest, měl specifikovat: a) výměru trestu, b) zda má být trest vykonáván v rozsahu stanoveném v § 60 odst. 3 NTZ, anebo v jiném rozsahu (který musí soud přesně vymežit a odůvodnit, proč se uchýlil ke stanovení odlišného rozsahu), c) délku náhradního trestu odnětí svobody, d) zda se odsouzenému povoluje navštěvování pravidelných bohoslužeb nebo náboženských akcí i ve dnech pracovního klidu a volna. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník: komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

řádný život; zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil.

Pokud se bude jednat o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, může soud v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů uložit, a to samostatně nebo vedle přiměřených omezení a přiměřených povinností uvedených v § 48 odst. 4, též některá z výchovných opatření uvedených v ZSVM za obdobného užití podmínek stanovených pro mladistvé.

Při ukládání trestu domácího vězení musí soud uložit náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok pro případ, že by výkon tohoto trestu byl zmařen, tedy že by odsouzený nedodržoval stanovené podmínky trestu. Charakteru domácího vězení jakožto nejpřísnější alternativní sankce však výše náhradního trestu příliš neodpovídá. Např. u méně závažného trestu peněžitého soud stanovuje náhradní trest odnětí svobody až na čtyři roky. Pokud navíc lze domácí vězení uložit i u trestných činů úmyslných, u nichž horní hranice odnětí svobody nepřesahuje pět let, lze mít pochybnosti o tom, že by hrozba jednorozhodného odnětí svobody spolehlivě odrazovala odsouzeného od porušování podmínek výkonu trestu domácího vězení.

Z hlediska celkového systému alternativních sankcí a jejich vzájemných vazeb by tedy bylo *de lege ferenda* vhodné zvýšit u domácího vězení maximální délku náhradního trestu odnětí svobody.¹⁷¹

Dojde-li odsouzeným ke zmaření výkonu trestu domácího vězení, rozhodně příslušný soud ve veřejném zasedání o výkonu celého náhradního trestu odnětí svobody. V rozhodnutí o výkonu náhradního trestu soud zároveň vždy stanoví i způsob jeho výkonu ve smyslu § 56 (vzhledem k trestním sazбám stanoveným za přečin, za který lze uložit trest domácího vězení, bude zpravidla u takového pachatele přicházet v úvahu jeho zařazení do věznice s dohledem nebo s dozorem, jen výjimečně s ostrahou).¹⁷²

Nová hmotněprávní úprava trestu domácího vězení je nutně provázena i změnami v oblasti trestního práva procesního - v souvislosti s přijetím TZ byl zákonem č. 41/2009 novelizován TŘ.¹⁷³ Také se v části třetí, hlavě dvacáté první vkládá nový

¹⁷¹ ŠČERBA, F. Právní úprava nových alternativních trestů, In: O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny / editor JELÍNEK, J. Praha: Leges, 2009

¹⁷² ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník: komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

¹⁷³ Změna se týká např. § 314 e TŘ, kde do odst. 2 bylo pod písm. b) doplněno, že trestním příkazem je možné uložit i trest domácího vězení do 1 roku. Dále se v § 314 na konci odst. 4 doplňuje, že ukládá-li se

oddíl třetí s názvem „Výkon trestu domácího vězení“, který je obsažen v § 334a až 334g TŘ.

Místo výkonu trestu, tj. obydlí, v němž je odsouzený povinen se po stanovenou dobu zdržovat, určí předseda senátu až v rámci nařízení výkonu tohoto trestu. Stanoví ho v obydlí odsouzeného v místě trvalého pobytu nebo v místě, kde se odsouzený zdržuje, a to s přihlédnutím k jeho osobním a rodinným poměrům; je-li odsouzený zaměstnán, přihlédně i k místu, kde je zaměstnání vykonáváno a k možnostem dopravy do zaměstnání.

Kontrola výkonu trestu domácího vězení může být zajišťována dvojitým způsobem, a to buď elektronickým kontrolním systémem, který umožňuje detekci pohybu odsouzeného (tzv. elektronické monitorování), anebo prostřednictvím namátkových kontrol prováděných probačním úředníkem.

TŘ stanoví i důsledky nedodržování podmínek výkonu trestu domácího vězení včetně nedodržování uložených přiměřených omezení nebo povinností. V takovém případě provozovatel elektronického systému nebo probační úředník, který nedodržování zjistil, sdělí tuto skutečnost bezodkladně soudu, který výkon trestu nařídil.

Dále je pak podrobně upraven odklad a přerušení výkonu trestu domácího vězení (srov. § 334d TŘ) a změna podmínek výkonu tohoto trestu (srov. § 334e TŘ), v rámci nichž lze změnit nejen stanovené hodiny, kdy se musí odsouzený zdržovat v obydlí, ale i místo výkonu trestu nebo způsob jeho kontroly, jakož i upuštění od výkonu trestu domácího vězení (srov. § 334f), nařízení výkonu náhradního trestu odnětí svobody (srov. § 334g), včetně opravného prostředku (stížnosti) proti těmto usnesením.

Z hlediska efektivity trestu domácího vězení klíčovou roli hraje kontrola jeho výkonu. Způsob jejího zajištění bude v nejbližší budoucnosti zřejmě tím největším problémem spojeným s tímto alternativním trestem. Jak jsem již zmínila výše, tuto kontrolu bude provádět probační úředník, a to buď ve spolupráci s provozovatelem elektronického kontrolního systému, který umožňuje detekci pohybu odsouzeného, anebo prostřednictvím namátkových kontrol. Je otázkou, zda výkon trestu prostřednictvím namátkové kontroly je dostačující a efektivní a zda by nebylo vhodnější ponechat pouze formu elektronického monitoringu. Odhalení porušení povinností při

tento trest vedle peněžitého trestu, nesmí souhrn náhradních trestů ukládaných v souvislosti s těmito tresty přesahovat jeden rok.

namátkové kontrole je spíše věcí náhody, navíc se zřejmě nedá očekávat vysoká četnost kontrol vzhledem k tomu, že počty probačních úředníků nejsou dostačující a míra jejich úkolů v trestním řízení je vysoká. Nicméně pokud zůstanou namátkové kontroly zachované, měla by být výslovně upravena oprávnění probačního úředníka při výkonu kontroly, zejména oprávnění ke vstupu do obydlí, jak je tomu v případech dohledu.¹⁷⁴

Na rozdíl od namátkových kontrol, elektronický monitoring lze naopak považovat za velmi efektivní, byť jeho zavedení bude jistě velmi nákladné.¹⁷⁵ Případné ekonomické obtíže, které by byly spojeny s nákupem technického vybavení a se zajištěním personálu obsluhujícího elektronické monitorovací zařízení, by bylo možné řešit prostřednictvím nákupu služeb poskytovaných soukromým subjektem, který by byl schopen a využitím vlastní techniky a personálu dodávat přesvědčivé a důkazně podložené údaje o pohybu odsouzeného. Stát by si tedy zajištění elektronického monitoringu kupoval od soukromé firmy jako službu. Tento způsob využívají i jiné státy a může být často výhodnější, než monitorování vlastními prostředky.¹⁷⁶

S elektronickým sledováním se započalo v USA na počátku 80. let a v současné době se realizuje již v řadě evropských států, přičemž nejrozšířenější je patrně v Anglii a Walesu.¹⁷⁷ Samotnému elektronickému sledování předcházela obyčejná hlasová kontrola odsouzeného prostřednictvím pevné telefonní linky. To ale vyžadovalo na straně kontrolujících osob dobrou znalost svých klientů, včetně jejich hlasového projevu. To je také jeden z důvodů, proč se od této formy kontroly prakticky upustilo, a v současné době se praktikují dvě základní formy sledování – buď prostřednictvím

¹⁷⁴ KALVODOVÁ, V. Filozofie trestání v návrhu nového trestního zákoníku. In: Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám / editor VANDUCHOVÁ, M., GRIVNA, T. Praha: Aspi, 2008

¹⁷⁵ Dle důvodové zprávy k trestnímu zákoníku by zavedení systému elektronického dohledu pro cca 700 osob vyšlo v prvním roce pořízení částku cca 559 mil. Kč. Při počtu cca 700 sledovaných osob by roční náklady činily přibližně 50 mil. Kč. Podle výroční zprávy GŘVS za rok 2006 činil denní průměrný náklad na jednoho odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody 872 Kč, což představuje roční náklady ve výši 318 280 Kč. Náklady na kontrolu jednoho odsouzeného k trestu domácího vězení v systému el. dohledu představují zhruba 71 429 Kč, tedy o více než ¼ úspor oproti nákladům na 1 vězně v „klasickém“ vězení.

¹⁷⁶ V provádění elektronického monitoringu panují značné rozdíly. Např. v Anglii provádějí monitorování soukromé bezpečnostní společnosti, ve Švýcarsku se jedná o propojení soukromých firem a sociálních pracovníků, v Itálii monitoring zajišťuje policie.

¹⁷⁷ První monitorovací zařízení bylo vyvinuto již v polovině šedesátých let minulého století harvardským psychologem Robertem Schwitzgebelem. Ten cítil, že jeho vynález by mohl vhodně posloužit jako lidská a levná náhražka vazby během soudních přelíčení. Zařízení, které se začalo nazývat „schitzgebelův přístroj“, se skládalo z baterie a vysílače schopného vysílat signál přijímači v okruhu čtvrt míle. Ačkoli bylo toto zařízení patentováno již v roce 1969, skutečná praxe elektronického monitorování provinilců začala až během 80. let minulého století. Internetový zdroj www.uta.fi/iss/monnetcentre/pepipheries2/.../Alexandra-Than.pdf, citováno 18. 3. 2010

elektronického náramku spojeného s řídicí jednotkou v bytě odsouzeného¹⁷⁸, nebo prostřednictvím vysílačky umístěné na jeho těle (možnosti satelitního sledování se ale využívá jen zřídka).¹⁷⁹

Dle informací z tisku bude elektronické hlídání domácích vězňů zavedeno v České republice příští rok (tedy v roce 2011). Ministerstvu spravedlnosti se nepodařilo získat na projekt peníze z Evropské unie, bude tedy hrazen jen ze státního rozpočtu. Úřad nyní dokončuje zadávací dokumentaci pro výběr dodavatele elektronického monitoringu domácích vězňů.¹⁸⁰

Trest domácího vězení se osvědčil v mnoha státech. Stejně jako u ostatních alternativních testů, i zde lze očekávat, že prosazování do aplikační praxe nebude jednoduché a vyžádá si určitou dobu. Teprve čas ukáže, zda se i u nás stane tento trest plnohodnotnou a efektivní alternativou k trestu odnětí svobody.

7.4 TREST ZÁKAZU VSTUPU NA SPORTOVNÍ, KULTURNÍ A JINÉ SPOLEČENSKÉ AKCE

Tento nový druh trestu je určen k postihu specifického druhu trestné činnosti páchané v souvislosti¹⁸¹ s konáním různých sportovních, kulturních a jiných společenských akcí (typicky půjde např. o výtržnictví a trestné činy páchané na

¹⁷⁸ Odsouzenému je na kotník nohy připevněn plastový pásek, uvnitř s elektrickým obvodem, jehož součástí je zařízení velikosti náramkových hodinek, které neustále vysílá signál přijímaný řídicí jednotkou. Ta je umístěna v bytě odsouzeného a skrývá v sobě vysílačku a jednoduchou pevnou telefonní linku. Pokud je navázáno spojení mezi náramkem a řídicí jednotkou (tedy pokud se odsouzený zdržuje ve svém bytě), řídicí jednotka to v pravidelných několikaminutových intervalech sděluje kontrolnímu středisku, které průběh sledování eviduje prostřednictvím počítače. Jakmile se spojení přeruší, upozorní řídicí jednotka středisko, které automaticky vzniklou situaci vyhodnocuje. Pokud je odsouzený mimo své bydliště v povolené době, počítač tuto skutečnost pouze eviduje. Pokud je však mimo v době, kdy je povinen zdržovat se doma, řídicí jednotka to ihned signalizuje kontrolnímu středisku. Zaměstnanec střediska zavolá odsouzenému, a pokud se dovolá, zjišťuje příčinu poruchy a současně na místo vysílá terénního pracovníka. Pokud je příčinou poruchy chování odsouzeného, podle míry zavinění nebo recidivy takového chování kontrolní středisko informuje buď probačního úředníka, nebo soud. Důležité také je, že reakce na porušení podmínek, včetně např. nařízení náhradního výkonu trestu odnětí svobody, je velmi rychlá, pohybuje se řádově v hodinách, což samozřejmě velmi zvyšuje účinnost tohoto trestu.

¹⁷⁹ NAVRÁTILOVÁ, J. Trest domácího vězení. In: O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny / editor JELÍNEK, J. Praha: Leges, 2009. K nižšímu využívání satelitního monitorování přispívají i vyšší náklady s tím spojené. Nicméně využití této technologie může být praktické v případech, kdy odsouzenému je v rámci alternativního trestu uloženo bez ohledu na denní dobu vyhýbat se určitým místům, neboť hrozí nebezpečí opakování trestné činnosti. Toto zařízení umožňuje nepřetržitě s dostatečnou přesností sledovat pohyb odsouzeného. KRÁL, V. Domácí vězení – další alternativní trest? In: Trestněprávní revue, číslo 8, 2007

¹⁸⁰ Internetový zdroj www.pmscr.cz/aktuality/naramky-pro-domaci-vezne-budou-zavedeny-pristi-rok, publikováno 15. 1. 2010, citováno 24. 3. 2010

¹⁸¹ musí se tedy jednat o trestný čin úmyslný - u nedbalostních trestných činů jeho uložení nepřichází v úvahu)

sportovních stadionech apod.). Dle důvodové zprávy tento trest tedy v první řadě dopadá na pachatele diváckého násilí, ale najde uplatnění i v jiných oblastech, např. při boji proti různým projevům extremismu. Potřebu zavedení tohoto trestu vyvolaly jednak zvláštní charakter této trestné činnosti, resp. její nárůst v poslední době a pak také zvláštní hodnotový systém pachatelů takových činů. Pachateli bude na jeho základě znemožněno navštěvovat takový druh akcí, v jejichž souvislosti ke spáchání trestného činu došlo (dojde tedy k omezení jeho ústavně zaručené svobody pohybu). Stejně jako u trestu zákazu činnosti a trestu zákazu pobytu zde do popředí vystupuje preventivní účel tohoto trestu.¹⁸²

Inspirativní pro našeho zákonodárce byly zejména zahraniční právní úpravy, především ta britská. Velké Británie se totiž potýkala s problémy zejména fotbalového chuligánství již od počátku šedesátých let minulého století a můžeme ji označit za jakousi kolébkou fotbalového chuligánství.¹⁸³

Právní úprava je obsažena v § 77 TZ. Soud může uložit trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce až na deset let, dopustil-li se pachatel úmyslného trestného činu v souvislosti s návštěvou takové akce.¹⁸⁴ Maximální výměra trestu, která činí deset let, představuje dostatečně přísný postih pro pachatele této specifické trestné činnosti (tj. typicky např. některé zvláštní skupiny fotbalových fanoušků, příslušníky tzv. ultras) a zároveň možnost tak dlouhého znemožnění návštěv

¹⁸² Zásah do práv odsouzené osoby je zde zaměřen na oblast, ve které k trestné činnosti dochází (na rozdíl od trestu zákazu činnosti, který je nerozlučně spjat se zaměstnáním, funkcí nebo činností na základě zvláštního povolení, nebo na rozdíl od trestu zákazu pobytu, který se svými charakterem váže k většímu území, než jsou místa, kde se nacházejí sportovní a jiná zařízení). JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. Vydání. Praha: Leges, 2009. 1216 s.

¹⁸³ Postupně zde bylo přijato několik zákonů, které měly projevům chuligánství zabránit (např. Football Spectators Act 1989, Violent Crime Reduction Act 2006 atd.). Právní úpravu zde doprovázela řada bezpečnostních opatření, např. byla zavedena evidence fanoušků, hlediště neustále monitorované kamerou, během zápasů také platit úplný zákaz prodeje alkoholických nápojů apod. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník: komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

¹⁸⁴ Dle Navrátilové by v budoucnu mohl činit problémy výklad této základní podmínky, aby trestný čin byl spáchán „v souvislosti s určitou akcí“. Soudy by dle ní měly tuto podmínku vykládat širěji a měly by sledovat účel trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Tato podmínka by tedy měla být splněna i v případech, kdy trestný čin bude spáchán v souvislosti s návštěvou např. fotbalového utkání cestou na toto utkání nebo z něj, ve vlaku či na trase z nádraží na stadion. Omezovat uložení tohoto trestu jen na případy, kdy čin je spáchán přímo na místě konání takové akce, by postrádalo smysl a bylo by v rozporu s účelem tohoto trestu. NAVRÁTILOVÁ, J. Trest domácího vězení. In: O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny / editor JELÍNEK, J. Praha: Leges, 2009

např. utkáni oblíbeného sportovního klubu by mohla mít na takové pachatele výrazný odstrašující účinek, někdy možná dokonce větší než trest odnětí svobody.

Samostatně jej lze uložit tehdy, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele uloženi jiného trestu není třeba. Je-li uložen vedle trestu odnětí svobody, tak se do něj nezapočítává doba výkonu odnětí svobody.

Obsahem trestu je pak to, že se odsouzenému po dobu výkonu tohoto trestu zakazuje účast na stanovených sportovních, kulturních a jiných společenských akcích. Soud musí v odsuzujícím rozsudku, v němž ukládá tento trest specifikovat zejména jednak dobu, na kterou se tento trest ukládá, a jednak druh akce, které se zákaz účasti týká.

Pokud jde o výkon trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, tak odsouzený je při výkonu trestu povinen spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu stanoví, zejména postupovat podle stanoveného probačního plánu, vykonávat stanovené programy sociálního výcviku a převýchovy, programy psychologického poradenství, a považuje-li to probační úředník za potřebné, dostavovat se podle jeho pokynů v období bezprostředně souvisejícím s konáním zakázané akce k určenému útvaru Policie České republiky. Dosažení individuálně i generálně preventivního účelu tohoto trestu bude do značné míry záviset na zabezpečení jeho efektivního výkonu, což je úkolem právě úředníků PMS.

Do doby výkonu trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce se doba výkonu trestu odnětí svobody nezapočítává.

V § 90 TZ je pak upraveno podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu, které by mělo být určitou motivací pro odsouzeného k řádnému výkonu tohoto trestu. Dle tohoto ustanovení může soud podmíněně upustit od výkonu zbytku trestu, pokud odsouzený vykonal polovinu trestu a jestliže v době výkonu trestu způsobem svého života prokázal, že dalšího výkonu tohoto trestu není třeba, anebo jestliže soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného. Soud v takovém případě také stanoví zkušební dobu až na pět let, nikoliv však na dobu kratší než zbytek trestu; zkušební doba počíná právní mocí rozhodnutí o tomto upuštění.

Lhůta k zahlazení tohoto trestu je jeden rok.

Navštíví-li odsouzený akci, na kterou se vztahuje trest zákazu vstupu, popřípadě jiným způsobem maří výkon tohoto trestu (např. bez vážných důvodů nebude spolupracovat s probačním úředníkem a dodržovat jeho pokyny), spáchá tak trestný čin maření úředního rozhodnutí a vykázaní dle § 337 odst. 1 písm. d).¹⁸⁵

Za důležité ještě považuji upozornit na nežádoucí duplicitu v rámci NTZ a vyjasnit vztah tohoto trestu k přiměřeným omezením a přiměřeným povinnostem dle § 48 odst. 4 písm. e). Toto ustanovení totiž umožňuje, aby soud uložil pachateli omezení spočívající ve zdržení se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami. Obsah tohoto omezení je tedy svou podstatou téměř identický jako obsah předmětného trestu. Dle judikatury (32/1964 – I. Sb. Rozh.tr) přiměřená omezení a povinnosti nesmí mít takovou povahu, aby se jimi nahrazoval některý druh trestu. Omezení tedy je možné uložit jen tam, kde nejsou splněny podmínky pro uložení tohoto trestu (např. trestný čin nebude spáchán v souvislosti se společenskou akcí).

¹⁸⁵ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část, podle stavu k 1. 1. 2010. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s.

8. ZÁVĚR

V polovině minulého století se začaly ozývat kritické hlasy volající po přehodnocení postavení nepodmíněného trestu odnětí svobody v systému trestních sankcí a poukazující zejména na jeho neefektivnost. Především krátkodobé nepodmíněné tresty odnětí svobody se zdály problematické jak z hlediska nápravy pachatele, tak z toho důvodu, že neudržitelně rostly náklady na financování provozu přeplněných vězeňských zařízení. Postupně se předmětem diskuzí stala i otázka, zda standardní systémy trestní justice náležitě reflektují potřeby obětí trestných činů a jestli dostatečně zajišťují ochranu jejich práv. Jako možné východisko z této „krize vězeňství“ se jevílo vydat se cestou naplňování principů restorativní justice a rozšiřování alternativního řešení trestních věcí.

Aliance nevládních organizací působících při OSN v oblasti prevence kriminality a trestní justice definuje pojem restorativní justice takto: „Restorativní justice je proces, při kterém se všechny strany mající účast na určitém trestném činu setkávají společně za účelem kolektivního posouzení, jak vyřešit nepříznivé následky trestného činu a jeho budoucí důsledky.“ Zásadní rozhodnutí se tedy delegují do rukou těch, kterých se trestný čin bezprostředně týká – oběti, pachateli a dotčenému společenství (komunitě). Významná je zde také úloha zprostředkovatele (mediátora). Ukazuje se, že tento způsob reakce na kriminalitu, kde delikventní jedinec přebírá odpovědnost za svůj čin a aktivně se podílí na odčinění vzniklé újmy, dochází k posílení postavení oběti a nedochází ke stigmatizaci delikventního jedince, je efektivní z hlediska zamezení recidivy. Mnoho států tak postupně vkládá do svých právních řádů stále nové prvky výše uvedené spravedlnosti, jako jsou alternativní tresty a přístupy v řešení trestních věcí.

Problematika alternativních trestů a alternativních opatření tedy představuje jednu z klíčových tématik modernizace trestní politiky. Nicméně zavádění nových trestů a trestněprávních institutů a jejich prosazování v praxi bylo (a stále je) úkolem dosti komplikovaným. Zejména v aplikační praxi se alternativní tresty prosazovaly velmi obtížně, neboť ne všichni odborníci je považují za efektivní. Ničemu nepřispěl ani mnohdy odmítavý postoj laické veřejnosti. Navíc se jedná o proces relativně dlouhodobý, takže nelze ihned očekávat viditelné a měřitelné výsledky. Zavádění alternativních trestů je také vždy spojeno s vyššími náklady, takže jejich finanční

efektivita oproti trestu odnětí svobody se neprojevuje bezprostředně, ale až po určité době. Naopak významnou podporu alternativních trestů představuje fakt, že se staly předmětem zájmu mezinárodních organizací, v jejichž rámci došlo k vydání mnoha dokumentů, které měly usnadnit zavádění alternativních opatření a jejich aplikaci. Mám za to, že velmi podstatným a pozitivním krokem k většímu využívání alternativních opatření i zajištění informovanosti jak laické, tak odborné veřejnosti. Je nutné ukázat, že alternativní tresty jsou pro společnost nejen levnější, ale ve všech směrech i účinnější než sankce tradiční.

Na tomto místě bych chtěla ve stručnosti shrnout hlavní výhody alternativních sankcí oproti trestu odnětí svobody. V první řadě alternativní tresty nemají nevýhody nepodmíněného trestu odnětí svobody (problematika prizonizace apod.). Významné je i to, že náklady na jejich výkon jsou podstatně nižší, tyto sankce napomáhají ke zrychlení trestního řízení, zohledňují individuální vlastnosti pachatele, jeho osobnost a jejich uložení neznamena přetrhání „užitečných“ sociálních vazeb mezi pachatelem a jeho rodinou, přáteli a s prostředím ve kterém žije, příp. pracuje. Důležité je také to, že v průběhu krátkodobých trestů odnětí svobody nelze plně rozvinout reedukační a resocializační programy, tyto tresty neposkytují dostatek času k převýchově pachatele, na druhé straně je to dost dlouhá doba k tomu, aby na odsouzeného škodlivě působily vlivy vězeňského prostředí. Všechna tato negativa jsou v případě alternativních trestů eliminována. Velkým přínosem alternativních trestů a opatření je, že se díky nim zvětšuje prostor pro individualizaci trestu ve vztahu ke konkrétnímu pachateli a v neposlední řadě i to, že soudy mají k dispozici širší paletu trestů, což jim umožňuje v jednotlivých případech zvolit tu nejvhodnější sankci.

Tak jako u všeho, i v případě alternativního řešení trestních věci nalezneme druhou stranu mince. I zde se setkáváme s určitými problémy, které představují faktické limity účinného využívání alternativních forem. Jde zároveň i o skutečnosti, které snižují důvěru v alternativní tresty a opatření. Tak např. pochybnosti o efektivnosti a spravedlivosti těchto institutů mohou vést k tomu, že jich orgány justice nebudou využívat. Problematická je i skutečnost, že někdy není dostatečně zdůrazňováno, že se jedná o alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, takže se stává, že některé z těchto trestů (např. obecně prospěšné práce) soudy ukládají jako náhradu jiných alternativních trestů (př. peněžitého), což vede ke snížení jejich účinnosti. Často se stane

i to, že dojde k pozdnímu informování PMS o vhodných případech k alternativnímu řešení. Kontradiktorní je i volba nesprávného či nevhodného postupu, který na pachatele vhodně nepůsobí, což nutně povede k tomu, že pachatel neplní stanovené povinnosti či omezení. Následkem tohoto neplnění pak bude buď uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, nebo přeměna již uloženého alternativního trestu v nepodmíněný trest odnětí svobody. Nevhodné využívání alternativních způsobů řešení trestních věcí tak může v konečném důsledku vést namísto očekávaného snížení paradoxně k zvýšení počtu ukládaných a vykonávaných nepodmíněných trestů odnětí svobody.

Nicméně mám za to, že v případě alternativních trestů a opatření jejich pozitiva přebíjí negativní stránky. Prosazování principů restorativní justice a využívání z ní vycházejících institutů je přínosem pro celou naši společnost a jednoznačně by mělo být pokračováno v jejich rozvíjení.

Shora uvedený vývoj v oblasti trestání a problémy s ním související se nevyhnuly ani České republice. Rok 2009 se dle Statistické ročenky Vězeňské služby ČR pro stal přelomovým. Zejména měsíc červen, ve kterém došlo poprvé od roku 1990 k překročení hranice 22 000 vězňů.

Stejně jako v ostatních zemích i u nás došlo k zavedení nových restorativně zaměřených programů a alternativních forem trestání a byly provedené i příslušné trestněprávní úpravy. Od roku 1990 proběhla řada reforem, díky nimž dnes u nás existuje systém trestů, který nijak nezaostává za srovnatelnými zahraničními právními úpravami a odpovídá současnému evropskému standardu.

Ve vztahu k realizaci principu restorativní justice bylo důležité zejména přijetí zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. Pro zavádění nových alternativních trestů a jejich efektivní používání je stěžejní, aby existovalo potřebného zázemí v podobě dobře organizované a fungující probační a mediační služby.¹⁸⁶ Velký význam v tomto směru mělo i přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

Zásadním počinem poslední doby je přijetí nového TZ, jelikož jednou z jeho hlavních filozofií je posilovat úlohu alternativních trestů. Zákoník přinesl celou řadu změn jednak již existujících alternativních trestů (např. rozšiřuje možnost uložení

¹⁸⁶ KALVODOVÁ, V. Filozofie trestání v návrhu nového trestního zákoníku. In: Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám / editor VANDUCHOVÁ, M., GRIVNA, T. Praha: Aspi, 2008

peněžitého trestu a jeho výměry až do 36,5 milionu Kč a nově upravuje trest obecně prospěšných prací tak, aby ještě před jeho uložením soud zjišťoval podmínky pro jeho výkon), nejvýraznější změnou je však zavedení dvou nových alternativních trestů – trestu domácího vězení a trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Zejména přínos prvně zmíněné sankce je v současné době velmi diskutovaný. Osobně si myslím, že zavedení tohoto institutu do našeho právního řádu je velkým krokem vpřed – už proto, že se jím rozšiřuje paleta sankcí a tím pádem i zvětšuje prostor pro individualizaci trestu. Navíc odsouzený nebude vytržen ze svého přirozeného prostředí, nedojde k přetrhání pozitivních sociálních vazeb a neměl by přijít o své zaměstnání, což je velkým plusem jednak při zajišťování obživy jeho a jeho rodiny, jednak jde-li o náhradu škody způsobené spáchaným trestným činem. Nicméně to, jak bude tento trest skutečně fungovat v praxi, ukáže teprve čas. Z nastudovaných materiálů mi vyplývá, že úspěch tohoto trestu stojí a padá zejména se systémem jeho kontroly. Pokud bude dobře vybudovaná (zákon předvídá elektronický monitorovací systém a namátkové kontroly ze strany probačních úředníků), myslím, že trest domácího vězení bude funkčním alternativním trestem.

I když je naše legislativa v celoevropském srovnání poměrně pokroková, v porovnání s jinými zeměmi se dostáváme mírou naší punitivity na jedno z předních míst v Evropě. Reálnému využití výhod naší legislativy brání především její nedostatečné materiální a personální zabezpečení, ale i určitý dlouhodobě přetrvávající konzervatismus spojený s fungováním justičního systému. Východisko ze současného nedobrého stavu proto není třeba hledat ani tak ve zdokonalování právní úpravy, jako spíše v jejím praktickém naplňování.¹⁸⁷

Přestože z výše uvedeného vyplývá, že trendem posledních let je co nejširší prosazování alternativních trestů, zůstává nepodmíněný trest odnětí svobody v mnoha případech trestem nenahraditelným. Jeho aplikace bude nezbytná zejména v případech více narušených pachatelů závažných trestných činů a na určité druhy pachatelů (recidivisté), u kterých obvykle alternativní sankce selhávají, a jejichž vězeňský pobyt je nutnou podmínkou jejich resocializace.

¹⁸⁷ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P., Alternativní řešení trestních věcí v praxi, Praha : C.H. Beck, 2000

9. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

9.1 ZKRATKY PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

LZPS	Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem České národní rady dne 16. 12. 1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb.), ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
SEU	Smlouva o Evropské unii.
ZPMS	Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě.
ZSVM	Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).
TZ	Zákon č. 40/ 2009 Sb., trestní zákoník.

9.2 OSTATNÍ ZKRATKY

PMS	Probační a mediační služba ČR.
-----	--------------------------------

10. SEZNAM PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ A LITERATURY

10.1 SEZNAM LITERATURY

ADAMOVIČ, K. Dějiny veřejného práva ve střední Evropě. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000

DIBLÍKOVÁ, S., Restorativní justice a vězeňství, In: Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů / editor KARABEC, Z., Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003

FRYŠTÁK, M., ŽATECKÁ, E., Princip restorativní justice v novém trestním zákoníku, Internetový zdroj www.law.muni.cz/edicni/Days-of-public.../Frystak_Zatecka.pdf, citováno 10. 1. 2010

JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část. 3 vyd. Praha: Linde, a.s., 2008. 831 s.

JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část, podle stavu k 1. 1. 2010. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s.

JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. Vydání. Praha: Leges, 2009. 1216 s.

KALMTHOUT, A. M. van., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. In: Právní rozhledy, číslo 5/12, 1997

KALVODOVÁ, V. Filozofie trestání v návrhu nového trestního zákoníku. In: Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám / editor VANDUCHOVÁ, M., GŘIVNA, T. Praha: Aspi, 2008

KALVODOVÁ, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 272 s.

KARABEC, Z. Dlouhodobé tresty odnětí svobody. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004

KARABEC, Z., Jaká je budoucnost trestní justice?, In: Trestní právo, číslo 3, 2003

KARABEC, Z. Koncept restorativní justice, In: Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů / editor

- KARABEC, Z. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003
- KARABEC, Z. Možnosti sankční politiky. In: Kriminalistika, číslo 1/3, 2001
- KARABEC, Z. Nové možnosti pro trestní justici: Trestní spravedlnost. In: Kriminalistika, ročník 36, číslo 2, 2003
- KARABEC, Z., Problematika krátkodobých trestů odnětí svobody, In: České vězeňství. Internetový zdroj http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=120 a http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=121, citováno 20. 12. 2009
- KARABEC, Z. Účel trestání, In: Kriminalistika, ročník 33, číslo 2, 2002
- KARABEC, Z., BLATNÍKOVÁ, Š. K problematice dlouhodobých trestů odnětí svobody. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004
- KARABEC, Z., DIBLÍKOVÁ, S., MACHÁČKOVÁ, R. Krátkodobé tresty odnětí svobody. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000
- KINCL, J. a kol. Všeobecné dějiny státu a práva. 1. vydání. Praha: Panorama, 1983
- KRAHL, M. Elektronicky hlídané domácí vězení. In: Právní rozhledy, číslo 5, 1998
- KRÁL, V. Domácí vězení – další alternativní trest? In: Trestněprávní revue, číslo 8, 2007
- KUCHTA, J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s.
- KUKLÍK, J. a kol. Vývoj československého práva v letech 1945 – 1989, Praha: Linde, 2008. 727 s.
- LATA, J. Účel trestu a jeho spravedlivost, In: Trestní právo, číslo 2, 2001
- MALÝ, K., České právo v minulosti. 1. vydání. Praha: Orac, 1995. 269 s.
- MALÝ, K. Trestní právo v Čechách v 15. A 16. století, Praha: Univerzita Karlova, 1989. 271 s.
- MALÝ, K. a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 3. vydání. Praha: Linde, 2003. 673 s.

MALÝ, K., SIVÁK, F. Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918, Jinočany: H a H, 1993

MAREŠOVÁ, A., VÁLKOVÁ J. K problematice alternativních trestů, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1994. 112 s.

MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, 1211 s.

NAVRÁTILOVÁ, J. Trest domácího vězení. In: O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny / editor JELÍNEK, J. Praha: Leges, 2009

NOVOTNÝ, O. Alternativní uvěznění: K problematice reformy trestněprávních sankcí. In: Právní praxe, číslo 41/2, 1993

NOVOTNÝ, O. O trestu a vězeňství. Praha: Academia, 1967

NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. 5. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2007, 556 s.

OSMANČÍK, O. K problémům některých nových forem kontroly kriminality v USA, In: Kriminalistika, ročník 29, číslo 4, 1996

OSMANČÍK, O. a kol. K problematice alternativních trestů a opatření / sestavil ROZUM, J. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996. 151 s.

PLEVA, J. K některým aspektům ukládání trestů podle nové právní úpravy, In: Státní zastupitelství, číslo 11, 2009

ROZUM, J. a kol. Vybrané problémy sankční politiky: ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ: institut zabezpečovací detence, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005

ROZUM, J., KOTULAN, J., VŮJTĚCH, J. Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR. Institut pro kriminologii a prevenci. 1. vydání. Praha 2001. 141 s.

RIZMAN, S., SOTOLÁŘ, A., ŠÁMAL, P. K problematice alternativních trestů. In: Trestní právo 7-8, 1997

ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník: komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

ŠÁMAL, P., ŠÁMALOVÁ, M. Znění trestního zákoníku s důvodovou zprávou přiřazenou k příslušným ustanovením a částem normativního textu, s vyznačením změn proti stávající úpravě obsažené v trestním zákoně č. 140/1961 Sb.

SOTOLÁŘ, A. Právní rámec alternativního řešení trestních věcí. 1. díl. Praha: Institut vzdělávání ministerstva spravedlnosti ČR, 2001. 607 s.

SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: Beck, 2000. 468 s.

SUCHÝ, O. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. In: Právní rozhledy, číslo 4, 1996

SUCHÝ, O., VÁLKOVÁ H. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. In: Právní rozhledy, číslo 4, 1996

ŠČERBA, F. Právní úprava nových alternativních trestů, In: O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny / editor JELÍNEK, J. Praha: Leges, 2009

TUREČEK, J. a kol. Světové dějiny státu a práva ve starověku, Praha: Orbis 1963

VLČEK, E. Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 67 s.

10.2 SEZNAM INTERNETOVÝCH PRAMENŮ

www.bkb.cz

www.europa.eu

www.housearrest.cz

www.justice.cz

www.jurisprudence.cz

www.kcl.ac.uk/schools/law/research/icps

www.mschr.cz

www.odsouzeni.estranky.cz

www.pmscr.cz

www.portal.cz

www.reformajustice.cz

www.spj.cz

www.studuj.o106.com/materialy/trest/prednasky/trestni_pravo2000.doc

www.uta.fi/iss/monnetcentre/pepipheries2/.../Alexandra-Than.pdf

www.vscr.cz

10.3 SEZNAM PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

Ústava České republiky (ústavní zákon č. 1/1993 Sb.), ve znění ústavních zákonů č.347/1997 Sb., č. 300/2000 Sb., č. 395/2001 Sb., č. 448/2001 Sb. a č. 515/2002 Sb.

Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem České národní rady dne 16. 12. 1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb.), ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Doporučení R (92)16 k Evropským pravidlům v oblasti společenských sankcí a opatření.

Doporučení Rec(2000)22 Výboru ministrů členským státům o zdokonalování implementace Evropských pravidel o alternativních trestech a opatřeních.

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

11.SUMMARY

Alternative Punishments to Unconditional Imprisonment

My thesis concerns with the alternative forms in criminal law which might be used as substitutes for unconditional prison sentence. We can define these alternative forms as specific procedures which are being applied alternatively instead of standard criminal proceedings and also as all forms which represent specific response to crime and are not associated with imprisonment.

The text focuses mostly on matters related to alternatives in Czech criminal substantive law, especially on alternative sanctions for adult offenders. It's main goal is to acquaint the reader with the idea and purpose of punishment, with the history and development of unconditional imprisonment and alternative sanctions, and to give reader an overview of alternative sanctions in our criminal law. It also reflects changes in the legal regulation (chiefly new sanctions – the house arrest and the restriction of going to the sport, cultural and other social actions) according to our new Criminal Code that became effective on January 1, 2010.

The thesis is composed of ten chapters. Chapter Two briefly characterises the term of punishment and fundamental purposes and reasons for punishment. All alternative sanctions and approaches result from the concept of restorative justice – that's why I devoted a separate chapter, the third one, to this concept. Chapter Four explicates the history of punishments and it also contains information about international organizations which have a great significance in promoting alternative sanctions. Chapter Five is divided into three parts and provides an outline of alternatives “in the criminal law” in Subchapter One and alternatives “to the criminal law” in Subchapter Two. Last Subchapter is dedicated to Probatory and Mediatory Service which highly contributes to effective realization of alternative punishments. Finally last two Chapters of my thesis deals with alternative sanctions. Chapter Six explains what the term “alternative sanction” means. It also describes different types of sanctions and the system of sanctions in the Czech Criminal Code. Chapter Seven concentrates on legal regulation of four alternative

punishments- suspended prison sentence, compulsory work, house arrest and restriction of going to the sport, cultural and other social actions.

I believe that alternative punishments and approaches represent opportunity how to deal with overcrowded prisons and growing expenses on prison system and they are suitable reaction on less dangerous criminal offences. These sanctions also aren't accompanied with so many negative consequences (such as interruption of social bonds, adaptation to prison culture etc.) as unconditional prison sentence. Principles of restorative justice, alternative forms and sanctions in criminal law represent big benefit for our society and the utmost number of states should support their wide assertion.

Klíčová slova

Alternativy nepodmíněného trestu odnětí svobody. Trest domácího vězení. Principy restorativní justice.

Keywords

Alternatives of unconditional prison sentence. House arrest. Concept of restorative justice.